

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

CODĂU ANNAMÁRIA

DEMÉNY PÉTER

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

MOLNÁR ROZÁLIA

SZŐCS KATALIN

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

Tördelőszerkesztő:

Korrektor:

Tipográfia:

TARTALOM

VERMESSER LEVENTE:

kelet, közép, európa (Vers) ■ 5

BORBÉLY ANDRÁS:

Két mondat egy cigányról (Novella) ■ 7

KÁNTOR ZSOLT:

Tapasztalat és nyelv; Kierkegaard álnevei; Szék, kabát, óra (Versek) ■ 16

MOLNÁR ILLÉS:

Visszhangkamra; Parabola; Egy új rend; Kitolási szakasz; Vége (Versek) ■ 19

GUETH PÉTER:

Legyen sötét (Regényrészlet) ■ 22

TÓFALVI ELŐD:

aszparágusz; akik maradtak (Versek) ■ 32

MONOSTORI TIBOR:

Bolygóközi lélekdonor; Tengeráramlatok (Versek) ■ 34

KÁLI ISTVÁN:

Ahol az együtt-titok (Vers) ■ 36

SZÁVAI GÉZA:

Megszólitást kérek (Regényrészlet) ■ 38

FERENCZ IMRE:

Dőlj hátra; Öreges; Tiszta; Túlélők (Versek) ■ 52

NAGY ATTILA:

Corona-gólya; Rilke-memento (Versek) ■ 55

KŐRÖSSI P. JÓZSEF:

Nyomornegyedóra (Regényrészlet) ■ 57

SIMON RÉKA ZSUZSANNA:

Prózaversek: A száj is; Oltárra; Tavasz; Visszahozlak; Át; Lenni; Teremtés; Te ; A köztes ; Ők ■ 77

INGA RAVNÁ EIRA:

Ez nem az a föld (Vers; Domokos Johanna fordítása) ■ 79

MICHEL EYQUEM DE MONTAIGNE:

A hiúságról (Esszé; Ádám Péter fordítása) ■ 82

GAUCELM FAIDIT:

Látom már újra zöld a kert; Örvénylő tengerek (Versek;
Rajnavölgyi Géza fordításai) ■ 91

SÉTATÉR

DEMÉNY PÉTER:

Újjászületik egy intézmény ■ 95

TÉKA

FINTA KLÁRA ENIKŐ:

Az ingből kicsavart esőről (Terék Anna: *Duna utca*) ■ 99

JÓSFAI ANETT:

Örök bentlakók (Tamás Dénes: *Élő ház*) ■ 102

KLIKKREC

AMIK ANNAMÁRIA – GYÖRGY ANDREA:

Melléfogott muzsika (Jevgenyij Vodolazkin: *Brisbane*) ■ 105

TALÁLT VERS

EMILY DICKINSON:

640 (Gergely Ágnes fordítása) ■ 109

NÉVJEGY

VERMESSER LEVENTE ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

KELET, KÖZÉP, EURÓPA

már megint az ónos eső
és az óvatosan araszoló
rozsdás furgonok és kamionok
az útvonalon veszély várható
egy elütött állat teteme
vagy talán a szerelem

azt mondják hogy a legközelebbi
valóban élhető hely az Berlin
de én itt élek ötvenegy éve
Drakula földjén ahol lényegében
a legtöbb halott jó halott
az enyéimet is beleértve

most vesztegzár van újra így hát
bármilyen sorrend felesleges
valós és kiterjesztett ragály
beállításra vagy módosításra
való tekintet nélkül
maszkokat elő barátaim
bújjunk csak vissza önmagunkba

ó, amíg később valahogy túléljük ezt
akácrügy pattan zöld mosoly
ha kiteljesítené kezdetét
nyíljon egy szelíd út nekem is
ahol csak állok és stoppolok
vidéki boomer depresszió nélkül

egy benzinkút mellett pár óra csak
ennyire közel a siker
vár rám a tavasz Prágában és

Karel Gott énekel: být stále mlád
zkouším to dal být stále mlád
pincér köszönt majd ha befutok
sört rendelek krumplis knédlevel

KÉT MONDAT EGY CIGÁNYRÓL

Bal tenyerét vízszintesen fölfele tartva maga előtt, és jobb tenyerének élet merőlegesen a bal tenyér felezővonalára, ujjai tövére helyezve mondta a szomszéd, „egy kicsi kenyér”, és ekkor az élére állított tenyerét balra döntötte, „egy kicsi hús”, ekkor meg balra, „nem jobb-e”, kérdezte, nem egész egyértelmű mosollyal, amiből félig-meddig belülről legyőzött zavart, tudniillik hogy taníthat-e ő engem ekképpen, előadhat-e egy ilyen pedagógiai pantomimet, vagyunk-e már ilyen viszonyban mint új szomszédok, ugyanúgy ki lehetett olvasni, mint sunyin titkolt szándékot, mintegy támadást, a győztes magabiztosságát, hogy talált rajtam egy gyenge pontot, miután eddig lesben állt csak, s most már joggal tarthatja magát fölöttem állónak, ez a szemléltető mozdulat azonban engem a kelletnél is jobban zavarba ejtett, a tenyér szimbolikus kettévágása ugyanis olyan jól sikerült mozdulat volt, hogy nem pusztán szemléltetésként, hanem egyenesen ítéletként is érthető volt, mintha egy nyaktiló csapott volna le, vagy egy húsbárd, amely kérelhetetlen brutalitással kettévágja azt, ami korábban együtt volt, egyszóval ítéletet hirdet, óhatatlanul arra kellett gondolnom, bár erre csak később került sor, hogy valamilyen igazság birtokában beszélhet csak így, amiről meggyőződött, nem csak úgy mondja, még akkor is, ha csak annyiról volt szó, úgy látja, én túl sokat cigarettázom, mert az üres cigisdobozok valóban igen nagy bőségben voltak szanaszét szórva a kazánházban, ahol beszélgettünk, amiből nyilván keletkezhetett az a hatás, hogy túl sokat cigizek, ami igaz is, de ebből a megfigyeléséből, már ha ez volt az, a szétszórt cigisdobozok látványa, ami erre a határozott ítéletre készítette, én megint arra kellett gondoljak, hogy mintha túlságosan is indiszkrét figyelemmel méri fel a teret, elvégre is ő most a vendégem, még ha csak ebben a rendetlen kazánházban is, túl sokat merészel, mint ahogyan akkor is ez volt az érzésem, egy korábbi kazánházbeli beszélgetésünkön, amikor kérdésemre, hogy jól vannak-e, azt válaszolta, igen, csak a fia megfázott, mert nincs rendes cipője, én meg gondolkodni kezdtem, hogy nincs-e odaadható téli bakancsom, volt persze, de mégis becsapottnak éreztem magam, mikor később rájöttem, hogy ő már korábban észrevehette a leszakadt ajtajú szekrény aljába dobált

használt cipőket, amiknek én háttal álltam, tehát már akkor is mögém nézett, a háttérmet figyelte, nem engem, s hogy nem feltétlenül a szükség, nem is a fia meghűlése, hanem a mögöttem észrevett cipők készítették őt erre a válaszra, amely innen akár hazugságnak is tekinthető, hogy a fia beteg, mert nincs cipője, volt ebben valami *mesteri*, magamban mosolyogtam is később, amikor felidéztem, hogy a körülöttem abban a pillanatban megfigyelt tárgyakra tekintettel fogalmazza válaszáat, s hogy válasza így nem egyszerűen a kérdésemnek szól, hanem a mögöttem álló szekrénybe dobált tárgyakra is vonatkozik egyszersmind, hogy válaszában összegzi, amit maga körül lát, tehát a szituációnak beszél, amelynek foglya vagyok, s ezt a szituációt ő átfogóbban fogja át, reagál az anyagi viszonyokra is, s benne a cipőkre, amelyekről tudja már, hogy joggal formálhat rájuk igényt, a *szerezés ösztöne*, amely itt megnyilvánult, úgy látszik, még a *szükség*nél is elemibb, mert a szerezés nem a szükséghez, hanem a megszerezhető tárgyak horizontjához kapcsolódik, bármi is jó lehet valamire valakinek alapon, és mivel ekkor is megelőzött a figyelmével, sőt mintegy kijátszott engem, szintén érezhettem becsapottnak, nem is, inkább kijátszottnak vagy lassúnak magam, ráadásul érvem sem volt arra, hogy miért cigizek annyit, minden fölényemet, ami különben is csak az anyagi viszonyokból eredt, elveszítettem egy pillanatra ebben a vizslató ítéletben, megtévedt ember, saját értelmetlen önpusztító szenvedélyeinek a foglya, gondolhatta, noha én is gondolhattam volna, ha elég gyors vagyok, hogy haszonleső, a *szerezés vágyának* a foglya, csakhogy neki volt fedezete, a nyilvánvaló nyomor, ami az én szememben is feljogosította erre a vágyra, még ha tudni véltem is, éppen ebből a diadalmasan és rajtam mohón áttekintő figyelemből, mellyel legyőzött, és ugyanakkor gyanúba is keverte magát a szememben, noha nem tudhattam, hogy tudja, vagy legalábbis sejtí-e, hogy tudom, hogy különbség van szükség és vágy, szegénység és mőhóság között, még akkor is, ha van erkölcsi fedezete az embernek,

maga itt ne cigánykodjon, mondta a helyi tótumfaktum is, mert maguk idecigánykodták magukat, cigánymódra szereztek meg a házat, s különben is maguk mindig csak cigánykodnak, de én őszintén a szemébe mondom, cigánykodás nélkül, hogy magát itt nem látjuk szívesen, s mint ennek a községnek, ennek a magyar közösségnek a helyi tótumfaktuma, úgyszólván bulibasája azt is cigánykodás nélkül a szemébe mondom, hogy nincs magukra szükségünk, nem fogadjuk be, és nem tudjuk garantálni a biztonságukat, ha valami történne, a saját maguk érdekében ne cigánykodjanak hát itt nekünk, hanem mondják meg, mennyit kérnek a házért, s aztán menjenek el innen,

ahogy jöttek, csak cigánykodás nélkül, ilyesmiket mondott, csak sokkal hosszabban és a maga nemében ugyancsak mesterien felépített szónoklatban, amely már nem is szónoklat, inkább vádbeszéd volt, s amely pusztán a hangnemével is biztosítja bármilyen ésszerű válasz lehetetlenségét, és amit az ember csak kikérhet magának a székről felugorva vagy a széket egyenesen a helyi tótumfaktum pofájába vágva, hogy szálkásra szakadjon szét a szék is, meg a pofája is, és hogy mit érthetett cigánykodáson a helyi tótumfaktum, annak lehet valami köze ahhoz az *ügyességhez*, nevezzük az egyszerűség kedvéért csak így, amellyel kitapintotta a szétszórt cigis dobozokból a gyenge pontot, vagy ha tetszik, jellemhibát, amit mohón, igen, mohón ki is használt, vagy amellyel el akarta érni, hogy a saját jószágomnak, jószívűségemnek vagy segítőkészségemnek tudjam be később, amit ő már jó előre kiszámított, és, hogy úgy mondjam, beprogramozott, hogy még ha akartam volna se tudjam letagadni, van fölösleges cipóm az állítólagosan beteg fia számára, hisz ott vannak mögöttem a szekrényben, ez az ügyesség dühíthette föl a helyi tótumfaktumot is, akit szintén kész tények elé állított, mintegy kijátszott azzal, hogy tökéletesen, túlságosan is tökéletesen és jogszerűen intézték a házvásárt, egy másik ember segítségével, akire nem lehetett azt mondani, hogy cigánykodna, mert nem volt cigány, és egy másik hivatalnál, a megyeinél, ami ellen nem emelhetett szót a helyi tótumfaktum, mintha előre tudta volna, hogy ha nem így tenne, akadályokba ütközhetne, de hogy honnan tudhatta ezt, azt csak később értettem meg, amikor az általam kezdeményezett beszélgetés után, amelyen a helyi tótumfaktum, a bulibasa úgyszólván ilyen gyalázatosan beszélt, legalábbis fölnagyítva és önkényesen értelmezve a szomszéd eljárásának kétségtelen ügyességét, mi több, tökéletességét, s így engem téve meg újdonsült szomszédom árulójává, azzá, aki úgyszólván rasszista vadállatok, s ezen a helyi tótumfaktumokat értem, elé dobta őt, még ha naiv jó szándék által vezérelve is, tehát a sikertelen mentési kísérlet után egy-egy alkoholmentes sör mellett, mivel a szomszéd vallási okok miatt nem iszik alkoholt, megfigyeltem, hogy e vádbeszéd után nem ő, hanem én érzem megalázva és kifosztva magam, én tudnék ordítani a dühtől, az itt esett igazságtalanságtól, én vagyok kiforgatva jóhiszeműségemből, míg ő mintegy a sokat tapasztaltak nyugalmával veszi tudomásul a helyi tótumfaktum őrjöngő, s látnom kellett, csupán az én szememben őrjöngő beszédét, nem háborodik fel, ezt eleinte gőgös érzékenységgel, érzéketlenségének vagy tudatlanságának tudtam be, nem is érzi, gondoltam, hogy belegázoltak emberi méltóságába, s még hangsúlyoztam is, miközben ittuk a sört, hogy itt kifejezetten a bőrszíne miatt, vagyis hogy ő cigány, kell

mindezt elszenvedje, mintegy felvilágosító szándékkal tudomására kívánván hozni, hogy mi is az, amit ő most elszenvedni kényszerült, miattam, az én jótékonnak szánt közreműködésemnek köszönhetően, de erre is csak bölintott vagy hümmentett inkább, mint aki érti is, meg nem is, igaz is, meg nem is, egyetért, meg nem is ezzel az állítással, másvalami járhatott a fejében, a végjátékban sem a méltósága foglalkoztatta, pusztán arról érdeklődött, hogyan szállíthatná el az udvaráról az előző lakók által felgyűjtött hatalmas kupac szemetet, ezt kérdezte a másik helyi tótumfaktumtól, aki szintén jelen volt, mintegy saját száját és más talpakat nyalogató ebként, a vádbeszéd elhangzásakor, de csak most, a végén juthatott szóhoz, hiszen a helyi tótumfaktum a maga nemében mesteri szózata mindannyiunkat elnémított, bár a többi tanú vélhetően csodálatában és saját szempontjának hatásos érvényre jutása miatt némult el, míg engem a démonikus politikai erők élő bizonyossága inkább, amikor is némasága feloldódásának, mint egy csahos kutya, akként adta tanújelét, hogy a helyi tótumfaktum, úgyszólván bulibasa korábbi szónoklata egyes ízes fordulatait jóval kisebb szónoki tehetséggel, hogy azt ne mondjam, ízetlenül újravariálva közölte, hogy ő, vagyis a szomszédom ne foglalkozzék egyáltalán az udvarán lévő hatalmas kupac szeméttel, hanem mihamarabb azon törje a fejét, hogy költözzék el onnan, vigye magával a cigány pereputtyát, ne is cigánykodják immár többet a szeméttel, a szemetet majd elintézik az új lakók, akik utánuk jönnek, tehát a *szemét* érdekelte őt, a szomszédot, nem a *méltósága*, pontosabban a szemét mint méltóságának az akadálya, a méltósága materiális feltételei, már ha tudna így beszélni, hogy „materiális” meg „feltételei”, és ez, éppen ez a válasz a kérdésre, hogy honnan tudhatta mindezt jó előre, hogy honnan ered ügyessége, ami javára íródik, tudniillik hogy nem a méltóság, hanem a konkrét életkörülmények, nem az öntudat, hanem a szemétkupac, hogy nem akar belefulladásni saját udvarán a szeméttel, amit a szemétszállító cégnek nem áll módjában elszállítani, mint ahogy a csahos eb szájnyalogató utószónoklatából végül nagy nehezen kihámozható volt, képezi gondolkodásának úgynevezett filozófiai alapját, és ez a kíméletlenül gyakorlati nézőpont, amely mögött nyilván az üldöztetés, éhezés, menekülés hosszadalmas évei és helyi tótumfaktumok, úgyszólván bulibasák, rendőrök, vallatósiztek, továbbá egyéb, akár önjelölt helyi és globális uzurpátorok, hatalmasságok zaklatásainak, szónoklatainak hosszadalmas áradata áll, s amely már szó szerint a szeme járását és kezének mozdulatait is meghatározza, képezi az említett ügyesség tapasztalati eredetét, innen jön ez a zavarba ejtő, indiszkrét, már-már amorálisnak mondható figyelem, amellyel mögém tekint, nem rám, és

a túlságosan is tökéletes jogi eljárás készsége mint elővigyázatosság is innen, ami őt, aki mégiscsak jogon kívüli egy bizonyos értelemben, rögtön gyanús-
sá is teszi a törvények képviselői szemében,

mert ahogy hirtelen a zsebébe nyúl az utas a buszon, hogy okostelefonját megmarkolja, vagy összegombolja hanyagul nyitva hagyott kabátját, amelynek belső zsebében lapul a pénztárcája, amikor,

ahogy a pénztárosnő alig észrevehetően görcsbe rándul, elfordítja tekintetét a vevőről, és a bejárat felé kapkodva tekintetét folytatja az áruk qr-kódjának beolvasását, de közben a vevőnek is, mintegy rá-rápillantva, fel akarja hívni a figyelmét arra, hogy,

ahogy elhúzza száját a tanár az osztályteremben, amikor késve,

ahogy az osztályteremben a gyerekek szaglászni kezdenek, és megkérik a tanár urat, hogy kinyithatják, ugye, az ablakot, amikor,

ahogy a rendőrből felszabadul a helyes állampolgári viselkedésről, a munka becsületéről, a higiénéről és az erkölcsről való többlettudás, ha,

ahogy a jegyellenőr a vonaton undorát rosszul palástolja, amikor,

ahogy ösztönösen másik útvonalat választasz, ha azon, amelyiken mentél volna, épp,

ahogy túlzott udvariassággal kerülöd annak kimondását, amit gondolsz, amikor

felszáll a buszra,

többedmagával belép a bevásárlóközpontba,

iskolába jön,

elhagyja az osztálytermet,

igazoltatja őt rutinból az utcán,

vonaton utazik,

szembe jönnek veled,

róla beszélsz,

éppen ilyen volt az én gyanakvásom is, miután leleplezte jellemhibámat a cigarettázás miatt, és magának ajándékoztatta velem a használt cipőt állítólagosan meghúlt fiának, éppen úgy kezdtem én is gondolkodni azon, hogy nem vagyok-e veszélyben a szónak akár többféle értelmében, fizikailag, morálisan, anyagilag is, nem szolgáltatom-e túlságosan ki neki magam, amikor éppen az ő érdekében, ahogy a helyi tótumfaktummal való, az alap-
talan pletykákat és gyanakvást, netán lincselést elkerülendő, vádbeszédbe forduló beszélgetésünket megszerveztem, vélek cselekedni, nem leszek-e önnön naivitásom áldozataként egyszersmind az ő *túsz*a, és itt legalábbis kétér-

telmú ez a szó, tekintve, hogy lehetne ő akár bűnöző is, s ennyiben joggal gondolhatnék arra, hogy nemcsak magamat sodrom veszélybe, de családomat, sőt a községet, ezt a magyar közösséget is, meg a helyi tótumfaktumokat, amikor egy cigány embert, mintegy bizalmat és reményt keltve benne, egyszerűen szomszédként fogadok a kazánházban, és beszélgetek vele, aki ezáltal teret nyer arra, hogy megkapaszkodjék, lecövekeljen, berendezkedjék itt, ahelyett, hogy ugató kutyaként én is az üldözők közé állnék, elfordítanám a fejem, ha látom az utcán, nem fogadnám a köszönését, sőt köszönését zaklatásnak, legalábbis tolakodásnak érezném, és arra gondolnék felháborodva, hogy „a por is tudja, hol a helye”, miként az egyik szomszéd, aki az aláírásgyűjtő akciót is szervezte, olyan plasztikusan megfogalmazta ezt az igazságot, amikor kifejezte, hogy amennyiben a cigányok utcájában vett volna házat a szomszéd, vagy a falu szélén, akkor még úgy-ahogy rendben volna, hogy ebbe a faluba költözik mint cigány, másrészt azért is, mert még ha nem is bűnöző, ha csak egyszerű tyúktolvaj is, metaforikusan értve a szót, akit mintegy az életkörülményei kényszerítettek valamilyen apróbb jogtalanság elkövetésére, ami életkörülményei tekintetében egészen jól megérthető, tehát amennyiben nem elkötelezett a bűn iránt, pusztán annak csapdájába esett is, bízhatok-e vajon abban, hogy közeledésemet nem érti félre, hogy érzelmileg kezelni tudja az én feléje irányuló segítőkészségemet, hiszen nem a már több példán bemutatott gyakorlati ügyesség, sőt gyakorlati fölény a bizonyíték rá, hogy a birtokló vagy mohón birtokolni vágyó tekintetből kiolvasható szerzési vágy olykor elhatalmasodik rajta, eszközként, saját túlélése fegyvereként tud és akar tekinteni rám, egyszóval tehát kihasználnál, ha így, ha úgy, valamiképpen mindenképp kiszolgáltatatom magam neki, hogy lehet kikerülni tehát, elmélkedtem, hogy saját jóságomnak, vagy amit annak gondolok, a túszává váljak, és túszává ezáltal mindazoknak, akiknek a jóság is csak ürügy, túlélésük vagy fölülkerekedésük alkalma, egyszóval gyengeség, holott számára minden bizonnyal nem a jóságról van itt szó, hanem az igazságról, mint ahogyan meg is fogalmazta egy alkalommal, szintén a kazánházban, hogy „de hát az elnök úr”, ezen a tótumfaktumot, úgyszólván bulibasát értette, „miért nem akarja meglátni”, és itt egy pillanatra elgondolkodott, hogy milyen szót is használjon, majd legyőzve az elé tornyosuló nyelvi, fogalmi, filozófiai akadályokat, azt mondta, „az igazságot”, és ebben a győzelemben megint mintha túl messzire merészkedett volna, feltehetőleg ezért kellett ezen sokat gondolkodnom még időközben, hogy de hát micsoda igazságról is lett legyen szó egészen pontosan, a jogról talán, hogy nem találhatni törvényi kivetnivalót abban, hogy ő itt vett házat, még-

is vádolják valamivel, nem tudni egész pontosan, mivel, tehát az igazság az ő jogi értelemben vett ártatlansága lenne, vagy az igazság, épp ellenkezőleg, az elnöki gőg, amellyel, mint nyilván ő maga is tudja, a tótumfaktum a kivásárlás összegének önkéntes adományozással való összegyűjtésére biztatja ezt a színmagyar közösséget, sőt felelőtlenséggel is vádolja azokat, akik nem akarnának adományozni, mivel, mint állítja, „a közösség jövője” múlik ezen, mármint azon, hogy ő itt lakik, vagy nem, vagy az igazság egészen egyszerűen annak az ellenkezője, ami van, s mindannak a hiánya, jogvédelemnek, élelemnek, fűtésnek, a fia egészségének és ép elméjének, a lányai boldog életének, s hogy ne legyenek a prostitúciónak, az emberkereskedelemnek kiszolgáltatva, a nem kolduló életnek, a pénznek, a nem büntetett előéletnek, egy, vagyis két szóval annak, ami nincs, nem adatott,

az igazság a bomba, a tűz, a szenvedély, s mint ilyen, tévedés, az igazság hit, vagyis a nemtudás, az igazság nincs, mert az igazság árulás, az igazság nincs jelen, az igazság lesz, fűrészpör, izzadás, a nyugalom, minden nyugalmon túl, ami van, de eltűnik–visszatér, a kereszt, de hát az is micsoda, az igazság, kérdeztem magamban, mert ő mondta, nem én, hogy „az igazságot”, amit nem akar, mindegy is, hogy ki, meglátni, az igazság akarat kérdése tehát, míg én eközben a puszta jóságban tapicskoltam, ebben a pocsolóban, alkalmi munkát, élelmet szereztem neki, cipőt adtam, és elmélkedtem a sanyarú sorsáról, Júdása volnék ennek az embernek?, vagy Pilátusa inkább?, aki, ahogyan századokkal később egy írásmagyarázó megjegyezte, puszta *tájékoztatlanságból* védeni akarta az áruló rabbit, s jósága éppen ebből a tájékoztatlanságból fakadt, jónak lenni ekképp fogyatékoság inkább, mint erény, túlságosan is tudtam, hogy mit akarok, jó akartam lenni, s a jóság áttekinthetővé, sőt átlátszóvá tett, és nyomoztam utána, spekuláltam, hogy jól lehessenek jó, hogy csökkentsem jóságom fogyatékoságait, és eközben szomjazni kezdtem az igazság kristálykése után, az igazság az, hegemon, felelhetne volna, de nem felelt semmit, dadogott valamit a vallásáról, amikor a tótumfaktum kérdezte, péntekista, vagy ilyesmi, nem firtattam, nem is juthattam ott szóhoz, a szétszórt szavak azonban elgondolkodtattak, hogy tehát hívő, ha minden igaz, egyrészt nem iszik alkoholt és nem cigarettázik tizenhat éve, másrészt pedig már tizenegy évesen elkezdett cigizni, és bűnözőnek tekintik, harmadrészt ezek így összefüggenek talán, a tetoválások, melyek Káinra utalnak, a bűn, a bűnhődés, a megtérés, a tiszta élet, hogy itt egy megtért bűnös lélekről van szó, vagy valakivel, aki kiegyezett a bűnnel, ez is ott csenghetett a csendben, mielőtt kimondta, hogy: „az igazságot”, a

megtorpanásban, hogy az igazság, ahogy ő kimondja a szót, az az ő megváltója, a krisztus, hogy miért nem akarja az elnök úr meglátni *őt*, és azon is el kellett gondolkodnom mindezek után, hogy nem éppen ez, a hit teszi *őt* mohóvá, szomjássá, éhessé, ragadozó szívűvé, hisz az igazságban mindig van udvariatlanság, van túlzás, van rombolás, sőt még az erőszak egyféle kegyelme sem áll tőle, az igazságtól nagyon távol, ha jön, már amennyiben a hétköznapi gonoszsághoz és jósághoz viszonyítjuk, a valósághoz meg az erkölcsökhöz, amelyekhez képest az igazság mégiscsak forradalom és transzcendencia, minden létező erkölcsi és közösségi viszonyok tagadása, vagy legalábbis diszkrét zárójelek közé helyezése, ezáltal pedig magától értetődésük rafináltan egyszerű megkérdőjelezése, vakolni is meglehet tőle, míg a jóság például legföljebb belátható reformok kérdése vagy követelése ehhez képest, gondolta-e volna, gondoltam, a tótumfaktum úr, hogy a „közösség jövőjét”, amelyért ő olyan komolyan felelősnek érzi magát, épp az igazságnak ez a gyengéden-brutális erőszakos többlete veszélyezteti, nem az, hogy cigány, egy írástudatlan, mégis kellő ügyességgel, előrelátással, szerzési vágygal és nem utolsósorban az igazság rejtélyes szavával hitből is megáldott gábor, akinek státusa a gáborok között ugyanakkor valamilyen rejtélyes okból olyan alacsony, hogy sógornője is rászólhat, hogy hallgasson vagy mondjon valamit, amikor saját házában idegen ember kérdezi *őt*, ilyesmi, mondta a szakértő, akivel konzultálnom kellett egy idő után, gáboroknál, ahol a hierarchia és a hagyomány olyan erős, nem fordulhatna elő, és innen már tényleg elsötétül minden, pláne, ha figyelembe veszem, hogy mit mondtak a gyergyói gáborok „azokról”, az állomás környékén lakó cigányokról, akiket sejpeseknek is neveznek, hogy például nem dolgoztak azok egy nap nem sok, annyit se, s hogy lopnak, mert a szomszéd is ezek közül való a vajdájukkal együtt, akinek maga felé jár a keze, mint mondta, a veje például szintén börtönben volt, és akkor a felesége, ennek az én szomszédomnak a lánya egy másik férfihoz ment, nem várta meg a börtönből a férjét, és így született meg Matyi, aki, miután a vej kijött a börtönből, a külső sötétségre vettetett, nem lett elfogadva, és ő az a kisfiú, aki azóta is itt van velem, a szomszédnál, titokban, rejtve, az unokája, akit, ahogy mondta, „kétéves korára én neveltem”, „miért, mi van a szüleivel”, kérdeztem, mert akkor még nem ismertem a lánya történetét, gondolkodott, hogy hogyan is fogalmazza meg ezzel kapcsolatban az igazságot, „azért, mert”, kezdte, és megtorpant, hogy mit lehet itt mondani egy ilyen tájékozatlan, a jóságban tapicskoló embernek, „azért, apja, mert szeretem”, mondta végül, mintha átvágott volna egy csomót, és ahogy megtalálta ezt a szót, hogy „apja”, amivel mint-

egy vállon veregetett, ezt a jóságtól már szinte lucskos fickót, szinte nevetnem kellett, de mégsem nevettem, mert nem hihettem, hogy ez ennyire egyszerű, s most, hogy már ismerem a kisfiú történetét, joggal kételkedhetnék is a korábbi szavai igazságában, mondhatnám, hogy „nem azért, apja, mert szereted, hanem azért, apja, mert az anyja, vagyis a lányod egy bűdös kurva”, nagyon könnyű lenne ezt mondani, csak hát szeretet is kell legyen ott, ahol egy bűdös kurvának, akit nemtudás okán nevezünk így, aki a lánya, a kisfiát neveli, aki persze élő bizonyíték arra, amit az aláírásgyűjtők meg a tótumfaktumok is mondanak, hogy ezek itt majd annyian lesznek, azt se tudni, ki kinek a fia-lánya-borja, hogy végképp megfertőzik ezt a velejéig tiszta magyar közösséget, és az igazság egyszerű szava mögött elágaznak az ösvények, s végül is nem lehet megfejtetni a titkot, nem lehet rákérdezni, mert nincsenek meg hozzá a megfelelő szavak, mert mindenre, ami végül is ezer irányba elágazik, csak ez az egyetlen szó áll a rendelkezésére, az igazság, „az igazság, apja!”, de így legalább nem válik áttekinthetővé, hogy bűn, titok, szenvedés, hit, hagyomány vagy másvalami az, ami lappang még itt, ebben az alattomos párhuzamos világban, maradjunk tehát annyiban, hogy ő az idegen az utcában, aki miatt leesnek a lakásarak, ez legalább mérhető, meg az igazság miatt is leesnek, a por helyének eltévesztése miatt, ugye, mert végül is nem tudhatom, kicsoda is az új szomszéd, kisstílusú bűnöző, megtévedt és megtért férfi, esetleg *haszid cigány*, az igazság edénye, az igazságé, mely a sötétségben fénylik, de a sötétség nem fogadja be, fénylik attól még tovább, vagy egészen másvalaki. Egyébként Ábelnek hívják.

Kántor Zsolt

TAPASZTALAT ÉS NYELV

Tengelyi László emlékére

Mennyi eldugott, kék szótó kerül elő a liánok alól!
Narancshéj és zsírkréta. A kutya ássa ki.
Makulátlan, de marginális pillanatok,
egyberagadt szárnyak. A parkban penészes tábla:
Orális ABC. A nyírfa kérgére rajzszegezve.
Szivacsként működik a fantázia. Felissza a gondolatokat.
És milyen pökhendi násznagy a tenger!
Nem engedte, hogy megfürödjek az esküvőmön.
Sűrű oltófolyadék folyt az égből, klarinétra gyűjt
egy hajléktalan komponista. Magába injekciózza a tájat.
Egy agyonszívott szóvég billent le a szószeokról:
panasz. Alszunk, suttogta az ősz.
Íme, egy Amőba Záróakkordja, szisszent fel Csehov.
Hajnali kettőkor azután végre ránk talált
Donna Macedónia, az impresszárió.
A tapasztalat elkésett tudás. A pillanatba beás.

KIERKEGAARD ÁLNEVEI

Johannes Climacus

Emlék-ecsetek.
Kapu. Medúza. Timpanon.
Ceruza: égbolt ujjá.

Vigilius Haufniensis

Egyidejűség.
Mindent egyszerre látni.
A pillanat áll.

Constantin Constantinus

Felhő. Frigyláda.
Két metafora-kerub.
Az Úr kezei.

SZÉK, KABÁT, ÓRA

NAPLÓ 3.

Mostanában én is konkrét, értelmes képekben álmodom. Az egyik utcában felhőkarcolók álldogálnak, a másokban már tenger folydogál. És a kék hegyek közelebről barnák. A sárga búzatáblák igazából jégcsap-csipkék. Néhány igazán ellazult, sétálgató ember pedig a nonfiguratív tájat hivatott nevetgélő ornamentikává változtatni.

A sarki épület egy emberi szív. S a bal pitvarból ered, a trónszék alól egy folyó. Innen a néző az égbolton is átlát. Mint az áttetsző kristály. Megnyugtató látvány. Majd a Logosz Negyed jön, a vízesések között. Ott egy aranyból készült híd, és közben zenél, cseng-bong az emlék-üvegpalota. Ott beszélgetnek egy asztalnál: Thomas Mann, Freud és Boris Vian.

A lét másik dimenziójában az aktuális álom egy regény. A kitaláltba bejut a test. Marad tény és tett. Örökre az lesz az „ürge”, aki volt. Csak Isten tudja a titkát, ha lehajol. Hogyan tovább? Lezárult egy korszak! Jöhet egy másik Kor. A léten túli etika. Kicsurran, ha forr. S egy csepp hiba. S oda az egész matematika!

S egyre ízesebb lesz a könyv. Készítem a tizedik kötetem. Itt az ünnepi bor. Kicsit megáll a világ.

Hirtelen a mindenütt lesz egyszerre nappal és éjszaka. Mintha az idő és az örökkévalóság határán időzne a lélek. Ha ezt meg meri tenni a tudat, mire számíthat a tudatalatti? Az ember erre ébred. A hajnalt háromszögekből, felhőből és hegyek között folydogáló patakokból varrja össze. Kitalált világokból szövögeti az otthont.

És rádöbben, hogy a szavak nélküli gondolkodás tulajdonképpen képek általi jelbeszéd. A kép képződése az örökölt fantázia és a valóság egyesülése. A szürmodernitás. Fogjuk rá! De az agy így is mindent korrigál és kontrollál, mint egy makacs helyesírási program. *Most kortyonként sötétedik.* Ha kinézek az ablakon, egy csalánban fekvő női aktot látok. Performance zajlik a Nostalgia hajón. Boris Vian egy vödör pezsgővel (száraz) rohan a tévé képernyőjéből a partra, és ráönti a szoba-rózsámra a mondani-valót. Az első rápillantás után máris dimenziókra bomlik szét a szoba. Emlék omlik be az álom alatt. Az emelkedettség elillan. Látomás helyett mély álom lesz a beszédből. De egy életre kelt spirálfűzet megmenti a nemzetet. A nyitva hagyott ablak miatt: behozza a huzat a pitypang (úgymond) szirmait.

A történő idő egyetlen pontján vagyok. Dús betűszőrzet. Események kontra újraírás. Szövegből kikelt szöveg. Idea és retus. Együttrezgés-ráhangzás. Az írott ember. Demisztifikálja a szöveget, a kontextust. Elutasít mindenféle privilegizált akaratot. Eloszlatja az objektivitás, a fölény és a konszenzus illúzióját. A nyom, amely soha nem vezet önmaga nyomára. Itt van a zenekari árokban. A félreértelmezés kihajt a jelentéssűrűségéből. Önelvű kapu.

VISSZHANGKAMRA

Az égbolt fedeléről visszaverődő
hang vagyok én is. Először megköt: legyen.
Majd megszólal a teremtés hullámhosszán:
a szelektív gyűjtés még várat magára.

Színkód szerint kerül a földbe a hasznos,
szinkronban párolog el, ami azonos.
Mi végre, hisz úgyis egybekerül majd mind,
tudod, visszhangkamrája az égnek a föld.

Lefelé nőnek a hegyek, és befelé
lóg rajtunk a gyümölcs. Szelektív a szüret,
de egyenlővé leszünk az erjedésben.

Jóvátételként átláthatóvá tesz majd
a diszkrét, morajló lepárlás. Lassacskán
lecsapódik a gőz az ég üvegéről.

PARABOLA

A lapostetőn megannyi parabola,
valaki járkal köztük, jelet kutatva
nézi az eget antennányi szemekkel,
mik hangtalan siklanak az érkező reggel

lebomló sötétjén. Mikorra körbeér,
a látvány peremén kivillan a fehér:
a ragasztás mentén púposodik, szakad
az adásszünetnyi, gomolygó pirkadat.

A fel-felszegezett tekintet gazdája
kékre, óriásra hizlalja íriszeit.
Egyre csak duzzad, puffad és kerekedik,

végül szertefolyik a szivárványhártya,
míg a jelre szomjas fejbe gravitálva
mélyre hatol az éj szűrős pupillája.

EGY ÚJ REND

Itt bent minden üres, tiszta, érintetlen.
Homályosra füstölt formája a rendnek.
Fülelj csak: amit hallasz, ütemekből áll,
mégsem neveznéd zenének, sem beszédnek.

Semmi sem morajlik úgy, ahogyan a
fejben örvénylik a test. Befelé szór szét.
Ebben a füstüvegű emlékszobában
hagyod majd megtörténtté tenni a csendet.

Nem nyúlhatsz semmihez, mégis rád dől, ellep,
aztán felveszi alakod ez a mondat,
lassú belégzés közben várod a végét,

majd egy kilégzéssel engeded útjára.
Körbetáncol, integet feléd egy új rend.
Ott kint minden üres, tiszta, érintetlen.

KITOLÁSI SZAKASZ

Elnehezül a gyomor, hasogat a fej,
köztük torok szorul, mellkas kalapál.
A szervekben megtermelt hő és a külső
hideg metszéspontján gyűrött lesz a bőr.

Mint akit saját maga húz befelé, úgy
szikkad a tested. Bensődöt szorítanád,
ölelnéd át, ilyennek tűnsz legalábbis.
Vagy a port és a hamut szívja a vákuum?

A naptárt nézed. Az adventből csak néhány
nap maradt, aztán nem várunk már senkit,
csak azt, aki a várakozásban lakik,

és folytonos világrajövésre tanít:
lélegzetvételenként tartani vissza
a felsírást, kitolni a megszületést.

VÉGE

Ha regényt írnál, talán így érne véget:
a HÉV szentendrei végállomásánál
elfogyasztott kis adag gyrostál mellett
a nyomozó hirtelen rájön, ki tette.

Zakóban indul el, kabátja ki tudja,
merre. Gyomra forog, pedig csirkegyrost
kért, nem bárányt. Végére járt, és most ő is
a végét járja. A fej: leomló bálvány,

mellkasára dől, amint felszáll a HÉV-re.
Fűtetlen kocsikban zakóban is izzad.
A végállomásról a Duna-partra megy,

kövek közt ül, mint a hulladékfa-szobor.
Akkor látják utoljára. Az utolsó
oldalon fázik, mint aki megszületett.

Gueth Péter

LEGYEN SÖTÉT

RÉSZLET A KOSONG CÍMŰ REGÉNYBŐL

Felcsaptam a légpuska csövet, céloztam és lőttem. A golyó az irodaajtó szélébe csattant, visszhangzott az egész lakás. Kioldottam a zárat, felhúztam a rugót, betöltöttem, majd hanyagul újra célra tartottam. A puskatust sem szorítottam rendesen a vállamhoz, nem tartottam bent a levegőt se, ahogy a filmekben szokták, csak úgy, ahogy a székemben ültem, lazán ráfogtam az irányzékot a félig nyitott ajtó rézkilincisére. Meghúztam a ravaszt. A lövés megint célt tévesztett, a golyó az irodából kirepült az előszobába, és a foga-son lógó kabátok közé puffant.

Ha a fekete szövetkabátomat találta el, valószínűleg átlukasztotta, gondoltam, és egy pillanatnyi feszültség futott végig a gyomromon. Ismét felhúztam a puskát. Ezúttal rendesen rácéloztam a kabátomra. A lövéstől meg se mozdult. A kis ólomgolyót elnyelte a sötét szövet. Újratöltöttem.

Január közepe volt, Angéla már egy hónapja elhagyott. A telefonját kikapcsolta, az emailjeimre nem jött válasz, a Facebookon letiltott. Próbáltam felhívni az anyját, de ő se tudott semmit a lányáról. Az persze sokkal valószínűbb, hogy mindent tudott.

Az én anyám még élt, újévkor felhívott. Kérdezte, hogy vagyunk. Mondtam, hogy minden rendben. Kérdezte, Anitával elmegyünk-e meglátogatni? Mondtam neki, hogy Angéla. Jól van, akkor legyen Angéla, de ha nem akartok, nem kell eljönni. Boldog új évet, anya. Neked is, kisfiam.

Lomhán teltek a napok januárban. Az ünnepek elmúltak, üres volt minden. A régi még túl közel volt, az új még nem érkezett meg. Nem esett hó, csak megfagyott a föld.

Utáltam azt a kabátot. Elszabott volt, kényelmetlen, feslett a bélése, a zsebei kilyukadtak, potyogott belőlük minden. A gombjai kocsányon lógtak, és ha megizzadtam benne, macskapisa szaga lett. Kimosni sem lehetett, mert eresztette a színét, és úgy összegyűrődött, hogy a vasaló se segített rajta. Kint szoktam lógatni a verandán napokig, hogy szellőzzék, vagy befújom

dezodorról. Olcsó kabát, menthetetlen kabát, olyan igazi jó református atyafis öltözék, áldás, békesség.

Fogtam a puskát. Nesze neked, Kazim János, bumm! Nem is az izzadságtól bűzlik a te kabátod, hanem attól a sok marhaságtól, amit benne összehordasz. A hazugság és a gyávaság szaga ez, barátom. A vasárnapi nyenyene, a temetői brühühű, a bibliaórás blablaba. Valahol ki kell jönnie ám, és hát ki is jön. Hónaljban jön ki ez, barátom. De nem jól van ez te, Kazim János. Cső le, rugó húz, új golyó be, cél, puff.

Lelőttem magamat. De nem is. Inkább kivégeztem. Ültem az irodában, körülöttem könyvespolcok tele teológiával, a falon egy festmény, fehér vitorlást dönt az erős szél, majd egy református falinaptár, faragott házi áldás, cserépkályha, polcos szekrény, benne úrvacsorai kelyhek, ónkancsó, ágendás könyv, anyakönyvek, hittankönyvek, terítők.

Félretoltam a számítógép monitorját, és az asztalra könyököltem. Úgy tartottam a puskát, hogy pontosabban tudjak célozni. Azt képzeltem, hogy benne vagyok a kabátomban, kint vagyok az előszobában nekem háttal. Vagyis az igazi Kazim János kezében a légpuskával az íróasztalánál ül, a büdös Kazim meg kint lóg a fogason. Én vagyok az igazi, és most lelövöm azt a másikat, mint egy állatot.

Ez egészen keresztényi gondolatnak tűnt. Ez az óember megöklése, gondoltam, ahogy a Heidelbergi Káté is tanítja. Nyolcvankilencedik kérdés: Hány részből áll az igazi bűnbánat, vagyis az ember megtérése? Válasz: Kettőből, az óember megökléséből és az új ember megelevenítéséből.

De az óember nem hal meg igazán, nem lehet teljesen megölni, csak öklölni lehet. Egy kéz, benne egy szüntelen szurkáló kés. Egy folyton csontot törő balta, egy végtelen sortűz. Amíg élünk, öklöljük a sötét és gonosz óemberünket, nehogy a bűn újra erőt vegyen rajtunk. Kifelé csak a szépet, csak a jót, de befelé öklölünk, a kegyes mosoly mögött egy gyilkos lapul, ez igazán református. Célra tart, levegő bent. Megérdemli.

A nagymama azt mondta, hogy mindig csak a szépet, csak a jót szabad mondani, mert a többitől minálunk nem beszélünk.

Nem is fulladt meg a Zoltán nevű nagybátyám csecsemőkorában, csak megkékölt a nitráttól. A nagypapa se verte soha a nagymamát, csak aggódott érte. Trombózisa se lett a sok kapálástól, csak megöregedett, az ujjai is csak akkor lettek köszvényesek, és a dereka is csak akkor sajgott, ha a papát valamivel zsarolni kellett. Legvégül az a combnyaktörés. A reszketeg lábai-

val karácsony másnapján megcsúszott a jégen, de még a műtét után is csak egy ártalmatlan ficam volt. Csak egy ficam, kisfiam, mondta nekem a kórházi rácsos ágyból, közben halálszag csapott ki a száján. Tizennégy voltam.

Bár tényleg nem a combnyaktörése vitte el, hanem az elfekvőn elkapott tüdőgyulladás, de abba se halt bele, csak megtért a teremtőjéhez. Elment a minden élők útján, vissza se nézett. Mi meg elmentünk a temetőbe, de nem azért, hogy eltemessük, csak hogy búcsút vegyünk tőle. Kifelé mindig csak a jót, mindig csak a szépet. Megveretni, megfulladni, eltörni, meghalni nálunk csak befelé lehet.

Megfogadtam a nagymama tanácsát. Hiába mondom, hogy nem szándékosan tettem, mert olyan ez, mint az eredendő bűn: a bűdös kabát már születésünk pillanatában ránk kerül, és megszokjuk a szagát.

Azt a sok jót és szépet, amit én a várdai református templom nyekergő szószékéről összeprédikáltam az évek során, alig merem bevallani.

Itt kell üljek az Egyenlítő alatt, tizenkétezer kilométerre az otthonomtól, az életemtől, a múltamtól, egy jávai faluszéli kulipintyóban, hogy legyen elég bátorságom hozzá.

Tizenkétezer kilométerről még Európából is alig látszik valami, Magyarországból, Budapestből, Kávászból, Várdából meg *szinte* semmi. Minden a horizont alatt marad, ezért erősen kell kapaszkodjak ebbe a *szintébe*, mert ha reggel belenézek a vízköves fürdőszobatükörbe, tényleg csak a *semmit* látom benne, és az ugyanolyan, mint az otthoni. Itt legfeljebb csak pirosabb a bőrre, és jobban izzad, de nem változott meg. Egy éve élek itt, erre jöttem rá. Állhatok az óceán partján, fürkészhetem a messzeséget, várhatok, ameddig akarok és amire akarok, a látóhatár alól nem fog felbukkanni semmi sem.

Amit prédikáltam, el ugyan nem hitték. Annyira azért senki se volt boldog Várdán, hogy komolyan vegyenek. Csak úgy tettek, mintha. Abban a vasárnap délelőtti egy órában a gyülekezeti tagok eljöttek, beültek a padokba, mint a fatöncök, és úgy csináltak, *mintha* hinnének nekem. Én meg úgy csináltam, mintha ezt a *minthát* hinném el. *Mintha* éppen csoda történne, a Szentlélek fehér galambja leszáll közénk, megnyílik a menny, és trombitálnak az angyalok.

Egy idő után már én se vettem komolyan magamat. Csak azt vettem komolyan, hogy a *mintha* rendesen takarjon, mert vékony nejlonfólia ez, könnyen kiszakad, könnyen fellebbenti a szél. De végső soron akár egy tescós

reklámújságból is prédikálhattam volna. Mindegy, ha azt nézzük, mi marad meg az emberek lelkében.

Egy lelkészt nem azért fizetnek, hogy kimondja az igazságot. Senki se szeret kényszerből tükörbe nézni. Márpedig remény csak ott születhet, ahol látszik, milyen sötét az éjszaka. Ezt sokáig nem tudtam. Azt hittem, a remény az, ha szépeket mondok. Pedig elég sötét éjszakákban éltünk. Talán éppen ezért nem látszott semmi. A sötétség befogadja a világosságot, csak attól még sötétség marad.

A teológián Barsai Kálmán gyakorlati teológiai professzor minden homiletika szeminárium elején krétával három vízszintes vonalat húzott egymás alá a táblára. A jó igehirdetés mindig három témáról kell szóljon, mondta, majd az első vonalra bökött: Jézus Krisztusról, másodszor Jézus Krisztusról, majd végül Jézus Krisztusról. A többi csak retorika és homiletika, jegyezzék meg, drága barátaim, egy életre.

Bár a homiletika és a retorika összetett, sok gyakorlatot igénylő diszciplínák, a falusi valóságban tényleg csak azt jelentik, hogy ha a szószékről negyven perc alatt háromszor elhangzik a *Jézus Krisztus*, akkor a többivel már olyan nagy gond nem lehet.

Kell még valamennyi *szeretõmennyeiatyánk, valljukmegbûneinket*, hozzá kevés *ingyenkegyelemből*, ízlés szerint, és egy csipet *legyenmegateakaratód*, és készen is vagyunk. Ezzel a recepttel kihúzzuk egy életen át, legfeljebb a műszálas kabátjaink rohadnak ránk, ha a lelkünk már nem tud.

A nagyapám, Weissmahr Ádám mindig azt mondta, hogy papot, kutyát hangjáért tartják. Hát én ugattam, ahogy csak tudtam. Nem is kellett rám jobb kabát. Nagyapám meghalt, mire lelkész lett belőlem, de a maga furcsa módján a kabátomra biztosan azt mondta volna, hogy tiszteletes. De nem abban az értelemben tiszteletes, hogy lelkésznek való, hanem tiszteletes, mint orvoson a köpeny, mészároson a kötény. Munkaruha, és mindenki attól piszkos, amivel dolgozik, vérfolt, sárfolt nem szégyen. Jó az a kabát, fekete, meleg, nem hivalkodó, hanem tiszteletes. Mifélenk, aki divatozik, azt kinézik. Te meg az Isten *Ígésével* dolgozol, neked árnyékban kell maradnod. Az Isten *Ígése* legyen a középpontban, te maradjál csak csöndben, az *Evangéliom* hangozzék a szószékről, de ne a te szavaid, mondta volna a nagyapám, mert vénségére ő tényleg elhitte, hogy amit egész életén át prédikált, az színigaz.

Egyházfenntartó járulékot soha az életbe' nem fizettek, nem is járnak űk templomba, csak most, hogy elhalt a Hajnalka, azért mégis jó lenne, ha rendesen lenne. Így mondták: elhalt. Mondtam nekik, hogy rendben, de akkor Hajnalka után visszamenőleg ki kell fizetni ötévnvi járulékot, ez a szabály, mert különben csak gyülekezeti tagokat temetek. űk nem fizetnek. Akkor, mondom, polgári szertartást kell választaniuk, és ez esetben menjenek az önkormányzatra. De nekik pap köll, mer' a Hajnalka megérdemli, és aszonták, hogy itten ingyé' van. Nincsen ingyé', csak a gyülekezeti tagoknak. De a Hajnalka református vót. Értem, de a gyülekezeti tag az az ember, aki jár templomba, fizeti az egyházfenntartó járulékot, vagyis nemcsak ingyeli az egyházi szolgálatot, de viseli a terheket is.

A Hajnalka nagyon kövér vót, mondta erre szinte suttogva a hűg, majd egy ruhazsebkendőt vett elő, és megtörölte a szeme sarkát. Szegénykém, mondta az anyja, és összekulcsolta a kezeit. Tiszteletes úr, maga nem is látta őtet. Segítsen rajtunk, kéérem, mondta, és felém lóbálta összekulcsolt kezeit. Nem tudtam eldönteni, hogy ez könyörgés vagy fenyegetés. Hajnalka anyjának vaskos ujjai halvány kolbászkákként fonódtak egymásba, úgy néztek ki, mint egy bikacsökből fonott, vaskos bunkó. Újra meglóbálta az orrom előtt, segiccsen tiszteledőúr, a Hajnalka igazán jó ember vót. Ki kell fizetni az egyházfenntartót, mondom. Az mennyi? Háromezer-ötszáz egy évre. Az mennyi? Ötször háromezer-ötszáz. Az mennyi? Tizenhét és félezer, mondom. Ja, jóvan, mondja erre a Hajnalka nővére. Van nála egy piros vászonszatyor, beletúr, zörög valami nejlonnal, előhúz egy nagy, fekete pénztárcát, kivész két tíezrest, tessék, mondja, és a kezembe nyomja a pénzt. A maradékot mög hagyja, jó lössz borraivalónak. Milyen borra, kérdezem. Ez nem étterem, mondom. Csak néznek rám. Két tagbaszakadt, elhízott nő. Teccik tudni, szegénynek fölönt a vérrög a fejibe, mondja az anya. Meg cukros is vót, mondja a hűg.

Sose jártam még Kisaszódon. Egyutcás falu, jellegtelen házak, az önkormányzat előtt székelykapu meg egy kopjafa, rajta koszorúk, kicsit tovább a Reál ábécé, mellette a Beöntő nevű kocsmá, majd egy tizenkilencedik századi katolikus templom levert vakolattal és egy buszmegálló. Az útszélén lószar és elszóródott cukorrépák.

Hűsz-huszonöt ember jött el. Görbe, fonnyadt vagy túlsúlyos, piától búz-ló, nyomorult népség. Egész életükben az agyagos földet kaparásszák, a nők elhíznak és cukorbetegek lesznek, nincs mit tenni, enni kell, meg a té-

vé, azt nézik, amit éppen adnak, a férfiaknak a szívére megy rá a kilátástalanság, bejárnak a városba, vagy a régi roncsot bütykölik hátul, az ólak mögött, hátha még beindul egyszer, de persze nem indul, és ha nem indul, majd hoznak helyette másikat. Legyintenek, állnak esténként a Beöntőben, ugyanazt isszák, ugyanazt szívják, egyformára szikkad az arcuk tőle az évek során, ugyanazok a fogaik hullanak ki, ugyanott fáj a derekuk, ugyanott dagad ki a heresérvük, messze vannak mindentől, a Somogyi dombság névtelen mélyedéseiben, télen rájuk telepszik a füst, nyáron a por, el vannak veszve térben és időben, de á, mindegy, legyintenek, régen több busz gyött, meg vót' a posta, most meg a fenye megette, á, mindegy, harákolnak és kiköpnnek, és ugyanúgy köpnek ki.

A falakra kiakasztott és a konyhakredenc üveglapjai mögé dugott családi fényképeken látszik, ott van már a csecsemők arcán, a gyerekek tekintetén, a menyasszonyok mosolyán, a férjek fejtartásában, az anyák és az apák ráncainak árnyékában: nincs különbség köztük, csak az egyik még kicsi, a másik már vén. Talán, ha máshová mennének élni, ha elköltöznének, de itt ilyen lesz az ember. A múlt és a jövő látszik a képeken, csak a neveket kell alattuk időnként cserélni.

Ha valamelyikük elhal, rögtön valaki a helyére kerül, a fiatalabb hajtás sarjad, ha letörik a száraz ág. A kis Szekeres nagy Szekeres lesz, az öreg Zókát leváltja a fiatal Zóka, a nagy Vimolából öreg Vimola lesz, és a kis Vimola lesz a nagy Vimola. A lány felváltja anyját a konyhában, és a fiú bütyköli tovább a tragacsot hátul, a szétszakadt fóliasátrak mögött.

És ha el is költöznének se lenne másképp, a városok repedezett betonján, a panellakások szűk falai között vagy egy dohos félházban valahol a városszélen. Hisz ugyan micsoda városok vannak arrafelé? Egykori mezőgazdasági majorságok, laktanyák, rég bezárt szénbányák köré felhúzott lakótelepek, rakétás és földgömbös játszóterekkel, Felszabadulás úttal és Lenin utcával, mintha még mindig az elmúlt negyven év volna, foszladozott, régi plakátok, amit sose tépett le senki.

Ezek a városok szénnel és árammal megerősakolt falvak, gyorsan és egyedül kellett felnőniük, miközben a lelkükben örökre megmaradtak annak, amik voltak. A főutcákat traktorkerékről lehullott trágya és sár piszkítja, a kertes házaknál disznókat tartanak, két Reál ábécé és két Beöntő kocsmá van, és egy vasbolt, ahol biciklit, kapát, ásót és permetezőszereket kapni. A művelődési házba hétvégenként ócska mulatóst jön játszani egy levitézlett banda a kilencvenes évekből, vagy gazdafórumot tartanak termékbemutatóval. A kultúra kimerül a hurka-kolbász fesztiválban és a

pálinkafőző versenyben, de föl se merül egy kamarakoncert, fotókiállítás vagy irodalmi est.

Elhalt a Hajnalka. Dülledt, vérekes szempárok bambulnak a koporsóra, látják, de nem hiszik el, vagy elhiszik, de nem értik, pedig biztos, hogy ők is el fognak. Összekulcsolt kezekkel egymás mellett topognak, mint a kisdíákok az ézvárón, nem is hallják, amit mondok, *feltámadás ígérete, utolsó napon, ingyen kegyelemből, Jézus Krisztus érdemeiért, tebenned bíztunk eleitől fogva, gyászoló testvérek – ezt félreértik*, egymásra néznek, ők ugyan nem testvérek, legfeljebb unokatestvérek harmad-negyed fokon, de inkább csak sógorok. *Keresztyén testvéreim*, mondom, erre leesik nekik, hogy ez egy válásos szófordulat, bólintanak, az egyik férfi leveszi a sapkáját, gyűrögeti, körülálljuk a gödröt, november közepe van, de még nem fagy, egész kellemes az idő, bár eléggé ködös-borongós, de nincs hideg.

Egyedül énekelek, néhányan próbálják követni, mintha emlékeznének valamire a gyerekkorukból, hogyan is vót, de a szájuk mozgása eltéved, hiába próbálják kitalálni a következő rímet, nem sikerül, rosszul nyomják meg a sor végét, az egészből csak valami motyogó dünnögés lesz.

Leeresztik a koporsót, a sírásók lapátolják a ragacsos földet, huppog a deszkákon. Általában ilyenkor szokták elsírni magukat, de nem nézek körbe, megtelik a gödör, elegyengetik a hantokat, jönnek a koszorúk, művirág, krizantém, *fájó szívvel, sosem felejtünk, szerető édesanyád, nagybátyádék, öcsi-ék*, helyére kerül a fejfa is, a lapát nyelével ütik be a puha földbe, *gyászoló testvéreim, miatyánk, aki a mennyekben vagy, hiszek egy istenben, mindenható atyában, harmadnapon feltámadt, dicsőség néki örökkön-örökké*, ámen.

Invitálnak, hogy menjek a halotti torra, ha sietnem is kell, majd csomagolnak süteményt meg valami húst is, csak menjek be kicsit, mondják kipirulva, láthatóan megkönnyebbülve, túlvannak rajta, menjek be kicsit, unszolnak, koccintsunk. Mint egy disznóvágás után, jutott eszembe, saját szőlőből van, dicsekszenek, és már nyújtják is. Egy pohár, két pohár, elég savanyú és büdös, nem ihatok többet, még vezetek, mondom, próbálok elhárítani, de aztán harmadik pohár, mire nagy nehezen elindulok, már négy pohár, kissé billeg alattam a világ, majd nem belelépek az árokba, savasat bőfögök fel.

Egy teli nejlonszatyor süteménnyel behuppanok a kocsiba, úgyse lesz rendőr, gondolom, ezeken a harmadrendű utakon soha, ide még a pap se jár el temetni, belenézek a visszapillantóba, és kicsit elnevetem magam, majd elfordítom a slusszkulcsot a zárban. Integetek, ahogy kihajtok az útra, visszaintegetnek. Mintha rokonok volnának, kettő rövidet dudálok.

Megfájdul a fejem, mire hazaérek. Angéla megvárt az ebéddel. November közepe van, közeledik az advent, de még semmi jele annak, hogy nonsokára magamra főzök, és lövöldözöm az üres parókián.

Anyám hívott, estére haza kell menjek, mondja. Mikor jössz vissza? Maximum két nap, semmi kedvem tovább maradni Szolnokon. Elém teszi a levest. Hiányozni fogsz, mondom. Szeretlek, mondja, hozzám lép, és magához szorítja a fejemet. Nemrég zuhanyozhatott, meleg a bőre, érzem a melleit, egyből elmúlik a fejfájásom.

Angéla teste olyan, mint egy hangszer, egy behangolt cselló, feszülnek rajta a húrok, magamhoz szorítom, belecsókolok a hasába, lassan lehúzom a szoknyáját, beszívom az illatát, buja trópusi erdő, ebéd helyett szeretkezni kezdünk, sűrű, nehéz virágillat, fűszeres, olajos föld, kábító pára, a konyhaablakon át megláthatnak, de erős az óceán zúgása, pálmák a szélben, fehér partok, türkizkék vízben lebegő parányi szigetek, színes madarak, korallok között úszó csillogó halrajok.

Persze a valódi trópus nem ilyen.

November, szombat délután, temetés után, sáros betonút, fóliaszínű ég, szemerkélő eső, újságpapírba csavart éthordó, megroskadt, beázó tető és a házak közé szorult szénfüst kénes gomolygása.

Én most itt vagyok a valódi trópusokon, és ez nem az édenkert. Kevés unalmasabb és egyhangúbb tájéka van a földnek, mint egy apró sziget a meleg tengervízben. Kívülről szép, de szegény Robinson, talán csak egy sivatag lehet ennél unalmasabb, vagy az Antarktisz.

Ha pedig mégis az éden volna, akkor az éden nyomorult hely. Az emberek együgyűek, szutykosak, igénytelenek, a partokat elborítja a szemét, a műanyagot a viskók előtt égetik el, vagy mindennel együtt behajigálják a tengerbe, mert á, nem számít, majd elviszi az áramlat, mondják.

Két-három évesen cigaretta lóg a gyerekek szájából, cukros üdítőket isznak, mire felnőnek, már egy szál foguk se marad. A nők csak főznek, esznek és szülnek, és amikor senki se látja, üvöltöznek a férjeikkel, akik negyven után, de még ötvenen innen rákban, fertőzésben vagy balesetben halnak meg. A trópusoknak égett műanyag- és rothadásszaga van.

Szinte úgy tűnt, hogy mi hamarosan tényleg férj és feleség leszünk, és jönnek majd a gyerekek is, legalább kettő, de még inkább három, mert egy református lelkész egész élete szolgálat, és a szolgálat az Isten ígéjének szüntelen hirdetése, és egy jó igehirdetésnek mindig három része van: József Kazim, Jakab Kazim, Júlia Kazim. *Mintha* mindez valóság lehetne. Csak az a baj a *minthával*, hogy vékony fólia, könnyen kiszakad.

Akkor még nem tudtam, hogy hamarosan itt kötök ki. Hogy hamarosan elhagy Angéla, a Köszméthy utcában anyám, a redőnyzinórba kapaszkodva hamarosan felmászik arra a vacak kis asztalra ablakokat pucolni. Akkor még nem tudtam, hogy hamarosan megtapasztalom, milyen is a valódi trópusi táj.

Letörtem a légpuska csövet, felhúztam, és új golyót tettem bele. Felálltam a székből. Mint egy vadász, füleltem. Búg a hűtőszekrény a konyhában, kattog az óra a nappaliban, kint elhúz egy autó a ház előtt, ugat egy kutya, a hangja visszhangzik a völgyekben.

Mezítláb olyan halkán osontam az ajtóhoz, ahogy csak tudtam. Ropantak a csontok a lábfejemben. Kiléptem a küszöbön az előszoba hideg kövére. Vállamhoz szorítottam a puskát. Célba vettem a lelógó lámpa búráját. Túl könnyű, gondoltam. Feljebb emeltem a csövet. Mint egy céllövöldében, csak a pálcika most a villanykábel lesz.

Beszívtam a levegőt. A szívverésem ritmusára enyhén mozgott a kezem. Figyeltem a dobbanásokat. Egyenletes ritmusban követték egymást. Kettő között kell löjnek. Újra céloztam. A mutatóujjam enyhén rányomott a ravaszra. Kint az úton elzúgott egy busz, utána csönd lett. Bumm.

A golyó elvétette a lámpazsinórt, és belefúródott a plafonba. Újratöltöttem. Bumm. Ez a lövés súrolta a kábelt, belengett tőle a lámpa. Újra felhúztam a puskát, de a lengés miatt túl nehéz volt célra tartani. Lejjebb engedtem a csövet. Bumm.

A villanykörte szétdurrant, szanaszét repültek a szilánkjai. Mámoros öröm fogott el, *mintha* rájöttem volna a megoldásra. Azt nem tudtam, hogy miféle megoldás lenne ez, de boldog voltam, tényleg, mint egy a kisgyerek a céllövöldében, aki a pálcika helyett a sörös dobozt találja telibe, és a lyukon át mindent beterít a sárga, ragacsos lé.

Újratöltöttem. Óvatosan odalopóztam a konyhaajtóhoz. Benyitottam, és célba vettem a lámpában a villanykörte. Akkor legyen sötétség, gondoltam.

ASZPARÁGUSZ

van valami kíméletlen szenvedély
a csapóajtók kisebzett szájaiban
a vastag linóleumban feloldott kék-fehérben
ahogy sós vizes kendőt borogatnak
a melletted fekvők felhólyagzott talpaira
te meg takaró alá bújtatod a lábad
kenyeret törsz és morfiumot áldozol

hasadt mellkasodra ápolók tapadnak
nem a szívverésed mérik csak zajokat keresnek
bizonyítékot a frekvenciákra
a tüdőök aszparáguszára
kiáramlásra a légcsővedből

ahogy önmagukat felemésztő természetek épülnek az izmaidba
apró lábaikkal pumpálják a vért
a bőrbelsőre tapadnak
kijjebb nyomják a szőrszálakat
nyomják kifelé az arcon
a hajadat is mintha nőne hadd örüljenek a rokonok

ahogy huzatot visznek az ágyhoz
nem bíznak már az ablakokban
ugyanazt a pár száz szót
suttogják önmagukról
ezt is ők
igen ők tanították
szabásmintái az ismétlődésnek

téglavörös foltok a szemgolyón
ahogy nyomod befele az üvegtetet
a hangok vezetnek a nyálkás pattogás

és ahogy sorban állsz és szorongatod a halhatatlanságod
hagyod hogy befele terjedjen a térfogat

AKIK MARADTAK

ujjlenyomatok a szélvédőkön
tenyéryi kapaszkodás
az előbb még a boltban láttad őket
végigsimítják a polcokat
húzzák maguk után deréktájon
összeszorított ujjjaikkal
rányomnak a kenyerekre
csuklójukra húzott felsőjükkel
letörlik a kicsapódott párát és felesküsznek
a hatvanöt százalékos vajra
majd leborulnak a kasszák lézerfénye előtt

————— Monostori Tibor

BOLYGÓKÖZI LÉLEKDONOR

Néma kisherceg leszek újra,
akiben csendesen szemereg,
lehull, verdes az esős fényű
idő. Közepes kaliberű,
falnak állított homokóra.

Kettétört távcsövem, bent rácsok,
megviselt kereszték csonkjain
csillaggyertyám viasznyomai,
kint, kíváncsi utazók, rátok
meredő porszem-pillantások.

Nem zavarom az álmaidat,
megyek szép ünneplőt ölteni,
szájjárat, virágot jutányos
áron adok, a vak raktáros
győzze polcaim feltölteni.

Kis kéz markolja meg kincseim,
s nevetve int, az unatkozó,
bús sofőr mögött ő érte csak,
hogyan merülő szívet rejt, tik-tak,
a nullszaldós úrvállalkozó.

TENGERÁRAMLATOK

Dolgozhatnak a pehelykönnyű hajódon
a Föld legtalálékonyabb mérnökei.
Repíthetik előre edzőtáborban
kiképzett izmok vezérelte markokra

fogott evező-ezrek, irányíthatják
a világ legeslegjobb kormányosai.
Szolgálhat alattad a legtapasztaltabb
legénység. Dagadhatnak szélcsatornákban
kifejlesztett, hegyoldalnyi vitorláid.

Végül úgyis az győz majd, ki megtalálja
a víz alatti, láthatatlan áramlatot.
Aki nyerni akar, megint nem fog nyerni.
Győzni fog újra, aki nem akar győzni.
Hazudj tovább, hi-én-a, s tartsd meg magadnak
a titkot, hogy annyi bukás után végre
legalább egy fontos győzelmet megszerezz.

AHOL AZ EGYÜTT-TITOK

Üzenem Vajda úrnak, Annám már múlt

Ó, Anna, te tékozló, édes Anna,
messze vagy tőlem, mint álmunk, Havanna,
a türkiz Karib, hírhedt Disznó-öböl,
napfény, főveny, Fidel, a vörös ököl,
inkák, Lima, a Machu Picchu orma,
esőerdők, életszeretet-forma,
hiányod, mint a vakmerőség, megöl,
végleg elült a hír-szél nyugat felől,
semmibe vész közös fényben-rivalda,
mely hozzád köt, s én, nyughatatlan balga,
ily vénen, törötten már csak azt vágyom,
fogadd végül békére hangoltságom,
hogy albumba ragaszd az együtt-szépet,
s a lapok közül soha ki ne téphesd
az Alkmaarban kóstolt sajtok zamatát,
a füvezett süteményt, mely úgy fut át
rajtunk – Van Gogh-metszés, majd földhöz vágva
az együtt-kábulásunk dőre vágya –,
mint naponta csemegélt csokibonbon,
a bagettben-sonkát Plaza del Sol-on,
Pradóban El Greco- s Velázquez-varázst,
Szent Jeromos kőcsipkéit, a palást
jogán Lisszabon harácsolt kincseit,
a Cabo de Rocca „világvége itt!”
érzetét, az alulról is csodált Taormina
közel-gyönyörét, nyugalmunkat, min a
színházrom-látvány bizsergése áttör,
az Etna jégtestét, gőzölgő gödör-
sebeit, a sok pusztításhírnököt,
itthon, mit a történelem gúzsba köt,
az ezeréves határ-álmodozást,

Somlyón a madonnakegy-feloldozást,
radnai Tündérvölgyben a libegőt,
Szigetet, hol békét zsidófüst kötött,
Agadír-erődből a kéklő tengert,
utcára kivetett lányanya-embert,
kullancs-koldust, harsány müezzín-imát,
idegenségtől félő kecskegidát,
mit fotónkhoz a nomád karodba tett,
Marrakech piacterét, mint égetett
arabeszket, színforgataga ugrat
majmot, bűvöl kígyót, egyszerre szép s vad
emléket sugallva, mindenkinek mást,
mint a *Via Dolorosa* is Tamást,
ha hitetlen maradnál Jeruzsálem
falánál, s nem oldaná a Yad Vasem
görcsét a qumrani tekercs, az akkói
lovagvár rejtelve, tudd, églakói
a Mindennek szórták közénk a Tower
megrontó koronakincseit, hever
miattuk a fehér sziklafal alatt
szürkén a beláthatatlanul maradt
jövők s bárgyú medveles a Hargitán,
Bögöz kőtemplom-képének puritán
egyszerűségét, melyet nem überel
Sevilla katedrálisa, s nem terel
Istenhez Mezquita keresztény átka
sem, őrizd hát s fohászkodj érte, hátha
örömmel lapozod még fel albumod,
s tán felméred majd, mire taksálhatod.

2019 novembere

Szávai Géza

MEGSZÓLÍTÁST KÉREK

RÉSZLET A CÉRNAPÓRÁZ C. KISREGÉNYBŐL

Kotzka Lajoska kijelentette az édesanyjának: ő azt sem bánja, ha felakasztják!

– Ugyan, ülj már le a seggedre! – szólt rá erélyesen Etelka. Szelíd, halk szavú asszonyként ritkán erélyeskedett, és különösen a saját – mint mondta – „neveletlen fiúgyermekai” – előtt nem használt „illetlen” szavakat. De most a legkisebbnél, az elkeseredett Lalánál láthatóan elszakadt a cérna.

És az asszony úgy érezte, nagyon határozottan kell leültetnie az elszánt fiút a seggére. És el sem pirult, amikor az illetlen szó kifutott a száján, csak kényszeresen elmosolyodott. És hangzott is ez a mosoly, mint egy csuklás vagy nevetés-kezdet, melyet sietősen elrejtének. De a Lala – komoly megszólítás esetén Lajoska! – így azt is érzékelhette, hogy mindentől megriadó, fáradt édesanyja neki ad igazat. Tőle talán még elismerésnek is vehető a kiszabadult és rögtön visszanyelt kacagástöredék.

– Nem fogok – mondta csendesen a fiú, mire az anyja felkapta a fejét.

– Nem fogok nekimenni senkinek – ismételte anyja szája íze szerint „Lajoskásan” a Lala. Bólintott is, hogy igen, leül a seggére, nem fog nekimenni senkinek, hogy beleüsse a bicskát, akkor is, ha azért felakasztják.

– Megígérted, kisfiam – suttogta az asszony, ezúttal már a legbensőségesebb használatú szókincséből húzva elő a leghatásosabb szót, mert a fiú most nem ígért meg semmit.

Engedelmesen viselkedik, de nagyon kilátszik belőle a dac. „Tűrni kell, kisfiam, mindenki tűr.” Ezt kell megtanulni! Etelka ezt olyan sokszor el-suttogta a gyerekeinek, hogy már nem ismétli. A Lajoska is tudja: amikor lehunyja szemét, és lehajtja a fejét, ilyenkor a „Tűrni kell” szól az anyjából akkor is, ha meg sem szólal.

Etelka attól fél, ennek az eddig engedelmes, szófogadó fiúnak már hiába beszél bármit. Mosónő Dóra keresetlenül megmondta: „Csak nem hazudunk egymásnak? Itt?!”

– Etelkám! Ha pináért indulnak meg ezek a kutyák, akkor nincs pardon, nincs kegyelem. Úgy vigyázz.

A főhadnagy mindennek a tetejében még túl fiatal és büszke.

A fenét veszi el feleségül azt az özvegy kurvát a faluból. Csak mutatja. Az özvegy kurva iskolás gyereke felett azért apáskodik olyan látványosan, hogy a kölyök anyjával elhitesse, feleségül veszi. Hiszen máris milyen gondos a gyerekekkel! Apábbul viselkedik vele, mintha az igazi apja volna.

Ha sok ember előtt ígérte meg, hogy javítóintézetbe viteti a tízéves létere ilyen állattá vadult grófot, akkor lehetséges, hogy komolyan gondolta a főhadnagy.

Végül Dóra úgy ítélte meg, hogy csak az özvegy előtt bizonykodik a férfi, és a Lalát csak leülteti, még idejében leülteti a seggére, hogy húzza meg magát. Ami nem is volna baj. A baj csak az, hogy Etelka szerint túlságosan vigasztalja őt a Dóra, tehát komolyabb a baj. És a Dóra arra sem figyelt fel, miért verekedtek a fiúk. „Azok mindig kakaskodnak.”

Minden a Lala ellen szól. Mellette csak az, hogy nincs is bicskája. Valahányszor kimegy és bejön, a láger kapujában posztoló katonák őt is ellenőrzik, és elvonnák a bicskáját, ha volna. Mert az fegyver.

Az viszont ellene szól, hogy az özvegy kurvának a fiát nem csupán megverte, hanem a bicskáját is elvette. Akár bele is vághatta volna. A főhadnagy szerint ezt akarta tenni szegény gyerekekkel a megvadult gróf.

Mint egy állat, úgy nekiugrott, fejjel a fiú arcának, betörte. Ömlött a vér belőle, de a gróf nem állt le, a földre esett bicskát is felkapta, azzal rontott a vérző gyerekekre.

Úgy kellett lefogni!

Dóra nem akarta észrevenni, hogy miért verekedtek össze az iskolaudvaron a Lajoskáék. „Ezek a taknyosok mindig verekednek.”

De a Lajoska nem. Ő tud tűrni. Etelka nem kockáztatta, hogy megemlítse a harsány Dórának, amitől szemérmesen és olyan tehetetlenül félt. Ez a tízéves fiú, aki mindig tizenegy évesnek mondja magát, mert hiszen a tizenegyedik évében jár, ez kisleány, ha nagy fiú akar lenni, akkor mi, Dóra, mi ugyan tehetünk valamit?!

– És még a sértett büszkeség is, Dóra. Az sem ismer kegyelmet – sóhajtott Etelka, és ismét szemrehányást tett a Lajoskának:

– Miért kell nálad idősebb fiúval verekedésbe bocsátkoznod? – kérdezte szomorúan. A kelleténél szomorúbban. Akár titkolandó büszkeséget is érezhetne, hogy a kisleány ki mer állni nála nagyobb fiúval. Az ötödikes Lala a nagyszünetben a gyógyszerész szintén ötödikes lányát, az osztálytársát elkísérte a fáskamra mögötti farakásokhoz. A rakások tetejéről hasábokat emelt le, hogy ülőhelyet rakjon össze belőlük a csinos Gyógyszerész Adélnak.

Adélka türelmesen és kíváncsian várt. Hátát a fáskamra falának támasztotta, és mint aki valóban ülni akar, párhuzamosan kinyújtott lábait a faltól mind messzebb tolta a kavicsos talajon. A tizóraiját sem bontotta ki, a papírba csomagolt lekváros kenyeret a kardigánja zsebébe csúsztatta, és mindkét kezét előbb a teste mellé, majd a fenéke mögé tette, tenyérrel a falnak. Félig ült. A falon! És kíváncsian figyelte az udvarias, szolgálatkész Lalát, aki a fahasábokat emelgette ugyan, de le nem vette a szemét a lányról. Aki pontosan úgy állt ott, a falnak támaszkodva, ahogyan Lala bátyja, az inasiskolás Jenő elmagyarázta két kisebb öccsének: „Még ha nem is tudja magáról, nektek tudni kell, hogy beállt pozícióba!”

A gyógyszerészék Adélkája egy évvel idősebb volt Lalánál és többi osztálytársánál. Betegség miatt egy évvel később írták iskolába. Igazság szerint a szép és okos Adélka annak az özvegyasszonynak a fiával kellene egy osztályba járjon, aki összefeküdt a kő-láger egyik főhadnagyával, pedig az jóval fiatalabb nála. A főhadnagy illetőségű gyerek kárt is tehetett volna a Lajoskában, ezt az Etelka nem győzte sulykolni, nehogy elfelejtsen mindig erre visszakanyarodni a vallatásnál. A méreteresre fűrészelt és rakásba rakott fahasábok közül egyet kihúzva, a többit a Lala felé görgette a főhadnagygerek.

„Úristen, kicsi még ez a fiú” – Etelka ezt ki nem mondta volna hangosan. Hallgatott, és aggódva nézte a kisfiát, aki a Gyógyszerész Adélka szeméi előtt olyan elszomorítóan, reménytelenül képes már – akármire.

– Az igaz, hogy mondom, hogy túrni kell. De azt nem mondom, hogy mindent túrni kell, Lajoska, ez nem igaz! De az igaz, hogy türelmesen, nagyon türelmesen, Lajoska, ragaszkodni kell a valóságos tényekhez, és szerényen, de makacsul kell érvelni. Az érvek megmaradnak, azokat mindig elő lehet venni, később is.

– Na. Ha minden kötél szakad, Lalánk – dörrent rá a gyerekre a Dóra, és hátba is verte, a fenébe, hiszen mindjárt férfi már! –, akkor is mi van?! Veled ennél rosszabb már semmi nem történhet, Lajosunk! Elvisznek a lágerből a javítóintézetbe?! Ugyan! Csak annyi, hogy ott nem lesz veled az anyád.

„Na, hogy ez is ki legyen mondva!” – pillantott Etelkára a Dóra. De ebben neki nincs igaza, erre még a Lala is dacosan felkapta a fejét. A szomorúságtól leverte Etelkában ettől támadt némi remény. Hogy a Lajoska talán képes lesz érvelni és védekezni.

„Hát mi nem vagyunk internálva!”

„Az anyukám itt civil alkalmazott.”

Hát nem vagyunk mi foglyok, mondta volna Kotzka Lajos ötödik osztályos tanuló, de soha nem mondja ezt, mert akkor ő maga ismerné el, hogy erre is gondolhatnak.

A parancsnokság épülete felé egy darabon még a Lajoskával tartott az Etelka. De „nem kimondottan” vele. Kezében vödör, seprű, felmosórongyok, ment ő is, a munkáját végezni. Nem a főbejáraton, hanem a „belső-sők” használta szolgálati ajtón tolta be a Lajoskát az irodák felé vezető hosszú folyosóra. Pontosan nyolckor, ezt az örökkel is közölte, mert iskola helyett kell itt megjelennie a fiúnak. És hivatalos igazolást is kap „innen”, hogy igazoltan hiányzik egy napot az iskolából.

– A Kupper századosra várni kell – közölte az egyik ór. – Na, indulj – mondta, de végül mégiscsak végigkísérte a folyosón a kis gyűlésteremig a fiút. Itt csak várjon türelmesen, ez a parancs. A nagyon hosszú asztal végéhez vezette, leültette, hogy ott várjon. Lala ismét megbizonyosodott, mennyire okos az édesanyja, aki induláskor ráparancsolta a hátára az iskolatászkát: „Iskolában volna a helyed. Ezt mutatni kell.”

Lala a hosszú asztal végén szétrakta a tankönyveit, füzeteit. Ült, könyökölt, és várt. Az őrhelyére távozó katona a terem ajtajából még visszaszólt: „Ülsz és vársz. Semmi más. Nem szabálytalankodsz.” Majd megkönnyebülten: „Készülj fel, lesz rá időd. Mert ez, öcsém, téged ez megherél. Amiket beszélnek róla.”

Kicsit később az ór megint benyitott, és cinkoskodva beszólt az ajtón:

– Ez gatyába ráz, és megnevel majd, mi? – Halkan nevetett. – Nehogy nagyon beszárj, kis hülye. Hát te is tudod, hogy ítélkezés nincs, csakis a nagyteremben. Na!

A „kis gyűlésterem” is nagy, tágas iroda volt. Egészen civil világnak tűnt, asztalka a bejáratú ajtónál, az ablakok előtt virágállványok, gondozott, rendszeresen öntözött virágokkal. Babarczy Etelka – amikor ő takarítja ezt a termet – néha megbízza Lajoskát a virágok öntözésével. De gondosan meg kell tisztogatnia lábát, cipőjét, mielőtt a „kis gyűlésterembe” lép.

Középen hatalmas szőnyeg, körülötte, asztalkák és öblösebb karosszékek alatt, a terem sarkaiban is szőnyegek, kisebbek. Kotzka Lajos kifogástalan, tiszta öltözékben ült a nagy asztal végén. Úgy, ahogyan egy gondos ötödik osztályos fiú reggel iskolába indul. Cipőjére még por sem tapadhatott, hiszen csak a láger udvarán haladt át, tisztán tartott köveken lépkedett, na és a még mindig kiszámíthatatlanul szálingózó száraz, színes faleveleken.

Lala felállt, végignézett magán.

Ha valaki látná, azt láthatná, hogy úgy áll fel, mint ahogyan az osztályba lépő tanárt vigyázzállásban fogadják a tanulók. Ha valaki hirtelen rákérdezne, a Lala azt mondaná, hogy ezt a felállást gyakorolja. Értékes szőnyegen. Ez más, mint a tanterem fáradt olajjal feltörölt szálkás és kopott hajópadló-deszkáira állni.

A puha szőnyegbe süppedve állingált, és csak azért nem ült le, mert talán nagyzolásként értékelhető, hogy a hosszú asztal végén az imént úgy foglalt helyet, hogy a másik végén majd elnökölni fogó vállatója éppen szembe kerül vele. Na de, döbbsent rá álltában a Lala, ha ő itt, az asztal végén elhelyezkedve várakozik, hiába, hogy az asztal másik vége az asztalfő, aki oda érkezik, az élhet a gyanúperrel, hogy az ifjú Lala fordítva gondolja?!

Mint az ügyvéd Marcell szokta választékosan mondani, mi lesz, ha ez „olybá tűnhet”, mintha az asztalfőre később érkező elnöknek, parancsnoknak, ügyésznek, vállatótisztnek „amúgy formálisan” a már elhelyezkedett Kotzka Lajos színe elé kellene járulnia?!

Lajoska örült, hogy ilyen hosszasan álldogálhat – egyedül volt, bátran belesüppedhet a gondolataiba. Ha hirtelen riasztják és kérdezik, már válaszolni is tud. Ha kicsapódik az ajtó, megjelenik az elnök, a parancsnok, az ügyész vagy vállatótiszt, arra is megvan a Kotzka Lajos pozíciója. Feszés vigyázz-állás, arccal az ajtó, az érkező felé. Hosszan, kitartóan. Amíg csak az asztalfőn helyet nem foglal, és „pihenj!”-t nem vezényel az elnök, a parancsnok, az ügyész vagy vállatótiszt. Akkor Kotzka Lajos kilép oldalt, széles terpesz, az asztal végének hosszanti oldalára áll, szemben a kinyitott fizikakönyvvel. Az lesz előtte. Azt kell néznie. Tőle jobbra, messze az asztal másik végén az elnök, a parancsnok, az ügyész vagy vállatótiszt. Ha rá kell nézni, akkor egyfolytában feszesen jobbra fordítva kell tartania a fejét. Abba belegebed. Ha sokáig így tartják. Gebedjen is bele! Hadd lássák! Fel is akaszthatják!

Kotzka Lajoska „pihenj!”-be lazul, ismét belesüpped a székbe, és úgy érzi magát, mint aki búcsúzkodik.

A szovjet emberek, ezt olvasmányjaiból, osztályfőnöki és irodalomórakról is tudja, amikor búcsúznak, amikor elválnak egymástól, akkor leülnek, és legalább egy percig hallgatnak. Vagy öt percig. És erre mindig emlékeznek.

*

Lala máris úgy ül, mint aki magára emlékezik.

*

Hosszan.

Ha talán csak röviden, de: Gyógyszerész Adélka is éppen most emlékezik. Hiszen Lala hiányzik az első órától. A második órától is hiányozni fog. Már az első szünetben tudni fogja az egész iskola, hogy Kotzka Lajoskát „benn tartják”. A hatodik osztályos főhadnagy-kölyök miatt, aki szégyellheti magát, hogy az anyja szeretője nélkül nem tud lerendezni egy ötödikest.

Lajoska olyan hosszan, süppedősen emlékezik, hogy elfelejti, csak ötödikes.

Tizenegyedik éves!

Gyógyszerész Adélka tizenkettedik éves!

Az évek egymásba olvadnak. Felolvadnak.

Kotzka Lajoska így, ahogy ebben a hosszasan elhúzódó, tágas, búcsúzó pillanatban magára emlékezik, nem úgy emlékezik, mintha arra gondolt volna, mintha attól félt volna, hogy javítóintézetbe viszik.

Nem viszik. De ha viszik, egyszer onnan is kiengedik. Ezt megmondja majd az Anyunak. Kotzka Lajoska, amikor – *így* – emlékezett, akkor is – *mindig* – ilyen ünnepélyesen Anyu és Apu jelent meg a fejében. Sem gondolatban, sem hangosan, véletlenül sem mondhatott volna ilyesmit, hogy mutter, mami vagy papa, fater vagy hasonlót, mint a gyerekek szoktak.

Az Apuról hamarosan ki fog derülni, hogy szocialista magyar hazánk hőse. Akár él, akár meghalt már. Lajoska nem ismerte. Nem tudja, él-e, vagy meghalt-e, és „fejben” ha emlegeti, Aput mond. Nem tudja, hogyan szólítaná. 1944 végén az Apu, báró Kotzka Elemér motorkerékpárral érkezett a vidéken állomásozó repülőegységhez, kísérelőjével repülőgépre ültek, s átrepültek a szovjetekhez, hogy Moszkvába jussanak, és tárgyalásokat kezdjenek arról, hogy Magyarország kilép a lényegében németek és oroszok között zajló háborúból. Magyarország békét köt, menteni fogja saját népét, lakosságát, épületeit, területét.

Ez soha nem lehet hazaárulás. Békét kötni, kilépni a háborúból, megóvni a házakat, a lakosságot. Ez hazát-mentés! Ennyit kell tudni, ismételték Lajoska fivérei.

Ezt mindig mindenki tudja Magyarországon, mindig csak ezt kell hangoztatni.

Ez most is érvényes – okította Jóska, a legidősebb fivér az öccseit. Jóska meg két, a sorban utána következő öccse, Ádám és Jenő ismerte az Aput. Az 1943-ban született Berci is bizonygatja, hogy jól emlékszik rá, de nyilván csak képzelődik. Kétéves sem volt, amikor az Apu felszállt arra a kato-

nai repülőgépre. Lajoska pedig akkor lényegében még csak nem is létezett. Pár hónappal később született meg.

A falusi özvegy és főhadnagya nem enged, elvitetik Lajoskát javítóintézetbe, ami a gyermekbörtönök hivatalos neve. Hát vitessék. Úgyis kien-gedik egyszer, és ezt Gyógyszerész Adélka is, a főhadnagy-gyerek is jól tudja. Az Anyu pedig kibírja. De lehet, hogy mégsem bírja ki, mert a ta-karítónőket kimerülésig dolgoztathatják, egészen addig, amíg türelmesen belehalnak, mert a takarítás olyan örökös munka, amit soha nem lehet be-fejezni.

Az Anyunak ezt kellene állandóan, fennhangon érvelve bizonygatnia. Olyan állandóan, ahogyan a fákról is állandóan hullnak a falevelek, és az erdő felől is mindig idefújja őket a szél. Ilyenkor, ősz végén, igaz, többet se-per az Anyu. Igaz, a Lala is sokat segít neki. Segített!

Például faleveleket szeret seperni is, gereblyézni is. Reménytelen ez is, mert hull helyette más, de legalább színes. Télen havat lapátol az Anyu, vele a Lala, de a hólapátolást a fiú nem szereti. Ilyenkor mutatják ki a pisz-kos rohadék természetüket például a kutyák. A hófehér hóba sárgát hú-gyoznak. Ezzel is beszélnek, jeleznek a kurva kutyák a rabok szerint. Itt mindenki politikai fogoly. Tehát okos ember, de mégsem eléggé, mert az a sok kóbor kutya ugyan semmit nem jelez, inkább csak folyton húgyoz, hogy folyton takarítsa sárga beszédüket, visszafehérintse a havat az Anyu.

Ilyenkor ősszel, no meg tavasszal és nyáron ez a sárga beszéd nem lát-szik. Nem hagy nyomot, mint télen, a hóban. Lajoska orrát a csukott ajtó-kon, ablakokon át is megütötte a novemberi avar fanyar illata – hiszen bú-csúzott, figyelt –, és hirtelen rájött, hogy az avar enyhén csípős szagában talán a kóbor kutyák húgyszaga is érződik. Igyekezett a novemberi levegő-ből kiszorítani, kiszigetelni a kutyahúgy vélt jelenlétét, mert ami nem lát-szik a sok piszokból, márpedig ez ősszel, tavasszal meg nyáron nem látszik, azt minek számontartani. Amikor majd emlékezik, akkor úgysem fogja érez-ni ezt a szagot, gondolta Lajoska, aki már most is úgy ült – és búcsúzott – a kis gyülesteremben, mint aki a mostanra emlékezik.

A kopogás az ajtón meglepte. Akiknek érkezniük kell, azok nem kopog-nak, hanem benyitnak. Az ajtón idegen katona, félig maga mellett, félig ma-ga előtt tolt be egy rabruhás nőt. Lajoska ösztönösen felállt.

Senki nem köszönt senkinek.

– Neki is itt kell bevárnia a százados elvtársat – közölte félig hivatalo-san, félig bizalmaskodva a katona, miközben az ajtó melletti asztalka egyik székére ereszkedett. Pihenj!, szólta oda a nőnek, aki lazább testtartást vett

fel, nem szabályszerű pihenj!-t. Lajos is leült, ahogyan eltervezte, hogy leül, amikor vallatója megérkezik. Az innenső asztalfőtől oldalt kilépvé és félfordulatot téve, az asztal hosszanti oldalának végére könyökölt, szemtől szembe a lazán álldogáló rabnővel.

A fiatal, kissé csúfondáros tekintetű rabruhás lány is leplezetlenül szemügyre vette a fiút.

És aztán végtelenül, de legalábbis Lajoska számára elképzelhetetlenül hosszú ideig bámultak egymásra.

Nem volt kit nézniük, csak egymást.

A katona izgett-mozgott, feszengett a széken, markában az összefogott vezetősár, amelyet már a „leadás” előtt a folyosón lecsatolt a lány kezéről.

– Beszélni tilos, járkálni tilos, de még elmozdulni is tilos, amíg vissza nem érek – parancsolta a katona, aki mentében félretolta az ajtóból a lányt, és megfenyegette a vezetősárral, de nem kapcsolta rá.

A lány teljesen félrehúzódott az ajtóból, az ajtó sarka mellett a falnak támaszkodott. Fél vállal. Így már nem nézett olyan leplezetlenül egyenesen a szemébe a Lajoskának. Mintha most már fél vállról vette volna a fiút.

Lajoska teljesen beleadva magát, mintha ezt kapta volna parancsba, csak a lányt nézte. És közben még inkább érezte, ő most éppen búcsúzik. És ő kivételesen meg is szólalhat, ő nem fogvatartott, ő kimondottan civil. És rekedt hangon kérdezett:

– Mennyi van még hátra? – ez a kérdés önkéntelen suttogásként futott ki belőle. Bizalmas, barátkozó kérdés, és már sokszor hallotta olyan baráti rokonszenvvel elhangzani, mint ahogyan most ő is kérdezte.

– Nyolc hónap, és... – A nő a vállá fölé pillantott Lajoskára, ahogy a buszmegállóban szoktak visszapillantani a fiúkra a lányok. „És...” Fálnak támasztott kezét magasba emelve búcsút intett, integetett, úgy – sajnálkozik? –, mintha távozó busz ablakából.

Amikor a katona visszaérkezett, Lajoska ismét talpra ugrott. A katona, zavarát leplezve, vállat vont, és zsebre dugott kézzel az asztalka melletti székre zötytyent. Lajoska még áll. Ő állhat is, ő kimondottan civil, és áll és nagyon alaposan nézi, nagyra nyílt szemekkel – valósággal megkutatja – a lányt. Az ő is a lányra pillant, felvonja a szemöldökét, de nem kell megszólalnia, mert a rab az addig támaszkodó vállával ellöki magát a faltól, és most már laza pihenj-ben háttal áll a falnak, és nem is a katonára figyel, hanem egyenesen Lajoskára néz.

A fiú így, álltában, megállapítja, hogy lehet ő ugyan még csak tizenegy éves, de legalább olyan magas, mint a falhoz állított lány. Picivel magasabb. És ezt a lány is láthatja. Látja.

Lajos leül, mert a katona furán néz rá, hogy miért is áll. Leül, és csakis a lányt nézi. Kivételes! A pillanat. Csak ő nézheti ilyen hosszan, végkimerülésig ezt a lányt, senki más. A lány pedig őt.

Az unatkozó katona előtt is kérdezhetné a lányt, ő nem elítélt, ő civil személy, de nem, majd csak akkor kérdez, amikor ismét kimegy az unott fickó.

Ez a lány nem lehet több húszévesnél.

És másfél-két évnél többet nem húzott le börtönben. Még annyit sem. Élénk, ruganyos. A szeme is élénk. Lajoska nem a lány tolakodó nézésétől pirul el – a lány észreveszi, hogy a fiú elpirult –, hanem attól a gondolatától, hogy ha úgy másfél éve börtönben van, akkor másfél éve nem láthatott férfit. Csak most, a Lajoskát. Civil férfit!

„Kiéhezett!” A legidősebb fivér, már teljesen felnőtt férfi, a Jóska futó ránézésre képes megállapítani, és ő szokta mondani egy-egy nőről: „kiéhezett”. Persze, férfire. „Nem gyakori”, közölte öccseivel a felnőtt fiú, „mert annyi a férfi, mint a bakaszar a fronton”. Jóska már csak kötelességtudatból állt az öccsei rendelkezésére, de nem szívesen beszélgetett velük, mint mondta, „kamaszos” témákról, így Lajoska – ő ráadásul még nem is kamasz!, szokta mondani a felnőtt Jóska –, de a nagyobb testvérei sem tudhatták meg, milyen az a ritka nő, aki „kiéhezett”.

Lajoska azt érezte meg – és belepirult –, hogy egy férfiktól másfél éve elzárt nő, bizonyíthatóan és láthatóan kiéhezett lány csak őt nézheti az éhes, érdeklődő, kitágult szemével. Mert ez a totyakos egyenruhát viselő kövér fickó, aki egyfolytában a zubbonya zsebéből kihalászott kártyacsomagot keveri, hát ez aztán például nem férfi! De Lajoska nem „kiéhezetten éhesnek” látta a lányt, aki bizonyosan legfennebb csak kilenc, talán tíz évvel idősebb nála. És neki is kell látnia, és látja bizony, hogy a Lajoska is éhes. És éppen olyan nyíltan mutatja magáról – már nem pirul –, hogy éhes, mint a „kiéhezett” lány. És lehet igaza a Pista-állatnak, aki annyira ért az állatokhoz, vadakhoz, félvadakhoz, minden állathoz, hogy a rabok csak Pista-állatnak szólítják, és ő ezért sem haragszik. Pedig azt is állítják, hogy többet tud, mint egy professzor. A hallgatag Pista-állat azt mondta: „másképpen illatozik egy szénaboglya a lónak, és másképpen a szerelmeseknek”, és Lajoskának az jut eszébe, hogy a professzor Pista-állatnak még sincs igaza, mert ha a ló éhes, akkor legyen éhes egy férfi és egy nő is annál a szénaboglyánál,

és essenek neki mindjárt egymásnak, de ha éhesek, akkor azt mondjuk róluk, hogy éhesek, ne azt, hogy szerelmesek, hiszen a szénát ropogtatni kezdő éhes ló sem szerelmes!

Lajoska azt is hallotta valamikor, valahol, hogy „égő szemekkel”. Biztos volt benne, hogy ő most égő szemekkel nézi a rabruhás lányt, és biztos volt abban is, hogy az látja az ő égő szemeit.

Az nem biztos, hogy Lajoska megmondaná, még ilyenkor sem, amikor búcsúzik, hogy nem száraz és szűrös szénát rágó lovat lát, hanem finnyás, érzékeny orrú lovat, aki friss zöld füvet legel. Azt aztán végképp nem mondaná el soha, hogy ő most inkább fű, semmint füvet legelő ló.

És nem rossz fűnek lenni.

*

Lajoska hátradőlt a széken. Az elterpeszkedő ór egymagában keverte a kártyát.

A rabruhás nő alig észlelhetően előre-hátra ringatta magát. Pihenj!-ben is el lehet fáradni. A lány az órre pillantott, majd cinkoson Lajoskára figyelve, észrevétlenül hanyatt engedte a testét.

Nekidőlt háttal a falnak. Pihentetőbb. Az ór észrevette, de rendben lévőnek találta. „Pihenj!”-nek ítéltető.

Lajoska inkább azt érezte, hogy a rabruhás lány kihúzta magát, egyenesre, semmint azt, hogy a falnak dőlt pihenni.

Amikor a maga mellett kinyújtott két kezét is tenyérrel a falra helyezte, és megtámaszkodott, a merev nézésben enyhén kimerült Lajoska még csak elcsodálkozott. Hanem amikor a lány az ór fáradt közönyét kihasználva a falnak támasztott, két tenyerét lassan a fenéke alá tolta, akkor szinte elállt a fiú lélegzete.

Ez a lány is mintha a maga alá helyezett tenyerén ülne a falon.

És Lajoska olyan biztos volt, mint még soha semmiben, hogy ez a lány pontosan tudja, hogy „beállt pozícióba”.

„Szintiszta felkínálkozás!” – magyarázta az inasiskolás fivér, a Jenő. Ilyenkor finoman közeledsz, ha elég közel vagy, rámehetsz, hiszen nem tud ellenkezni, hiszen ott van mindkét keze a fenéke alatt, ő meg nekiszorítva a falnak. Mutatja, hogy nem tud ellenkezni. Mert nem is akar.

„Tehát ekkor lépjetek akcióba”, biztatta az inasiskolás Jenő a két öcsét, Bercit és Lajoskát, de ők még soha nem léptek akcióba.

Ahogy a várakozásuk nyúlt, a kimerült lány egyszer-kétszer leguggolt, és ahogy felállt, a padlón a lábait mind távolabbra csúsztatta a faltól.

„Aztán észre sem veszitek, amikor szétlazítja a lábait. Szétteszti, na.” Jenő inasiskolásan fellengzős, idetolakodó hangját Lajoska igyekezett elhessenteni.

A várakozásba belefáradt lány végül lenn maradt. Lecsúszott a falon, szinte a padlóig csúsztatta a fenekét, és guggolva maradt, hátát a falnak vetve. Már letről nézett fel az asztalnál ülő Lajoskára.

Egy szép test fáradtan, önmagától elhagyatva is szép. Előnytelen rabruhában is szép. Lajoska zsibbadtan nézegette.

A lány már ült, felhúzta a lábait, térdére fektette mindkét karját, a karjára támasztotta az állát. Így nézett vissza Lajoskára.

„Ebben a pozícióban aludni is lehet” – erre a mondatra is úgy emlékezett Lajoska, mint az önkéntelen kérdésre: „Mennyi van még hátra?” De a lány nem aludt, nyitott volt a szeme, figyelte a Lajost.

*

A két gyors koppanásra a kövér katona már üvöltötte: – Vigyázz!

Nem kopogtatott, csupán két gyors koppintással jelezte, hogy nyílni fog az ajtó. Szélesre tárta, széles mozdulattal meglóbálta az aktatáskát, és lassítás nélkül billegett tovább a szemközti falnál álló fogashoz. A kis kövér kutya ugyanolyan lépéssel – mintha gazdájától direkt eltanulta volna – készségesen billegve követte. A százados a fogasnál megállt, de még nem vetkőzött, hanem szembefordult a szalutáló katonával, a vigyázzban álló lánnyal, intett az őrnök, jól van, rendben, csukja be az ajtót. És kezdte letekerni a nyakáról a hosszú, piros nyaksálat. Közben a nagy asztal mellől felkapott egy széket, a fogas mellé penderítette, szinte hajította, arra helyezte a súlyos aktatáskát, aztán levetette a kabátját, és a fogasra akasztotta. Hogy teljesen kiszabadítsa a nyakát, a nyaksálon még tekert egyet, de nem vette le, és nem dobta a fogasra, hanem hagyta hosszan lelógni a válláról.

– Na? – kérdezte a lábánál várakozó kutyától. Leintette a katonát, „igen, tudom, rendben”. És még mindig a fogas mellett állva a lányra nézett. Az feszes vigyázzban, harsány hangon kiáltotta:

– Simon Rozália fogvatartott a kalocsai női fegyintézetből jelentkezem. Szusszanásnyi szünetet tartott, és ugyanilyen hangon folytatta:

– Megszólítást kérek!

– Igen. Igen. Hát persze, Róza, hát persze – dűnnyögte szórakozottan Kupper százados, akiről így, nem túl feszes civilben – he-he – nehéz észlelni, hogy százados.

Az aktatáskát felkapta a fogas melletti székről, ráérősen a hosszú asztalhoz sétált vele, de nem az asztalfőre, hanem közvetlenül Lalával szemben helyezte el. Nem ült le, hanem tovább morfondírozott és sétatíkált, a kutya bennfentesen trappolt mellette.

– Igen. Megszólítás. A „Vilmos bácsi” jó lesz, Róza – mondta, és kifordított egy széket az asztal mellől.

– Vilmos bácsinak jelentem – harsogta minden meglepődés nélkül, előírásosan a rabruhás lány –, munkára jelentkezem.

Ekkor megszólalt az asztal mellett vigyázzban álló gyerek is:

– Kotzka Lajos!

A százados is, a lány is, de még az ajtónál ténfergő katona is furcsán nézett rá. A Vilmos bácsi is, akinek ő képtelen lett volna azt mondani, hogy Vilmos bácsi, még hozzá olyan magától értetődően, mint Simon Rozália.

Simon Rozália tehát! Simon Rozália. Ezt a Lala nem felejtí.

A civil százados ráérősen, de mégis mintha sűrgetően várt volna valamire.

– Lala! – mondta magyarázkodó hangon a tanácstalan Lajoska.

A Vilmos bácsi olyan értetlenül nézett rá, hogy Lala ösztönösen a saját mellére bökött, és azt mondta:

– Én!

Simon Rozáliából ellenállhatatlanul kitört a nevetés. A Vilmos bácsi ezt főhajtással méltányolta. Közben megértően szemlélte a Lalát.

– Új csak le nyugodtan, Lala fiam – kérte a százados a gyereket, és közben a hahotázó lány felé hajolt.

Lala nem igazán hallotta a Vilmos bácsi behízselgő hangját, továbbra is vigyázzban állt, és vérvörösen, de elszántan szembenézett az idegesen nevetőgörcsölő lánnyal, aki nem tudott leállni.

Az már mindegy, gondolta Lala. És még azt gondolta: *Úgyis!* *Úgyis* mintha legalább nyolc hónapra együvé lettek volna zárva. *Úgyis!* Nagyon hangosan, de még mindig vigyázzállásban kimondta, közölte a kétségbevonhatatlan igazságot:

– Kotzka Lajos ötödik osztályos tanuló.

És leült, maga elé húzta a kiterített füzeteket, tankönyveket. Simon Rozália próbálta befejezni a kacagást, de az minduntalan feltört. Rázta a vállát, a mellkasát. A Vilmos bácsi közelebb sétált a rázkódó lányhoz, szélesen körbefordult, elmosolyodott, mert a kutya olyan esetlenül utánozta; négy lábon nehezebb körbefordulni, mint kettőn, „na, Totya, na”.

– Ha szabad megjegyeznem – hosszan, elnyújtva, vontatottan mondta, és megismételte. – Ha szabad megjegyeznem, aki ilyen őszintén, felszabaldultan tud nevetni, az már szabad ember.

Simon Rozáliában mintha elvágták volna, elcsuklott a nevetés.

Csak nem?

– Lényegileg – közölte Vilmos bácsi, miközben az asztal mellől kifordított székre telepedett, bal karját az asztalra fektette, ujjaival szórakozottan dobolt, jobb kezét keresztbe vetett lábán nyugtatta. És beszélt, beszélt. Doktor Kupper Vilmos szinte mindig megérezte, hogy mit kell adagolni: hosszabb-rövidebb csendet, érvet, rábeszélést, meggyőzést vagy csak mindent kítő beszédet, amíg mindenki megnyugszik. Ami a legtöbb, ami elérhető. Ha egy lemezre felvonnék mondjuk a budapesti Nyugati pályaudvar zaját. Nem is, hanem a buszpályaudvarét, annak a zaja töményebb, hangzása dúsabb, és minden járat vidékre vezet, mindenki vidékre utazik, ez is megnyugtató, innen nem indul vonat külföldre, a buszpályaudvarról mindenki kihall egy megszólítást. Ha tehát ezt felveszi Kupper doktor lemezre, és egy ilyen tömény lemez tölti fel beszéddel a személyek közti teret, akkor neki nem kell annyit beszélnie, bár amit ő beszél, az kétségkívül célravezetőbb.

És nyolc hónap múlva Róza is buszra vagy vonatra ül. Vonatra? Igen, és hazaérkezik Budapestre, szabadon. Aki erre felkészül, az lelkiileg már szabad. Helyes, hogy munkára jelentkezett. Ezt már Kalocsán megbeszéltük. Ez itt még csak takarítás. De nem ám egy saját körleté, itt a kőfejtőben szigorúan tartott rabok vannak, és akik őket szigorúan tartják. Civil, bejáró munkaerő is. Közöttük mutathatja meg magát igazán. Igen, az ór hívhatja a helyieket. Átveszik, viszik, elhelyezik. Itt a takarítók között civil alkalmazottként grófnő is szerepel. Nem fogvatartott, ezt tisztázzuk. Igen, elvtársak, máris vihetik, ő meg fogja mutatni, mire képes egy igazi munkásasszony. Itt egy grófnő, hogy megint tisztázzunk, nem fogvatartott. Persze, átnevelő megfigyelés alatt van. Ezt minek titkolnánk. Tehát munkaerőként teljes jogú munkaerő, de akárhogyan nézzük, mégsem teljes értékű munkaerő egy munkásasszonyhoz, egy munkáslányhoz képest. Igen, addig még látom magát, Róza.

Kotzka Lajos ötödik osztályos tanulót megnyugvasként veszi körül a beszéd. Direkt nem figyel rá. Semmire nem figyel, csak a zsongásba süpped. Lehet, hogy még ő is látja Rózát. Az sem baj, ha nem. Az jó, hogy látta.

– Menjenek csak, mi itt a derék fiatalemberrel, a Lalával, ezt-azt. Szép nyugodtan. Kettesben majd. Meg kell még beszéljünk. Megnyugodva, megnyugtatóan rendben lesz, elvtársak.

„Én nagyon megnyugodtam.” Lajoska is tud beszélni. Ha kell, összevissza. Megnyugodva.

A főhadnagy-gyerek arcát, aki pedig idősebb és magasabb, úgy sikerült összetörni, hogy kissé leguggolt és ugrott. Felfelé. Teljesen váratlanul. Bele a főhadnagy-gyerek arcába. Nagyon helyesen tette. Megint ezt tenné, ha nem is ezt mondja majd. Beszélni könnyű. Magától a főhadnagy-gyerektől fogja megkérdezni, hány évvel idősebb az özvegy édesanyja a főhadnagynál.

Úgy kilenc-tíz évvel lehet fiatalabb a főhadnagy.

Attól még elveheti.

Ha érdekli a fiút, akkor Lajoska szerint elveszi a tiszt az anyját, de különben Kotzka Lajost ez az egész már nem érdekli.

———— Ferencz Imre

DŐLJ HÁTRA

Mondják
dőlj hátra
pihenj meg

mondom
nem lehet
a székemnek
nincs háta

mondják
dőlj hátra
pihenj meg

mondom
a hátam
a gerincem
nem engedi

mondják
dőlj hátra
pihenj meg

mondom
nem lehet
nem tudok
nem akarok

ÖREGES

Vidéki értelmiségi,
kinek immár az elvei
utó-
piák.

Néha nekivág a tájnak,
de a lábai már fájnak.
Ülj le,
ürge !

A kálvária meredek,
a teher pedig nehezebb
hova-
tovább...

Khárón ladikja: fakabát !
Mégis csak jobb lesz odaát
elföl-
delve!

2020. február 15.

TISZTA

Nem maradsz tiszta sohasem,
mert mindig besároz, bemocskol valaki
míg élsz, vagy míg él az emléked.
Ez lesz a sorsod tenéked, fogadd el,
hogy lefröcsköl a föld alatt is az úri hintó
vagy a paraszt-szekér vagy az ökör dzsipje
vagy a szája, mely be nem áll, hát spriccolja rád
a nyálát, és vádat szór reád még sok más majom,

és ítélkezik fejed felett, aki nem illetékes,
és szétszed már élve-elevenen téged,
megelőzve pondrót, nyüveket...
Végül csak a csontod marad tiszta,
ragyogó hófehér, amit kiás majd
a sivatagi homokból a beduin, és felmutat,
mint Ungarettinél.

2020. február 17.

TÚLÉLŐK

E. P. emlékére

Mi vagyunk a túlélők
megkoszorúzzuk
a mártírok sírjait

ezek a mi halottaink
mondjuk szomorú
büszkeséggel

ők voltak az igazak
nem érdemeljük meg őket
mondjuk őszintén

itt állunk sírjaik előtt
és tudjuk hogy el kellene
süllyednünk a szégyentől

de nem süllyedünk el
a szégyenünket is túléljük
szégyentelenül.

Nagy Attila

CORONA-GÓLYA

A tegnap 10 óra 9 perckor
Hívott a barátom mobilon,
És mondta:
Képzeld, Attikám, ebben a nagy bajban,
Világjárvány tetőző sűrűjében,
Két méterre tőlem, a kertben
Leszállt egy gólya...

Annyira megrendültem, hogy
Hirtelen válaszolni sem tudtam –
De, mit lehet erre válaszolni,
Ó, ti mindenkori bölcsék és megpróbáltak?
Hallgattam, mire Ő:
Ugye, neked is megjött a Tavasz?

Hebegni kezdtem, hogy igen, igen,
Napomat te hozád föl, Bigi,
És éppen most, amikor klórvizes
Lábtörlőn tocsogok
Ki a szabadba, mert

Erő kell elviselni sok-sok év
És bizonytalanság után a
Megrendítően Jó Hírt,
Amit a lélek emberi szájról
Adakozik, hogy: gyógyulj!

2020. április 8.

RILKE-MEMENTO

A szőlő csenevész ágain
Megjelentek az első rügyek.
Nem értek hozzá, nem tudok metszeni,
Csak bámulom, ahogyan elkeni
Néhány felhő a lebegő kék eget –
Gurgulázik még néhány rigó,
Míg észreveszem, hogy este lett.

Meglepetés most számomra is,
Hogy nyugodt vagyok, hogy az lehetek;
Hogy sorra gyúlnak a napelemes,
Aprócska lángú kerti lámpák;
Hogy együtt a szirmok sosem árvák;
Hogy békesség hullong az álomra is,

Persze, ha aludnom sikerül...
De most, hogy az Alkony ideül
Mellém, és Rilke nagy versét súgja,
Hogy fent, hogy fent a szív hegyein...
Sirály száll városom szürkés-kék egén,
S megpendül bent a hárfa húrja –

Bíbor lazít az árkok szennyein.

2020. április 8.

NYOMORNEGYEDÓRA

TÖRTÉNETEK A GYÁMSÁGOS IDŐKBŐL

Nagyvárad. Hattyú utca 6

A Hattyú utca a Madár telep egyik sikátora volt a külvárosban, már-már Nyugaton, az Aradi út szomszédságában, nyolc-tíz kilométerre a román-magyar határtól. Madár utca, Daru utca, Galamb utca, Fecske utca, Hattyú utca.

Amikor az Ulmann palotából, ahol anyám velem terhesen a lépcsőket mászva a visszereit szerezte, ide költözünk, már megszülettem, de talán még nem vagyok. Később itt élek, ebben az utcában, tíz-tizenegy éves koromig.

Kicsi ház a Hattyú utcai, szűk kapualjjal, a mai gyerekkocsik, amik akkor még nem voltak, kifelé meg befelé sem férhettek volna el egymás mellett. A kapu mögött zárt folyosón két egymással szemközti lakás bejárata. Sohasem szerettük egymást: ott nincs gyerek, itt meg lassan három is. Néhány év múlva, amikor már megnövök, Urszán Marit, aki Sipos Feri miatt itta meg azt a nem tudni micsodát, amit gáliclének mondtak a felnőttek, ezen a folyosón viszik majd át a fekete egyenruhás gyászhuszárok. Sipos Feri is az udvarban lakik az anyjával, az apja meghalt. Urszán Mari terhes, már kisebb hasa van, szégyenében begyógyaszerezte magát, és megitta hozzá, amit kellett. A húgommal (ő akkor már Lody, a Roziból) sámlíra állva lessük a konyhaablakból, amikor a bádogtepsit a kapun kiemelik, miután a rozsdás kallantyút, ami az egyik kapuszárnyat tartja, kalapáccsal röpítésként verik. Habzott a szája még halálában is, mondták, de mi azt az ablakon keresztül nem láttuk. A bádogteknő takart.

Innen indul csaknem minden vasárnap anyám és apám a nagypiacra, hogy huszonöt lejes sovány libát vegyenek. És ide, ebbe a szoba-konyhás lakásba (budi az udvaron) zárnak be bennünket, mert úgy döntenek, hogy az előző héten rosszkodtunk. Elegük van belőlünk, látni sem akarnak. Messze vagyunk még a szabad szombatoktól.

Unatkozhattunk, a nagy eső pedig a szökésünket akadályozhatta meg, amikor a rejtélyes, gatyagumival átkötött cipős dobozból szemünkkel, kezünkkel is találkozott a családi fényképgyűjtemény: nagypapa, nagymama

mind a két oldalról, testvéreik is vannak bőven, különösen apámnál, és az unokák, na meg mi magunk, az unokatestvérekkel, sárguló fekete-fehér fényképeken.

Ezekben az években, különösen a Külváros utcái még nincsenek alácsatornázva. A házakból, lakásokból egyenesen az utcai lefolyóba ömlik a szennyvíz, és ugyanaz a keskeny árok vezeti az utca végi víznyelőbe az esővizet is. Ömlik az eső, megáradt a lefolyó. Ülünk Lodyval az ablakban, kurjongatva dobáljuk a családot a kanálisba, különösen élvezzük, amikor sikerül arccal fölfelé úsztatni a sárguló, fényes papírlapokat.

Jön anyám meg apám haza. Jól kezdődött a nap, a sovány liba a kosárban gágog, zöldség, fűszerek, egyebek. Korán van még, bőven lesz idő levágni, megtisztítani, ebédet főzni belőle. Ha kis szerencsénk van, jól megnezték, nem is annyira tokos.

Apai nagyanyám ilyenkor szokott megjelenni, hogy kihalássza a fokhagymás-hagymás pecsenyészírból a combokat meg a mellehúsát, ami kizárólag apámat illeti, a családfőt, a munkásembert, nem mellesleg az ő fiát. A gyereknek a lába, a nyaka meg a pontosan középen kettéhasított feje jár az agyával. Jól viselkedtetek? – kérdi –, mert akkor a szárnya vége is. Neked, kisunokám, néz rám, a fiúra.

Jön a huszonöt lejes sovány libával anyám és apám, és látják a lefolyóban a nagymamát, a nagypapát meg a gyermekeiket, a nagypapa meg a nagymama unokáit, a testvéreiket. A saroktól a ház huszonöt méter, harmincöt-negyvenöt lépés, kinek mennyi. Meglepetésükben késve válaszolnak a lefolyó kihívásra, csak az ablakunk alatt kezdik kikapkodni a fényképeket a csatornából, és ezen mi ketten a húgommal az ablakban megint csak jól szórakozunk.

– Azt is, azt is, meg azt is kapd el! – rikoltja Lody.

Nagy verés lett volna, ha – döntésüket megkönnyítendő, amíg ők a kapu alatt a lakásba érnek – ki nem ugrunk az ablakon. Kiugrottunk és usgyi, ahogy Nagyváradon mondják, usgyi, ki a világból! Lehetőleg olyan megszire, ahonnan nagyon nehéz visszajönni. Nekem, később előfordult, hogy napokig nem sikerült. Megszöktünk hazulról, a Hattyú utca 6-ból.

*

lyére, de sikerül. A panelerdőben a Hattyú utca 6 néhány másik ház társaságában, csodák csodája – nekem? – megmaradt. Tele vagyok gyerekkori hőstetteimmel. Helyszíni szemlét tartunk, mesélek.

Ezen a sarkon fordultam be először biciklivel, itt tört le első „igazi” korcsolyabakancsomról talpastól a görbe orrú, kulcsos „hokikorcsolya”. Ebben a házban laktak Tóthgusztiek, ahol Tóthbácsi Kutasi néni leskelődő szemé láttára erőszakolta meg unalmas nyugdíjas napjaiban Tóthmarit, saját tizenhat éves lányát, hogy majd lecsukják tíz évre. Ennek a háznak a padlásáról eresztettük le László Ernővel a macskát zsebkendőnyi ejtőernyővel, ezen a helyen dobtam át anyám javaslatára a laktanyaudvarra a villamossínek között talált pisztolyt, amit hetekig a fáskamránkban rejtegettem. A madártelepből a Hattyú utca maradt. Csodák csodája?

*

A Madártelep nagy részét a falurendezési program keretében lebontották, néhány apró ház megmaradt. Így a Hattyú utca 6 is. Megállunk a kilenc-tíz éves fiammal, Gazsival a ház előtt, annyi éves szinte pontosan, amennyi én lehettem akkor, amikor annak a háznak az utcai ablaka még magasságnak számított. Méregetjük a két apró ablakot. Testi épségünket kockáztatva itt ugrottunk ki, mutatom, ami a testi épséget illeti, már nem nagy meggyőződéssel.

– Innen? Nagy duma – mondja. Az ablak magassága, ahonnan mi annak idején kivetettük magunkat Lodyval, Gazsinak a válláig sem ér. – Ki tudatok volna lépni, apu! – mondja, és már mutatná.

– Az igaz – mondom –, de akkor mi van a szülői lelkiismerettel, amit éppen miattad éppen a mai napig ébren kellett tartani: te olyan kicsi se voltál akkor, amilyen kicsi lettem én ma itt előtted... Hát ezért ugrottunk az akkori esőben, a boldog semmibe...

Bandi és Artúr

Nem voltam kulcsos gyerek, a szülők nyáron kicsaptak a „hegyre”, anyám unokatestvéréhez, Mancinénihez. A Kórház utca végében kezdődtek a gyümölcsösök, az aszfalt köves útban, az erdő szélén földútban folytatódott. Baloldalt az erdő meg-megszakadt, jobboldalt öt-hatszáz méterenként házak, tanyák, a dombgerinc alatt mélyen, a távolban, jobbra lent egy darabig a Körös látványa: a Podgória, majd lent a mélyben Fugyi és Fugyivásárhely,

két falu egy malommal. Még jóval előtte balra, mintha Hegyközpályi volna. A házak, ahova földút vezet, nem látszanak a fáktól.

Manci néniék a földútnak a legvégén, az utolsó házban laktak. Sanyi bácsi, Manci néni férje, Kéki Sanyi a déli domboldal öreg fáit kivágta, őszi-barack csemetéket ültetett, ezek éppen ekkoriban fordultak termőre, ez idő tájt kezdtek piacozni a Napsugár őszi-barackkal.

Bandit heti két alkalommal fogták be a kordé elé. Előző nap kibéleltük szénával, szalmával, majd megszedtük a ládákat, vesszőkosarakat, megpakoltuk a kocsit nyár végén az őszi-barackkal. Hajnalban, a város felé menet a szomszédok háza előtt Sanyi bácsi megállította Bandit. Hóóóó! A mieink mellé felrakták a szomszéd tanyasiak gyümölcsrel teli kosarait, portánként legfeljebb kettőt, esetleg hármat. A számuk szerint fizették a fuvarát. A gazdák oda meg vissza, a piacról hazafelé is gyalog tették meg az utat.

Ősszel, heti több fordulóban a fogyvasárhelyi malmot is megjártuk. Bandit a szekér elé fogták, lefelé búzával, visszafelé a hegynek liszteszsákkal pakolták meg. Elkísérhettem Sanyi bácsit, de nem szerettem a malomba járást a hosszú várakozás miatt. Tovább tartott, mint az oda- meg a visszaút együtt. Álltunk, vártuk a sorunkat. Gyereket a garat közelébe nem engedtek. Menni azonban kellett, mert Sanyi bácsi városi gyereket akart nevelni falun.

A kollektivizálás a tanyákat jóval később érte el, haladékat kaptak a gyümölcsstermelők. Amikor Manci néniék tanyáját mégis utolérte, Bandi az első áldozatok közzé került, be kellett adni a közösbé, aztán őt követte a gyümölcsös. Kollektivizálták.

Okosan csinálják a *kommenisták*: ha nincs Bandi, nincs piacozás, ha piacra nem mehetünk, minek nekünk a gyümölcsös. Ha csak a kollektívnek van lova, a barack is az övé, csak legyen, aki leszedje. Aki nem szedi le, mert nincs miért, éhen hal. Mégsem hal éhen. Tolvajkodik, lop, lopja az egykori sajtját. Gyerekként így gondolkodtam, titokban, Sanyi bácsit hallgatva.

A szedők ugyanazok voltak: Sanyi bácsiék is az egykori sajtjukat lopták a közösből, abból, amit a többiekkel raktak össze. Mindenki lopott az egykori sajtjából. Már, aki az öntolvajlást megelőzendő, meg nem ölte magát rézgáliccal. De többen megölték.

Sok év telt el, vagy alig néhány. Sanyi bácsi erőlködése, véletlenül se mondanám ki, küzdelme Bandiért, sikerrel járt. Legyalogolt érte a kollektívbe. Éves körmeit megigazította, de nem patkoltatta meg. Száron vezette haza, rosszkedvűen lépdelt mellette, a hegynek fölfelé. Hogy Bandi szemét csődör rúgta-e ki, betegség támadta meg, vagy a közös gazda gondoskodott

arról, hogy megvakuljon – nem kérdezte, sohasem derült ki. Bandi vakon érkezett vissza a gazdájához.

A tanyára a Hidas-patak forrásából hordtuk a vizet. Főzésre, ivásra megfelelt, de nem habzott, ezért nem mostak benne. Mosásra esővizet használtak, amit a csatorna alá állított fémhordóba gyűjtöttek. Téltre a kert végében ásott gödör is megtelt. Az agyagos talaj felfogta a tavaszi talajvizet, és sokáig megtartotta, felzavarni se könnyen lehetett. Vízelés közben, jó magasról, békákra céloztam sárga hűgysugárral.

A vak Bandiból vízhordó lett. Reggel a hátára hevedert vetettek, két oldalára két-két kannát kötözték, hasa alatt szíjjakkal rögzítették. Beállították az ösvényre, seggére vertek, útnak eresztették, utána pedig gyereket küldtek, tavaszi meg nyári vakációban, mert akkor voltam kéznél, a városi fiút, engem is. A forrás előtt Bandi megállt és várt. Beértem, meglazítottam a hevedert, lecsatoltam róla a kannákat, a gerendákkal bélelt forrásból megtöltöttem. Vigyáztam, hogy békát, siklót ne merítsek. Visszaerősítettem az edényeket a hevederre. Megfordítottam, ráállítottam az ösvényre, a seggére csaptam, és Bandi azonnal megindult visszafelé. Legelészve félóra alatt felért, a kapun is az eresztette be, aki a forrásnál a kannákat megtöltötte.

*

Eszembe jut egy másik történet, az Artúré. Artúr, a számár tanyán lakik. Bolt a faluban, néhány kilométer lefelé, vissza, felfelé is ugyanannyi. Időben is majdnem. De a visszaút nyáron mégis több idő. Kenyér kétnaponta, minden egyéb ritkábban. Artúr féloldalas hevedert kap, rajta szelíd kampó, a kampóra vesszőkosarat akasztanak, a kosárban pénztárca, abban pénz és egy levélke a megrendeléssel. Ráállítják Artúrt az ösvényre, a seggére csapnak, és ő elindul. A bolt előtt megáll, és beszél. Iááá, iááá! Kijön a boltos, leemeli a kosarat, megpakolja, kifizeti magának a járandóságot a pénztárcából, a visszajárót a pénztárcába, azt a kosárba teszi. Megfordítja Artúrt, a seggére ver, a számár elindul haza.

Így ment ez tavasszal, ősszel és télen a hóban is, egy darab ideig. Nyáron, negyvenkét fok az erdő előtt meg az erdőn túl, Artúr ekkor már rendszerint csak alkonyatkor érkezik a csomaggal haza, vaj, tejföl megolvad. Követték a nyomát, utánaéztek, és kiderült: Artúr visszafelé jövet megállt az erdőszéli lénián, a tűzvédelmi irtáson lefeküdt. Ügyelve arra, hogy a kosár tartalma ki ne boruljon, féloldalasan elpihent, megbújt a nap elől, majd szürkületkor elindul haza a kosárral.

Mit tesz a tanyasi ember nyáron, ha szüksége van a futásra bízott portékára? A heveder másik oldalát is megszereli: apró szögeket kalapáltak a bőrbre, hogy arra az oldalára se ereszkedhessen Artúr. Ő pedig, más választása nem lévén, a negyvenkét fokban pihenés nélkül hazaballagott. De csak-azértis, ballagott.

Ez történt Fugyivásárhely fölött, a „hegyen”.

Puszi Puszi Jancsika

Volt egy hatalmas kalitkánk, egy egészen keskeny falécekből fabrikált valódi papagájpalota a Hattyú utcában, a kétajtós ruhásszekrény tetején, közel az ablakhoz. A kalitkát apám készítette vékony fenyőfa pálcákból, hasábolt rudacskákból. Tornya is volt, mint egy palotának, tágas, széles és magas. Szóval palota volt.

Papagáj lakott benne, Puszi Puszi Jancsika. Azért ez volt a neve, mert keresztapámtól, apám bátyjától kaptam ajándékba, és akkor már így hívták. Na, meg azért is, mert erre volt megtanítva, ezt tudta kimondani, inkább kirikkantani a palotájából: Puszi, Puszi Jancsika.

A kalitka ajtaját általában nyitva hagytuk, röpködött az egyszoba-konyhas (budi az udvaron) lakásban. Elöl-hátul táblás parasztágyunk volt, „franciaágy”, vastag, furnírozott magas fakeretben. Ha elfelejtettük a kalitkájába terelni, vagy éppen nem sikerült, Puszi Puszi Jancsika az ágyunk és a fejünk fölött töltötte az éjszakát, reggelre hol az apám, hol az anyám fejére szart, szeretetből. Hárman aludtunk a „nagyágyban”, én anyám és apám között, a húgom, Lody a gyerekágyban, a „nagyágy” lábánál. Anyám akkor még, bár szeretett volna, nem dolgozott, apám ragaszkodott hozzá: ő majd eltartja a családot. Nyomorogtunk. Minden hónap végére elfogyott a pénz, mi, gyerekek rájártunk a szárított kenyérhéjra, amiért a tejesasszony tejet hozott, ha megvolt a néhány kiló, ami persze így, hogy rájártunk, még nehezebben gyűlhetett össze, csak ritkán lett meg. Kölcsönkértünk, befizettünk, és kivettünk a sportkaszából (erről majd később), de volt papagájunk. Minden évben disznót vágunk, mint a Madártelepen, és persze a Hattyú utcában és a környéken mindenki más, de voltak – mai szemmel látom – polgár kinézetű emberek, meg földesúr kinézetű emberek is, meg újjgazdagok, akik talán leereszkedve a prolikhoz, ugyanúgy levágták decemberben, januárban a disznót. Az új építésű házban az utca elején, például a Kutasiék, akik nem köszöntek vissza.

Ha mind a két sportkassza, az anyámé meg az apámé is működött, akkor kettőt, két disznót vágtak: egyet karácsony előtt, a másodikat februárban. És büszkén mutogattuk. Apám kezdetben füstölt sonkát, szalonnát, füstölt disznóságot, majd ahogy azok fogytak, zsíros kenyeret vitt magával uzsonnára. A végét már nagyon unta, veszekedett miatta anyámmal („már megint csak zsíros kenyér?”), de nem volt más. Aztán meg az se. Épültek az utca elején a szocialista udvarok, zárt falakkal, magas vaskapuval. A korábbi úri asszonyok helyett elvtársnők masíroztak ugyanabban az öltözetben, és ugyanaz a zavarodott Tóth bácsi fixírozta őket a ház kapujához vezető lépcsőkről, dobált feléjük apró kavicsokat.

A Madártelepen senkinek nem volt papagája, csak nekem. Jöttek a gyerekek színes madarat látni, aki beszél is, mondjuk 1962-ig, vagy '63-ig.

Anyám minden vasárnap nagytakarított, lehet, hogy máskor is, de ekkor szellőztetett is. Egész délelőtt nyitva mind a két ablak meg a kapualjra nyíló ajtó. Puszi Puszi Jancsikát előtte elfelejtette betereelni a palotájába, az meg kirepült. Heteken át kerestük, nyár volt, élt a remény. Egyik nap cigány gyerek jelentkezett, hogy látja a trafikbódé melletti akácfa tetején, ha a miénk, megfogja, 25 lej (egy sovány liba ára vasárnap a nagypiacon). De ha nem a miénk, ráadásul az üzlet sem áll, nem fárad érte, lehet, hogy fára is kell mászni, menjünk, nézzük meg. Kimentünk a parkszéli trafikhoz anyámmal, Puszi Puszi Jancsika ott ült az akácfa tetején. Anyám drágállotta az árat, én bőgtem.

– Hogy hívják? – kérdezte a velem nagyjából egykorú, hét-nyolc éves cigány gyerek.

– Puszi Puszi Jancsika.

A fa alá állt, kinyújtotta az egyik karját, és mondogatta: – Puszipuszi-jancsika, Puszipuszi-jancsika.

És a harmadikra Puszi Puszi Jancsika a karjára szállt, onnan a tenyerébe.

Puszi Puszi Jancsika egy újabb alkalommal is megszökött. Anyám már megint szellőztetett takarítás közben. Akkor tél volt, egy következő év kezdődött a Madártelepen. Hattyú utca, Galamb utca, Varjú utca, Fecske utca. Puszi Puszi Jancsika soha többé nem került elő.

Keresztapám

Apámat részegen sohasem láttam, anyámtól tudom, hogy kicsi koromban ivott, piás legény volt, kocsmázó városi piás. Anyám szerint, amikor ő megunta, elé állt, előtte bátorságot öntött magába, és azt mondta: vagy ő

vagy mi. A pohárra mutatott, amiből a bátorságot megitta előtte, meg állítólag énrám. Bizony, fiam. És akkor apám abbahagyta.

Lesz még egy helyzet, lesz még egy „vagy ő vagy ők” helyzet, de akkor pohárra már nem, hanem a két gyermekükre mutat anyám. Rám meg Lodyra.

Apám testvérbátyja sohasem hagyta abba, csak részegen láttam, disznót ölt, vagy a szalagfűrészben dolgozott, mégis túlélte apámat, vagy éppen ezért.

Kati néni, a keresztanyám:

– Karcsi! Igyál, igyál, nem bánom, de egyél is valamit.

Karcsi, apám bátya, a keresztapám nem evett, csak ivott.

Volt egy május elseje

Apám apja, az én nagyapám kisiparos volt (épületasztalos), többször elvették az iparát, a műhelyét, az én gyerekkoromban neki mindig költöztetnie kellett a műhelyét meg a családját. Fűrészgép, gyalugép, gyalupadok, esztergapadok, falcoló. Két költözésének a részleteire is emlékszem, az egyik épület még áll Váradon a mai „nagypiachoz” közel. Ő így énekelte meg: Itt van május elseje, énekszó és gyász köszönti őt, tralla, lalala, tralla.

Rendszeresen járt hozzá a halas, az utolsó műhely udvarába, Gilányiban. Egyszer akkora harcsát hozott, hogy a farka (a hal farka) lelógott a gyalupadról, ahol súrolókefével próbálták megtisztítani. Éppen arrafelé tekeregtem. Egy gyalupad csaknem két méter hosszú volt már akkor is, az én lábam, ha jól emlékszem, nem lógott volna le róla.

Apai nagyanyám kiválóan főzött és sütött (nem úgy, mint a másik, az anyai, aki csak befőzni tudott, meg lekvárt készíteni szilvából), de nem szerettem ott lenni, mert volt egy kedvenc unokája, és ezt ki is mutatta. Nem én voltam az, hanem a Pityu. (Aki később ellopta az apja Trabantját, és elütött egy vele egykorú gyereket, akivel azután még életük végéig ugyanabban az utcában laktak.) Trabant nem sok volt Romániában, Daciákkal voltunk tele, de nagybátyám, a nagypofájú Pista bácsi mindenben különlegesnek akart látszani. Géplakatos mestersége volt, állandóan szerelt valamit motorolajos kezeivel az utcában, mindenbe belenyúlt, ami gép. Régiségeket, régi fa- és porcelántárgyakat, később ki is derült, értékes festményeket gyűjtött szenvedélyesen, mindent felvásárol, ami megtetszett neki. Képzetlen, de rendkívüli érzékkel megáldott műgyűjtő volt, amit a hozzá látogató hivatásos budapesti művészettörténészek is értékelték. Bútorainak, műtárgyainak szobát rendeztek volna be a budapesti Iparművészeti Múzeumban,

de ő, az akkor regnáló kormány képviselőivel (kilencvenes évek közepe) nem volt hajlandó tárgyalni. A nagyváradi miniatúrfestő Balogh István munkáiból neki több volt, mint a megyei múzeumnak, amelyik gyűjtötte. Volt egy Szőnyije is.

Hozatott hát magának az NDK-ból egy Trabantot.

Pista bácsi, apám húgának a férje, Pityu unokatestvérem apja, apám sógora független, szabad embernek tartotta magát, és sohasem vonult ki. Sem május elsején, sem augusztus 23-án. Én imádtam vonulni. Boldogság volt találkozni évente apám ismerőseivel, kollégáival, talán barátai is voltak közöttük, akikkel csak az előző május elsején találkozhattam. Minden felnőtt-höz tartozott legalább egy gyerek, két gyerekhez is legalább egy felnőtt, férfiak. A nők, az anyukák mintha máshol, más utcákban vonultak volna fel, síkátorokban, ki tudja, hol, város melletti legelőkön. Szóval anyákat, boldog anyákat nem lehetett látni felvonuláskor. Egyszer annyira belefeledkeztem a felvonulásba, hogy a Török Ignác utcában (ma – már akkor is – Progresului) a belváros felé menet nekifutottam egy (platán)fának, és az alig több mint féléves óráam, amit születésnapomra kaptam (szeptember 9.), ripityára tört. UFA (úefa), NDK-ás óra volt természetesen. Kilenc-tizenkét éves lehettem, hát persze hogy sírtam, de a felvonulást akkor, abban az évben sem hagytam ki. A fát pedig ma is meg tudnám mutatni, meg is nézem magamnak, ötven év után is, amikor arra járok, most már külföldről, minden kivételes alkalommal. Csak a házak tűntek el, majdnem jó város, mert ugyan a házak nem, de a fák a Török Ignác utcában (ma is Progresului) megmaradtak.

Természetes érzéssel tudtam (!), hogy normális dolog megünnepelni a munka ünnepét. Az egyik legnormálisabb, hiszen ott van a nagyapám, aki énekelve ünnepli: Itt van május elseje, énekszó és gyász köszönti őt. Tralla, lalala, tralla, vagy így: Tirrá tárrátírá.

Munkás és munkáltató volt, amíg hagyták. Miért foglalkozott volna a hatnapos munkahéttel meg a nyolcórás munkanappal, a kötelezően kiadandó szabadságokkal, amit adni is, meg kapni is kell. Kellett volna.

*

Ha egyszer együtt mehetnénk, a fiamnak mondom, Váradra, megmutatnám neked az utolsó előtti műhelyt, a nagyapámét. Esetleg el is énekelhetnénk azt a dalt, hogy éljen május elseje. Be lehetne kukucskálni megint. Legutóbb még voltak ott munkapadok: gépek, és népek maradékai, ócska

ruhadarabok harminc vagy ötven év után. Mellette van a Lemnul (magyarul: A fa) szövetkezet, ahol apám dolgozott. Így hívták a kezdetekben: Lemnul Szövetkezet, aztán Cooperativa Lemnul lett.

Úgy jött létre, hogy az akkori iparosok a negyvenes évek legvégén vagy talán az ötvenes évek legelején összerakták, oda vitték be a szerszámaikat, gépeiket. Összerakták az államnak azt, ami a sajátjuk volt, de ekkortól már az övé, ha a szövetkezeté is, az államé lett. Ettől lett szövetkezet meg állami. Nemcsak ők, hanem a többi tehetős kisiparos is berakta azt, amije volt más-más iparágban. A cipész a ragacsot, a nyomdász a festéket, a kéményseprő a kormot. A Nagy, a Kiss meg a Kovács, na és apám apja, a Papp is a fia nevében. Románok akkor még nemigen voltak Nagyváradon, csak kommunisták, egyre többen. Akik beraktak, nem voltak párttagok, talán egyikük sem volt az, de a jövőben és a jövőjében hitt mind, a saját jövőjében akkor mindenki, Váradon is, magyar és az a kevés román, ha kicsit vagy nagyon félve is. Főleg a magyarok bíztak. És féltek a múltjuktól.

A hatvanas években már nagyfiú voltam, fizetésnapokon meglógtam az iskolából, álltam a kerítés előtt, apám kihozta a fizetését, borítékban a kezembe nyomta, hogy már aznap, mielőtt ő hazaérne, legyen ételre (kajára) pénz és másnapra neki is csomagolnivaló. A kölcsönkértet is visszafizettük minden hónap elején. Különösen tavasszal, nyáron és ősszel, amikor már nem maradt semmi a disznótorosból. Nem egyedül álltam ott, sokan álltunk, és mind fiúk. Szégyelltük magunkat. Szégyellte mindenki magát a másik előtt. Idő előtt hazavittük a fizetést, hogy időben visszaadhassuk a kölcsönt.

*

Apám nem lett brigadéros, nem lépett be a pártba. A feleségével, ma már Ajuszi, erről sok-sok éjszakát végigvirrasztva beszéltek, én meg, a fiuk hallgatóztam. Belépjen vagy ne lépjen be apám a pártba. Ha belép, brigadéros lesz, ha nem lép be, nem lesz elég fizetése. Három gyerek. Ha nem lép be, marad, ahol van, a sok jó barátal, akikkel a szövetkezetet (a kooperatívát) megalkották, szülői, nagyszülői hozzájárulással. A gyerek sorsa sem egyszerű, amíg gyerek. Ezt mondogatták. Kis gyerek kis gond, nagy gyerek nagy gond. Akkor már tudták.

*

A gyerek azt hiszi, hogy a felnőtt soha nem volt gyerek, mert úgy viselkedik, hanem mindig felnőtt volt, és kicsi korától az is maradt. Aztán egyszer csak, olyan két- vagy háromévesen a gyerek mesélni kezd az ő jelenkori gyerekkoráról, merthogy múltja még nincs, és azt képzelem, lesz még jövője, ezért hát mesélnie kell. A történet közben azonban rájön, hogy itt ül egy felnőtt előtte, akinek éppen mesél, és aki valamikor épp olyan gyerek volt, mint most ő. Jól el is csodálkoznak mind a ketten, a felnőtt is, de leginkább a gyerek, akinek a mese közben egyik pillanatról a másikra nemcsak története, hanem múltja és jövője is lett. Elakad a hangja. És akkor jön rá, hogy a felnőtt, aki az ő tulajdonosát játssza itt, az is gyerek, és tulajdon volt valamikor ő maga is, az ő nagyapjának, nagyanyjának a tulajdona. Minden megoldódik az egyik fejben.

*

Nagy magyar volt! Áldott jó ember! Ritkán pofozott! Egyszer a focipálya mellett egy mestert! Az apám.

*

Van még egy épület, ami előtt, ha elmentünk, apám mindig köpött, anyázott, káromkodott. Különösen május elsején, amikor a Lemnul (A fa) Szövetkezetbe készülődtünk, hogy felvehessük a román nemzeti lobogót. Azt mondta, hogy a románok azt a munkát a nagyapámnak – a nagyapádnak – sohasem fizették ki. Ablakok, ajtók, nagy munka volt, ma óvoda, közel a Székesegyház, a Slauch-kert (Parcul Petőfi) elején, a sarkon. Legalább tizenkét ablak, és harmadannyi ajtó! Nagyapám épületasztalos, apám bútorasztalos volt, de értett ahhoz is, amikor a méterárut számolni kellett. Buszszal jártunk gyakran arrafelé, amikor a Rogériusz lakónegyedből ügyet intézni a belvárosba mentünk. Később sem lehetett vele megértetni, hogy nem a románok nem fizették ki a nagyapámat (a nagyapádat), hanem az új rendszer, a kommenisták. A román kommenisták, mondta erre ő. Ő ezt haláláig összekeverte. A románok a kommenisták, ma is azok lennének, a magyarok csak mennek utánuk. Ha élne. Ha élne, se élne.

Érthetetlen, hogy a mai napig éppen ezt az épületet, nagyapám utolsó előtti műhelyét a mai Nagypiac mellett miért nem bontották le, miközben a környezetében mindent. Május elsején minden évben fejben még mindig

ott vonulunk. Abban a térben szedjük össze és rakjuk vissza a román nemzeti zászlókat a teherautókra vagy a műhelyek portáira.

Sportkassza vagy Sporkassza

Minden év végén a dolgozók kisorsoltak egy sorrendet, ki mikor kapja az általuk a közösbe beadott összeget a jövő évben, ez volt a sportkassza, vagy sporkassza. Ha a sportkasszában résztvevők részéről kivételes igény merült fel, leggyakrabban időpontkérés vagy -változtatás, azt általában elfogadták, megoldották, sőt, évközben is csereberélték egymás között a hónapokat.

A dolgozók minden hónapban leadtak a közösbe egy összeget, mindenkinek ugyanannyit. Ami így összeadódott, azt kapta meg az éppen soron következő sportkasszás. Nagyobb kiadásait ebből fedezték, többnyire bútorvásárlásra, disznóra költöttek, nyaralás szóba sem jöhetett.

Apám Lemnul szövetkezetében hivatalosan (félhivatalosan) működött, később, amikor anyám is munkába állt, náluk, a mozgáskorlátozottak szövetkezetében, de még azelőtt a kötöttárugyárban is, pedig az állami volt, csak titokban. Ebből lett karácsony előtt a disznóvágás, ha jól ment, februárban is egy másik.

(Anyám nem volt mozgásában korlátozott, sőt. Ahol dolgozni kezdett, szükség volt teljes munkaképességű emberekre – dolgozókra – is.)

Akkoriban jól ment nekünk is, hiszen egy évben kétszer is részesültünk a Sportkassza (Sporkassza?) finanszírozta lehetőségekből.

Ezt a nagy összeget (tizenöt-húsz, adott esetben ennél is több dolgozó által összedobott pénzt) valójában egy tizenharmadik, tizennegyedik havi fizetést általában disznó- vagy bútorvásárlásra fordítottuk mi is. Beszédtema volt otthon, szinte egész évben, hogy mikor, mennyire vagyunk esedékesek, és akkor majd élünk. Egész évben a sportkasszát vártuk, hol az egyiket, hol meg később a másikat, az anyámét is.

Trógerhíd

A város nyugati végét a Pece-patak határolta, mire Félix-fürdőtől tizenöt-húsz kilométert megtett a Hattyú utca alsó végéig, már kihúlt a vize. A határt úgy kell érteni, hogy a patak túlsópartján az innensőhöz képest falusi világ, falusi élet kezdődött. Ott parasztok, itt városi, iparos emberek, de többnyire gyári munkások laktak. A Hattyú utca és környéke, a Galamb ut-

ca, Daru utca, Fecske és Gólya utca, azaz a Madártelep a külvárost, az Ősi telep a falut jelentette, a Pecének ez a szakasza volt a határ. Szekérút, pláne autótút a városnak ezen a szakaszán nem vezetett át a Pecén, az utcákat döngölt föld borította, ami sártengerré vált kitartó eső után. Csatornázni akkoriban kezdtek, amikor megindult a kicsi házak lebontása. Átjutni a külvárosból a faluba, Ősibe nagy kerülővel lehetett. Két gyaloghídja is volt azonban, ezek közül az egyik teljesen új, közel a még külvárosban épült Sinteza vegyiüzem parkolójához. Ezt neveztük mi Trógerhídnak.

A Trógerhíd fémcső szerkezetű szerkesztmény volt. Keskeny, két, máhával megrakott kerékpáros egymás mellett csak óvatosan, nagy körültekintéssel, gyalogosan, a járművet maga mellett tolvá egymás mellett is, koccánás nélkül aligha fért el. Az ősiek többnyire áruval megrakodva használták a kerékpárjukat: a pedálra kétoldalt hagymával, krumplival megtömött zsákokot erősítettek, a kormány mindkét oldalára tejeskannát, a hátsó kerék fölötti csomagtartó apró ketrecében csirke, kisebb lúd vagy kacsa hangoskodott mint állat. A hídfeljárást nemcsak a töltésre felvezető keskeny, többlépcsős úton akadályozta a tervezője, hanem a hídra is masszív, vastag vascsőből építettek akadályokat: nehogy elférjenek egymás mellett a mindkét irányban közlekedők. Ezeket a fémoszlopokat rövid időn belül természetesen letörték a piacosok, és mind a két sávban közlekedtek, vitték az árut a külvárosi kicsi, meg a belvároshoz közeli Nagypiacra.

A Hattyú utca végében, a Pece-patak innenső, város felőli oldalában szögdróttal körbekerített temető volt. Mondogatták, hogy az a valamikori zsidó temető. Az egyik, mert a Rulikowskyban volt, van két másik is. Aztán ezt a városszéleit felszántották, ma lakótelep.

Ősit többnyire román parasztok lakták, de ők nem a hatvanas évek iparosító politikájának a telepesei, őslakosoknak mondhatók.

Ősinek vasútállomása meg mozija is volt, a villamossínnel párhuzamos úton, egy saroképületben. A villamos nagy kerülővel járt ki a külvárosból, a Hattyú utca város felőli végén, vagyis az elején, a gyógyszertárral szemben, még a laktanyák előtt, szinte már benne a parkban volt az egyik végállomása. Mert később volt neki egy másik a Rhédey-kertben is.

A Trógerhídon jártunk át eprézni Ősibe, fái epret zabálni. De igazából portyázni, csavarogni. Bandában.

Odafelé a hídon, visszafelé alatta közlekedtünk, merthogy kergettek. Volt ugyanis a hídnak, a gyalogos felülete alatt két hosszan húzódó merevítőrúdja, éppen marokra lehetett fogni, két karunk pedig átérte: egyik kezünkkel a jobb oldali, a másikkal a bal oldali rúdba kapaszkodva, csimpaszkodva,

kodva, csüngve meglehetősen gyors tempóban jutottunk át. Aki erre a mutatványra nem volt képes, nem jöhetett Ősibe bandázni.

Gyakran kergettek meg bennünket az ősi parasztok. A Trógerhíd alatt lógva a verést lehetett megúszni. Persze, gyakran le is potyogtunk, és a Pecének nem a nyáron alig térdig érő vize jelentett veszélyt, hanem az ipari olajjal szennyezett iszaphordaléka. Nemegyszer csaknem végzetesen marasztalónak bizonyult, derékig merültünk el benne.

Bigék

A bigék nem szűzen születnek. Ők azok a lányok, akiket bármikor és akárhol el lehet kapni. Lányok, futószalagon. Útban a férfi felé, aztán mögötte, mindig csak zsákmány, feltétel nélküli.

Ülünk este, „leszállás után” a sarki bolt előtt a Hattyú utca és a Decebál út kereszteződésében, szemben a piac, a Kispiac. Mert volt Nagypiac is, ahonnan a sovány libát hozták vasárnaponként, a hónap elején. A földön ülve támasztjuk a hullani készülő vakolatot. Kilenc- vagy tizenegy éves vagyok. Odébb, az is szemben, a gyógyszertár, a Farmacia, ahonnan tegnap a két kosár gesztenyével, azelőtt meg a begyűjtött egy kosár csigával zavartak ki. Pedig meghirdették a bejárati ajtón nagy, kék *pixszel* írott betűkkel, hogy kilóját huszonöt baniért átveszik. Már megint ez a huszonötös! A pillangókat, lepkéket sem vették át tavaly nyáron, pedig azokat is hosszú cérnafüzéren szállítottuk (mint horgászatból jövet fűzfavesszőn a kopoltyújuknál átfűzött halakat, amiket megvettek a nyolcszáz méterrel bennebb lakó városiak). A lepke fején átszúrva a lehető legnagyobb varrótű (zsákvarrótű), mögötte fut a cérnavékony zsineg, ami már lehet méteres, másfél méteres, káposztalepkés. És mégse.

A nagy fiúk és a még nagyobbak, meg mi, a kicsik és a még kisebbek, a kilenc-tizenegy évesek a napi foci után hallgatjuk őket, a nagy meg a még nagyobb fiúkat. Azt mondja az egyik:

Ez bige – nem látjuk –, hm.

Nem az, ez – mondja egy másik, a még nagyobb fiú. – Hm!

Biztos, hogy bige?

Biztos!

Honnan?

Onnan, hogy összeragadtunk!

Te meg ő?

Én meg ő!

Asszony!
Az volt!
Hm. Akkor bige.
Az is.
Melyik?
Ez is itt!
Bige.
Mondom.

Másnap, és megint foci után, megint. Mennek a bigék ülő sorfalunk előtt. Nagyfiúk vadásznak, kisfiúk hallgatják.

Költözünk

A Hattyú utca 6-ból a Rogériusz lakótelepre. 11–12 éves vagyok, csak később tudom meg, hogy (nem) ezen a napon halt meg Gheorghe Gheorghiu-Dej, a románok puha kezű Rákosija.

A Hattyú utcai lakás szoba-konyhájában akkor már öten laktunk. Apám munkahelye, a Cooperativa Lemnul faipari szövetkezet lakást utalt ki neki azzal, hogy cserébe a vállalatnak adja le a Hattyú utcait. Igen ám, de időközben ez a lakás magántulajdon lett, vagy már az volt korábban is, át kellett játszani a tulajdonost, Tarjánékat, de legalábbis titkolni előttük a lakáscserét.

A költözés reggelén megérkezett a szövetkezet által helyünkre költöztetett új lakó, apám egyik munkatársa teherautóval, rajta az ő bútorai, s ahogy azt lepakolták, azonnal pakolták rá a mi bútorainkat. Egy szekrény le, egy másik azonnal a helyére, egy hencser le, egy fel a platóra, és így tovább. A „házinéni” az udvarban lakott, mi a kapu alatt, mire rájött, mi történik a háta mögött, és a férjét is értesítette, már ki és fel voltunk pakolva. Jól kibasztunk velük az állam és a szövetkezet nevében. Megérdemli az a sváb, rikoltották a szomszédok. Úgy hívták, Tarján. Tarján Annát, az Anikót többször meglestem, matatott a kezével, egyszer pedig az udvaron egy labor vízben megfürösztött. Én lettem számára a Hattyú utcai kölyök, ő sokkal közelebből lesett meg.

A teherautó tetején utaztunk a Rogériuszra, ami ma gyalogosan sem tűnik nagy távolságnak, akkor egy vakációs kirándulásnak felelt meg, integéssel. Amikor anyámnak ezt felnőttként elmeséltem, azt mondta, ebből, a házinéni átverésén kívül semmi sem igaz, ne hazudozzak összevissza, hi-

szen decemberben költözködtünk, ő pontosan emlékszik, mert a gáztűzhely beszerelése akkor történt, '65 márciusában.

Fáskamrás, budi az udvaron lakásból kétszoba-konyhás-fürdőszobás (meleg víz minden szombaton), előszobás, kiskamrás földszinti apartmanba, blokklakásba érkeztünk. Behurcolkodtunk – és sokáig üres maradt a fejekben az új lakás.

Még azon a napon, de legkésőbb másnap, apám megcímzett postalapokkal a postára küldött. Természetesen azt sem tudtam, hol keressem, de megnyugtatott, ő sem tudja, kérdezősködjek, itt fogunk lakni. Nem emlékszem, hogy kérdezősködtem-e, de egy kocsmára, ami visszafelé szembe jött velem, arra igen. Előtte – most már tudom – fröccsös pohárral a kezükben férfiak álltak. Meg egy nő. Az egyik férfi kezében hegedű, vonóval. Veszekedtek. A nő ismételte: „Úgy mondom, hogy mindenki hallja: azért bűdös a szád, mert kinyaltál.” Az összes férfi röhögött, csak a hegedűs nem. A nő meg, miközben mondogatta, mindig nagy nyomatékkal előrehajolt... Meggörcbült előrehajolva. Nem biztos, hogy az ital hatására, talán, gondolhattam akkor, úgy általában a férfi iránti tiszteletből.

A lakótelep az Aluminei utca végében épült, ide költöztünk mi Gheorghe Gerorghiu-Dej halálának napján vagy annak környékén, 1965. március 19-én, anyám szerint előző év decemberében. A kerület város felőli részét, ami az Ősi telep falusias hangulatára is hasonlított, akkor még nem bontották le teljesen, de már hozzákezdtek. És egészen közel folyt a Körös. Itt mentem hazafelé, vissza a postáról, amit nagy valószínűséggel megtaláltam a folyó meg a régi házak közötti útszakaszon. A kicsi házak ablakai nyitva voltak. Innen-onnan szomorú zene szűrődött ki, televízió akkor még nincs, vagy csak nagyon keveseknek mégis, és délután nincs adás. Az egyik lakásban híreket hallgattak. Az az érdekes, hogy a nyelvre nem emlékszem. De arra igen, hogy a hírekben ismételten bejelentik: az új vezetőnk, a Román Kommunista Párt megválasztott főtitkára a fiatal Nicolae Ceaușescu. Az emlékeket összemossom, majd csak olvasmányaimból derül ki, hogy napok teltek el, amíg Ceaușescut „megválasztják”.

A brigadéros

A Rogerius lakótelepi panellakás két egymásból nyíló szobából, konyhából, fürdőszobai vécével, kamrából, két előszobából állt a földszinten. Az ablakok alá az apám árnyékos kertet varázsolt, télen is színes bokrokat, ró-

zsákat ültetett, előtte napokon keresztül talicskaszámra hordta el a későbbi kertből az építkezési sített. Virágföldet hozatott – az első infarktusa előtt.

Mi, gyerekek a hátsó „kisszobában” laktunk, szüleink hálószobáján, ami egyben a „nappali” szerepét is betöltötte, jártunk át, ha a konyhába mentünk.

Ekkor még nem nagyon járunk át csak nappal, de a két szoba közötti apró előszobából hallgatózunk. Legfeljebb tizenkét-tizenhárom éves vagyok.

Nem alszanak, halkán, suttogva beszélgetnek. Anyám újra és újra ismétli: te tudod, fiam. Te tudod, fiam. Apám kitör, suttogva kiabál.

– Mindig ezt mondd! Mindig ezt: te tudod, fiam. Nem tudom, értsd meg, nem tudom.

Apámból, aki kiváló műbútorasztalos hírében állt (akinek az apja nem állt kiváló műbútorasztalos hírében, mert épületasztalos volt), és a munka szervezésében is részt vállalt – mint később megtudom –, brigadéros akart csinálni a szövetkezet, a cooperativa vezetése, akikkel amúgy jó, szinte baráti kapcsolatot ápolt halálukig, haláláig. A Fa Szövetkezet alapításában a nagyapámtól kapott szerszámokkal, kisebb gépekkel ő maga és bátyja, a keresztapám, Karcsi is részt vett. A városban az épületasztalos nagyapám műhelyét nemcsak a kőművesek, hanem a bútorasztalos szakma minden ágazata ismerte. És hogy el ne felejtsem: a Fa Szövetkezet választott vezetői (és dolgozói) ekkor, a hatvanas évek közepén még mind magyarok. Csapó, Kovács, Tornaszegi, Weisz, Helmeczy. Csobán, később Ciobotariu, a szakszervezetis.

Jól hallgatóztam: egy feltétele volt apám brigadérosi kinevezésének: lépjen be a pártba, úgy, ahogy a többiek már az alapításkor vagy rögtön azután. De hogy léphetett volna be, ha az ő apjától az ipart (az iparendélyt) a románok évente-kétévente vették el és kényszerítették visszavonulásra. Utolsó munkáját, amit az állam, a város rendelt meg, ki sem fizették. Ahányszor autóbuzson, még idősebb korában is a belváros felé utazva arra jártunk, mindig mutatta: a nagyapádé abban az óvodában az ajtó, az ablak. A románokra haragudott, nem a kommunistákra.

Szegényen élünk. Hónap végén – szó szerint kellene értenie annak, aki tudja – kenyérhéjon, igaz, olajba mártogatott kenyérhéjon, amit kisebb vászonzsákba gyűjtögettünk, hogy majd kilóját 25 baniért eladjuk az „falusi tejesnek”, aki Ósiból jött minden második reggel faputtonnyal a hátán. Annuska Ósiból jött gyalog és, ha Annuskának hívták is, román volt. Hacsak be nem penészedett a kenyérhéj, elvitte. A penészes kenyérhéjat ingyen vihette el. Vigye, aztán majd hoz valamit. Ezt, a nem penészeset dézsmáltuk meg mi, gyerekek, olajba mártogatva ettük.

A brigadérosság státusza jelentős fizetésemeléssel járt volna, de apám, akinek az apjától akkorára már sokadszor elvették a dédapámtól örökölt kisiparát, nem hajlott. Nem hajlott, de vívódott. Tudta, mi a helyes, mi lenne erkölcsös, de nem tudta, hogyan szerezzen belőle erényt, esetleg előnyt is. Apám az apjával szemben, aki minden államosítás után újrakezdte, nem teheti. Nem lépett be, nem lett brigadéros. 1985-ben, ötvenkilenc évesen meghalt, még mielőtt haszna lehetett volna a pártonkívüliségből.

Igazságtalan vagyok, hogyne lett volna belőle haszon: infarktusa után együtt járt horgászni éveken át azokkal, akik szívesen beléptették volna maguk mellé a pártba. Tőlük tanult meg horgot kötni, szákolni, na meg azt is, hogy ha nagy a meleg, egy idő után nem szabad vízben tartani a fehér halat, a keszegféléket. Kivették a partra, kibelették, és friss fűben, árnyékban tartották hazáig. Gyerekként oldalkocsis motorral engem is elvittek magukkal horgászni. Később Daciával, azzal a kocsival, amire azoknak a brigadérosi, csoportvezetői fizetésből tellett. Meg abból, ami a párttagsággal – jutalom, kitüntetés, közös üdülés – járt.

Nemzetközi Nőnap, március 8.

Vannak rossz emlékeim is. Március 8-át, a nők nemzetközi ünnepét a románok nagyon szerették megtartani. Mindent beleadtak. Titok számomra, hogy miért. Hacsak nem azért, mert újabb alkalom a férfiak számára a munkahelyi berúgásra, amikor bocsánatosan azokat a nőket is meg lehet tapogatni alul-felül, akiket évközben semmiképpen.

Egy ilyen nemzetközi, március 8-án ránk szakad éjszaka a víz. A felső szomszéd, egy rendőr és vámos házaspár nőnapot ünnepelt, sok vendég volt, egész éjszaka nem tudtunk aludni tőlük, apám szentségelt, fel akart menni hozzájuk, anyám csitította.

Berúgtak, hajnal felé ott fent valaki ráült a radiátorra, az leszakadt, és hozzánk folyt le az első emeletről a víz, a földszintre. Mire leért, már langyos volt. Abból töltöttem én néhány kancsóval az Orion rádióba, amikor apán nem látta, mert éppen a vizet merzte ki a lakásból a lépcsőházba. Boszszú és érdek volt, mert hiába könyörögtem neki, apám nem akarta nekem adni azt a varázsszemű csodát, amelynek alkatrészeit szerettem volna beépíteni amatőr rádiómba. Gondoltam, itt az alkalom, rásegítetek, hogy majd rádióamatőrködhessenek a lámpáival, fix és mobil kondenzátoraival. Akkor még ilyenekből szerelgettük az amatőr adó-vevőinket.

Amikor már nem izzott az Orion varázsszeme, másnap, nekem adta. Talán könnyezett is az aktushoz. Ötvenhatban, jó húsz évvel azelőtt ezen hallgatta a Szabad Európát. Előtte minden este az ablaktól kissé előrébb, a szoba felé húzta a hokedlit, amelyen a zöld szemű Oriont tartottuk, hogy ne hallgatózhasson ablakunk előtt az utca. Mindenki ugyanazt a rádiót hallgatta, csak máshol.

Magyari magyarok

Buszokkal meg egyénileg jöttek. Kávét, Amo szappant, szalvétát, vécépapírt, fogkrémet, fogkefét, kotont meg fogamzástgátló tablettát hoztak. (A kotont kilukasztották, hogy szaporodjon a magyar, de ez ma is így van az autópályák melletti parkolók shopjaiban.) Nagyon sok minden mást is hoztak, például rendelésre gumi- és pillanatragasztót, újságot, könyveket, vécében már ronggyá olvasott női és férfimagazinokat. Hajpántot, zoknit, gatyát, bugyit, szempilla-kenceficét, olajat, cukrot, babot, csirkehúsnyesedéket, írógépbe szalagot, csillagszórót, gyertyát, naptárat, csókot. Mindenféle dezodort, fodrászati megrendelésére fésűt, bajuszkötőt, hajlakkot. Menyasszonyi ruhát és ízesített fogkrémet, fogínyre tervezett fogkefét. Gyerekcipőt, mindegy, milyen méret, belenő vagy majd kinő belőle. Sapkát, kendőt. Hűtőládában jégkockákat is. Cérnát, gombot, csokoládét, rágógumit, kávéból nagyon sokat. Szokol rádiót, elemet bele. Spárgát, zsinórt, önakasztásra alkalmas kötelet. Szarvasmarhabőgést kazettás magnószalagon. Bibliát nem, azt elvették volna a határ román, később már előtte, a magyar oldalán is. (Elővigyázatosságból, hogy „megelőzzék a bajt”.) Hoztak mindent abból is, ami már nem kellett nekik, mindenféle kacatot, a magyari magyarok.

Kitörtek Nagyváradon a debreceniek a turistabuszokból, megrohanták a kapualjakat, műanyag szatyrokból, táskákból, bőröndökből, zsebből árulták a cuccot meg a cuccost. A berettyóújfaluiak is. Rábeszéltek minden feleslegre. Egyformán beszéltek, szeretetet meg kiskereskedelmi szolidaritást emlegettek, aminek megvan az ára, magyarok vagyunk.

Szégelyelltük, anyám mégis mindig vásárolt, ami miatt az apám állandóan veszekedett vele. Szégelyld magad, nekem nem kell semmi azoktól! Egyszer például kotyogót vett az anyám, kávéfőzőt. Ezt és ezeket, akárcsak a kávét, a magyari magyaroktól az egyik belvárosi kapu alatt.

Tele volt seftelő kapualjakkal a város, a nyugati Rogériusztól a legkeletibb Kolozsvári útig. Megálltak a buszok egy parkolóban, nagyáruházak még sehol, és dőlt rájuk, a magyari magyarokra a magyar meg a román bent-

lakók tömege. Köztük, nemcsak a tömegben, én. Chewingum, chewingum. Kidobták az ablakon a koldusoknak. A magyar magyar csencselő turisták a nem magyar magyar koldusoknak.

Gyerek voltam én is, vagy még az se. Koldultunk? Koldultunk, a magyar magyaroktól! Találjuk ki, vagy tudjuk is. 1965–66? 1968 a vége.

Biztos, hogy hatvannyolc előtt, mert hatvannyolcban már annyira sem szerettük őket, mint azelőtt, és nem számítottunk rájuk. Mi, nem magyar magyarok a magyar magyarokat nem szerettük. Anyám mondja, a későbbi Ajuszi, hogy nem szeretjük őket azóta sem, hiába itt lakunk már náluk, és nálunk huszonöt, harminc, negyven éve a magyar magyaroknál. Nem jó emberek. Veszekedősek. Nekik mi még a villamoson is románok vagyunk. Szégyelltük, hogy magyarok vagyunk, és büszkék voltunk arra, hogy a magyar magyarok nélkül vagyunk azok. Szégyelltük, hogy nem engedik át a magyarok a csehszlovákokat a román–magyar határon 1968-ban, hogy hazamehessenek. Sem Borsnál kocsival, se Biharpüspökinél vonattal.

Akkor éppen nem jöttek odaátról, de mehettek a magyar magyarok oda, vissza. Visszamentek. Nem csencseltek, visszamentek. Haza. A csehszlovákok maradtak, mert a magyar magyarok nem engedték be őket, csak a csencselő magyar magyarokat. Haza. Egészen a rogeriuszi lakótelepig maradtak, nyolckilométernyi csehszlovák kocsisor a határtól a városig, ahol a román állam, Nagyárad városa sátortáborot vert nekik, látványosan az út menti parkokban, a panelházak és a tömbházak közötti parkok közé, a nemzetközi út mentén.

Büszkén vittük mi, nem magyar magyar gyerekek a csehszlovák gyerekeknek a teát. Tizenhárom éves vagyok éppen. Körülbelül. Majdnem pontosan akkor. Nem jó magyarnak lenni ebben a görgetegben – nem gondoltam, éltem. Szóval, nem jó! Miért nem engedik át magukon a velünk csencselő magyar magyarok a csehszlovákokat, akik a nem magyar magyaroknál rekedtek a csencselő Romániában?

PRÓZAVERSEK

A SZÁJ IS

Fű nő a bőröm alatt. Elfekszem a mélység hasadékán. Koporsó a száj is. Fázom. Sűrűsödnek a tegnapi alakzatok.

OLTÁRRA

Romok között ágaskodom. Álhitet vajúdik az ég. Kérget növeszt a nap, elmerül a rég hallott szavakban. Oltárra helyezem a lenyestett szárnyaidat.

TAVASZ

Felhők gyűlnek a ráncaid alá. Beléd peregnek az esős reggelek. Átjár a nyirkos ég hidege. Nekitámaszkodsz a felidézett fénynek.

VISSZAHOZLAK

Duzzadt várakozás a hold. Kinyílik a föld szája. Beleömlik az éjszaka. Fekete madárrá változom, átvágok világokon. Visszahozlak a fényből.

ÁT

Havas benned a táj. Arcodon a kihúlt nap lenyomata. Pengék hegyére tűzött árnyak támasztják gyenge hátad. Átíródik a mindennapi csend.

LENNI

Belőled indultam. Szemembe gyűlt a világ. Tegnap óta homályos a közel is. Nem találok az utat a sárguló fényben. Nehéz a reggel. Lenni szeretnék.

TEREMTÉS

Képekben térek vissza hozzád. Az ajtóban vársz. Integetsz, szaladsz, ölelsz. Hangtalanul ülünk a voltban, míg el nem süllyednek a félszegen tartott falak. Az utolsó pillanat belém mosta a fájdalomad.

TE

Vasárnapi harangszó a templomtoronyban. Szilánkos távolodás. Fájdalomköd a szemhéj mögött. Tüske az ereken.

A KÖZTES

Se a fent, se a lent. Csak a köztes. Reteszt nyit az ég, emlékpertmetet szór a földre. Kicsúszik belőle a fájdalom. Testembe török. Égetett folttá válok. Felemészttem magam körül a papírt.

ŐK

Fejünk felett szegett szárnyakkal tartják a hajnalt. Tekintetükben mosdik a világ. Fohászok sűrűjében karokká nőnek. Ökölbe zárt ujjakkal szűrik a verítéket. Ásna. Keresnek. Teljesülést, bennünk bujkáló égi rendet. Takarnak, temetnek. Magukba lopják az áhított ünnepet.

Inga Ravná Eira

EZ NEM AZ A FÖLD

Nap apa gyermekei
hallotok engem, Uksáhkát
az égiek és földiek hírnökét
ez nem az a Föld
melyet a fenséges család
az istenek és mi
nektek adományoztunk

*

Föld anya gyermekei
hallotok engem, Uksáhkát
milyen hírt vihetek felőletek
a fenséges családnak
isteneknek és szellemeknek
milyen üzenetet
mit mondjak, mit

*

INGA RAVNÁ EIRA (sz. 1948 Kárásjohka, Szápmi norvégiai részén) északi számi nyelvű költő, fordító, jójkaénekes. Önálló verskötettel 1997-ben jelentkezett, számos antológia társszerzője. Jelenleg a Számi Írók Szövetségének elnöke. A Davvi Girji kiadónál 2018-ban megjelent, Mathis Nango által illusztrált kötetét 2019-ben az Északi Tanács Irodalmi díjára terjesztették elő. A 2019-es Frankfurti Könyvvásáron Norvégia Irodalmi Fővédnöke, Mette Marit hercegnő idézte Eira könyvének fő üzenetét: a bolygónkra való fokozott figyelmet. Az egyes szám első személyben írt, Uksáhka személye által – aki a Mattaráhka, Juoksáhka, Saráhka számi női istenségek között a küszöbök, küszöbállapotok védője – közvetített üzenet az évtizedeken keresztül a természet változását kint a természetben megfigyeltek alapján írja be. Ezt az érzékenységet kevés költő tudja így felmutatni, hisz a kortárs költők többsége is már csak a technizált és virtuális valóságok kihívásainak látnokai.

hogyan történhetett
sűrű és fojtó lég
nyomasztja a tüdőt
ziháltan kapkodunk bár
mély lélegzetre vágyunk
hová lett a friss levegő

*

Föld anya gyermekei
hallotok engem, Uksáhhkát
az istenek várhatják
hogy ti kitisztítjátok a levegőt
megvéditek gyermekeitek, magatok
a szennyeződéssel szemben
ha már tiszta levegőtök sincs

*

hogyan történhetett
az égen sáros köd
északi fényziporka oda
és a csillagokkal
lüktető holdfény
a felhőtlen téli napok
meddig pirul még esti horizontunk

*

hogyan történhetett
ragadás a lég
belélegezhetetlen
nedve ruhákon át
velőig hatol
megáradt medrek
felhőszakadás
mikor lesz vége ennek

*

hogyan történhetett
oly nyirkos az idő
jégeső fojtogat
nyomorult halálnak halálába
havas eső táncát ördög járja
mily bőszek
az időjárás anyókái

*

hogyan történhetett
ádázabb hóviszonyok
enyhe időjárás folyton közbeszól
a havazás ritmusa megtörött
lépés mélyre süpped
hová lett a selymes finom havazás

*

Nap és Föld gyermekei
hallotok engem, Uksáhkát
égiek, földiek hírnökét
ez nem az a Föld
melyet a fenséges család
az istenek és mi
nektek adományoztunk

DOMOKOS JOHANNA fordítása

A HIÚSÁGRÓL

Montaigne nagy műve, az Esszék valójában ugyanúgy summa, mint Dante Isteni színjátéka. Csakhogy míg az utóbbi a középkori műveltség szintézise, az Esszék mindannak összegzése, amit a reneszánsz ember a világról meg a történelemtől, a korról meg az akkori műveltségről, az emberről és önmagáról egyáltalán elmondhat. Aligha akad még egy szerző a világirodalomban, akiről annyi mindent tudnánk, mint éppen ő róla. És akinek mondatai a rájuk rétegződő évszázadok mázsás súlya alatt is olyan üdén és kristálytisztán őrizték volna meg az író eleven hangját, mint az övéi.

Az alábbi szemelvény a III. könyv IX. fejezetéből való. A fejezet, amelynek a szerző az A hiúságról címet adta, a szöveg java részét illetően 1586/87-ben keletkezett. Montaigne-nél a cím legtöbbször csak lazán, érintőlegesen kapcsolódik a fejezetek valóságos témájához; ezért, aki a mondanivaló egyenes vonalú kifejtését várja, alighanem csalódní fog. Igaz, Montaigne a mű más részeiben is szeszélyesen vált egyik témáról a másikra, de az Esszék egyetlen fejezetének sem ilyen szertelenül csapongó a szerkezete. Montaigne sok mindenről beszél, és mindig csak futólag tér vissza, egy-két gondolat erejéig, a címben megjelölt témára.

A szerzői szándék meg a címadás miérettjein sokan gondolkodtak. A legvalószínűbb feltevés szerint Montaigne eredetileg két esszét írt, egyet az utazásról meg egyet a hiúságról, majd ahelyett, hogy a két szöveget egyszerűen összeillesztette volna, a másodikat feldarabolta, és itt-ott beillesztette az elsőbe. Montaigne A prédikátor könyvének híres szállóigéjével indít: „Minden hiábavalóság!” De ha egyszer minden hiábavaló, bármiről írhat az ember, egyszersmind a hiábavalóságról meg a hiúságról is beszél (a két fogalom ugyanis egy a latinban meg a franciában). Montaigne azért foglalkozott annyit ezzel a viszonylag hosszú fejezettel, mert különösen fontosnak tartotta. Azt is lehetne mondani, hogy – együtt A tapasztalásról című fejezettel – A hiúságról valóságos gerince, váza, mestergerendája az Esszék III. könyvének.

Montaigne mondatain töprengve sokszor eszembe jutott a fordítói munka reménytelensége, azaz – hogy az itt megszólaltatott fejezet címével éljek – hiábavalósága. De az élet egyik furcsa ellentmondása talán éppen az, hogy nem törődünk bele, sőt, küzdünk is ideig-óráig – meglehet, épp a hiúság ösztönzésére – ezzel a hiábavalósággal...¹

Lehet, hogy nincs is szembeötlőbb, mint írni róla, ráadásul pont a hiúság sugallatára. Az értelmes embernek állandóan azon kéne jártatnia az eszét, hogy mit is mond erről olyan csodálatosan a Szentírás².

Csak a vak nem látja, hogy olyan úton indultam el, amely minden különösebb erőfeszítés és minden pihenő nélkül visz egyre tovább és tovább, amíg csak akad tinta meg papír ezen a világon. A sorsom úgy alakult, hogy soha semmi rendkívüli nem volt abban, amit csináltam. Amiért hiába is állítanám össze a cselekedeteim listáját, az életem nem fog kikerekedni belőlük. Így jutottam arra az elhatározásra, hogy cselekedeteim helyett inkább a gondolataimat vetem papírra. Ismertem olyan nemesembert, aki egész életét illetően csak emésztése végeredményét tartotta megörökítésre méltónak. Nemegetszer hét-nyolc napig is ott illatoztak nála a bilik, közszemlére téve, sorban egymás mellett. Csakis erről beszélt, csakis ekörül jártak a gondolatai: minden más téma bűdös volt neki. De hát, bármennyire is illendőbb a formája, mi más volna ez az én könyvem is, ha nem egy agg elme hol kemény, hol lágy, de mindig félig emésztett ürülete? Miközben feljegyzem szeszélyesen csapongó és folyton más formát öltő gondolataimat, bármilyen témához kapcsolódjanak is, azon töprengök, végére juthatok-e valaha is ennek a tevékenységnek, ha egyszer még Diomedesnek³ is, és egyedül a grammatika tárgykörében, nem kevesebb, mint hatezer könyvre futotta mondanivalójából? Ugyan milyen műveket alkosson az üres fecsegés, ha már a dadogás meg az akadozó beszéd leküzdésének témája is ekkora könyváradatot zúdít a világra? És ha már magukra a szavakra is ennyire rengeteg szót fecsérelnék? Ó, Pythagorász, miért is nem tudtad valamilyen varázslattal elhárítani ezt a vihart?⁴

Valamikor sok szemrehányás ért egy bizonyos Galbát,⁵ amiért életét a semmittevésnek szentelte; amire azt felelte, az embernek csak a cselekedeteiért kell jótállnia, a tétlenséggel töltött időért nem. Ebben téved: az igazságszolgáltatás megtalálja a naplopókat, és példásan meg is bünteti őket.

Csak hogy a tehetségtelen és mihaszna írók ellen is ugyanolyan szigorú törvény kéne, mint amilyen már van a csavargók meg a dologkerülők ellen. Bizony, akkor sokakat elzavarnának, engem is, de száz más is. És ez egy cseppet sem tréfa: utóvégre tünet a grafománia is ebben a sarkaiból kifordult világban. Hát mikor, melyik időszakban írtunk mi annyit, mint amennyit a polgárháborús zavargások kezdete óta? És írtak-e a rómaiak valaha is annyit, mint amennyit a birodalom összeomlásának idején? Attól, hogy kifinomultabbak az elmék, még senki se lesz bölcsebb egy társadalomban: és az embereknek tulajdonképp idejük se nagyon maradna az ilyen szorgos

semmittevésre⁶, ha minden figyelmüket teendőikre összpontosítanák, és ha lelkiismeretesen, nem pedig ímmel-ámmal látnák el a megbízatásukkal járó feladatokat. Mindannyian hozzájárulunk valamivel a világ romlottságához: egyikünk az árulást hozza a közösbe, másikunk az igazságtalanságot, hitetlenséget, zsarnokoskodást, kapzsiságot vagy kegyetlenséget, mégpedig aszerint, hogy kinek mekkora a hatalma; a kiszolgáltatottabbak, köztük jómagam is, ezt már csak ostobasággal, hiúsággal meg semmittevással tudják kiegészíteni. Az az időszak, amikor annyi sorscsapás ér minket, úgy látszik, a hiábavaló dolgokkal való foglalkozásé is. De hát amikor a galád-ság annyira általános, majdhogynem dicséretes is, ha valamilyen haszontalansággal köti le magát az ember. Csak azzal vigasztalhatom magam, hogy feltehetően az utolsók közt leszek azoknak a sorában, akikre ilyesmiért lesújt a törvény. És amíg a nálam sürgősebb esetekkel van elfoglalva, lesz bőven időm megjavulásra; már csak azért is, mert úgy gondolom, aligha volna észszerű az apró bűnökkel kezdeni, amikor a nagyok valósággal elárasztanak minket. Méltán mondta az orvos Philotimos is annak a férfinak, aki ugyan fájós ujjával kereste fel, de akinek lerítt az arcáról meg érezni lehetett a lehetetlen is, hogy fekélyes a tüdeje: „Kedves barátom, én bizony a te helyedben nem vesztegetném egy levált körömre a drága időt.”⁷

Hogy a témánál maradjak, saját szememmel láttam, hogy idestova néhány esztendeje egy – emlékezetem szerint – köztisztületben álló férfi, ráadásul legnagyobb bajaink közepett, amikor már nem volt, mint ahogyan ma sincs, se törvény, se igazságszolgáltatás, se hivatalát ellátó bíró, nem röstellt mindenféle szánalmas rendeletet hozni az öltözködés, az étkezési szokások meg a perrendtartás megreformálására⁸. Csak azért etetik a félrevezetett népet ilyen komolytalanságokkal, hogy azt ne higgye, teljesen megfélemedtek róla. Persze, azok se sokkal különbek, akik nem átallják olyan népnek előírni, hogy milyen táncokat táncolhat, milyen játékokat játszhat, és milyen szavakat vehet a szájára, amelyik nyakig merül az erkölcsi fertőben. Nem akkor jön el a mosakodás meg a tisztálkodás ideje, amikor már ledöntött minket lábunkról a láz. Az ilyesmit hagyjuk a spártaiakra; ők, amikor valamilyen veszedelemben kockázatos vállalkozásba fogtak, előtte mindig gondosan megfésülködtek, és rendbe szedték az üstöküket.⁹

Ami engem illet, nekem is megvan az a rossz szokásom, hogy ha a lábaim félre van taposva, akkor már az se zavar különösebben, hogy az ingem-zekém is lomposan lóg rajtam: én még a rendetlenséget sem szeretem csak úgy félbe-szerbe. Ha már amúgy is zilált vagyok, hadd legyen még ziláltabb. Ilyenkor egykettőre kitör belőlem a kétségbeesés, hagyom, hadd

sodorjon az ár, és ahogy mondani szokás, a nyelet is utánahajítom a fejszének. Amikor rosszra fordulnak a dolgok, makacsul én is besegítek: ilyenkor úgy érzem, nem is vagyok rá méltó, hogy törődjek magammal; ahogyan a jóban, ugyanúgy a rosszban is szeretem a teljességet.

Különleges kegye a sorsnak, hogy az ország romlása egybeesik az egészségem megromlásával. Hogy most bajaim tetézi, azt még mindig könnyebb elviselni, mintha annak idején a nyugalmam borította volna fel. Erről a mi balsorsunkról csak indulattal tudok beszélni: szívem nemhogy meghunyászkodna, inkább tüskéket növeszt. Engem, másokkal ellentétben, nem akkor vesz elő a jámborság, amikor rosszul, hanem – Xenophón útmutatásának vagy legalábbis okfejtésének megfelelően – akkor, amikor jól megy a sorom, és inkább fordítom hálából ájtatos szemem az égnek, semmint könyörgésül. Sokkal nagyobb gonddal ápolom az egészségem, amikor virul, mint amikor faképnél hagy. Mások a megpróbáltatásokból meg a sorscsapásokból szűrnek le a tanulságokat, én a felhőtlen jólét időszakából. Mintha a gondtalan jólét eleve összeegyeztethetetlen volna a jó lelkiismerettel, sokakban csak a balsors ébreszti fel az emberséget. Engem viszont a boldogság is szerénységre és visszafogottságra buzdít. A rimánkodás levesz a lábamról, a fenyegetés megkeményít; ha kedvemet keresik, engedek, ha meg akarnak félemlíteni, megmakacsolom magam.

Az emberi természet már olyan, hogy a külhonit mindig szebbnek látja a magáénál, és örömet leli az utazásban meg a változatosságban.

Ipsa dies ideo nos grato perluit haustu

*Quod permutatis hora recurrit equis.*¹⁰

Én legalábbis ilyen vagyok. Akik minderről ennek ellenkezőjét állítják, vagyis akik jól érzik magukat az övéik társaságában, akik úgy gondolják, hogy amijük van, az becsesebb a másokénál, és akiknek mindig az a legszebb, amit odahaza saját házuk táján látnak, ha bölcsőbbnek nem is bölcsőbbek nálunk, de boldognak mindenképp boldogabbak. A bölcsességüket nem irigylem, a jószerencséjüket azonban igen.

Engem viszont vonz és izgat minden, ami új és ismeretlen, és sok egyéb körülmény mellett, ez a mohó kíváncsiság is közrejátszik abban, hogy anyyira szeretek utazni. Alig várom, hogy végre magam mögött hagyjam a ház körüli teendőket ezernyi gondját-baját. Bármennyire jó dolog – még ha csak egy szénapajtában is – másoknak dirigálni, és látni, hogy a ház népe engedelmesen végre is hajtja a mondottakat, egyhangú élvezet ez, hamar ráun az ember. És a sok aggodalomról, vesződségről, amivel mindez szükségszerűen együtt jár, még nem is beszéltem. Hol az nyomasztja az embert, hogy

a birtokain élők nyomorban tengődnek, hol az, hogy peres ügybe keveredett a szomszédsággal, hol az, hogy már megint megrövidítették valamivel:

*Aut verberatae grandine vineae,
Fundusque mendax, arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hiemes iniquas;*¹¹

És akkor is örülni kell, ha az év felében legalább egy olyan időszakot ad a Jóisten, aminek termésével elégedett a tisztartód, arról a szorongásról már nem is beszélve, hogy ami idő jó a szőlőnek, az tönkre ne tegye a legelőket:

*Aut nimis torret fervoribus aetherius sol,
Aut subiti perimunt imbres, galidaeque pruinae,*¹²

És mindehhez azt is vegyék még hozzá, hogy akárcsak a vadonatúj és formás lábbelink esetében, amiről csak mi tudjuk, milyen kegyetlenül töri a lábat,¹³ senki idegen nem tudhatja, mennyi pénzbe kerül, és milyen nagy áldozattal jár fenntartani a látszatot, hogy nincs semmi baj a házunk táján, és hogy milyen nagy árat – talán túlságosan is nagyot – fizetünk mi mindezért.

Már javában benne jártam a korban, amikor én magam is kedvet kaptam a ház körüli ügyek intézéséhez. A felmenőim jó ideig levették a vállamról ezt a felelősséget. Addig mással töltöttem az időt, olyan dolgokkal, amik jobban illettek az alkatomhoz. Mindenesetre, én legalábbis úgy látom, ez a foglalatosság nem is annyira nehéz, mint inkább rettenetesen időrabló. Aki más dolgokra is képes, az ezzel sem fog szégyent vallani. Habár egyáltalán nem biztos, hogy ez a leggyorsabb út a meggazdagodáshoz. Ha ez lett volna a célom, inkább királyok szolgálatába állok, annál jobban semmi sem jövedelmez. Nem is tartok én igényt egyéb hírnévre, hacsak arra nem, hogy ha gyarapítani semmivel se gyarapítottam, de el sem tékoztam a vagyonomat; és remélem, a hátralévő éveimben is így lesz, annál is inkább, mivel ugyanolyan alkalmatlan vagyok a jóra, mint a rosszra, és nekem csakis az a fontos, hogy háttérbe húzódva éljem az életem, és semmi-vel ne hívjam fel magamra a figyelmet – amit meg is tehetek, hála Istennek.

Ha úgy fordulnak a dolgok, okosabb észszerű takarékoskodással eliszkolni a szegénység elől. Én is ehhez tartom magam, és mindig van erőm változtatni az életmódomon, még mielőtt rávisz a szükség. Elég edzett vagyok ahhoz, hogy ha alább kell is adnom, ne szenvedjek miatta, beérem én sokkal kevesebbel is, mint amennyim van, sőt, én még a kevésnek is tudok örülni. *Non aestimatione census, verum victu atque cultu, terminatur pecuniae modus.*¹⁴ A szükségleteim messze nem tartanak igényt a vagyonom egészére,

a balsors itt-ott bátran kiharaphat belőle anélkül, hogy a veszteség eleven húsomba váгна.

Amikor otthon tartózkodom, bármennyire is járatlan vagyok ezekben a dolgokban, és bármennyire le is nézem őket, sohase mulasztom el valamra venni, még ha kelletlenül is, a ház körüli teendők ezernyi gondjából. Egyébként is, attól, hogy a saját végemen kedvem szerint égetem a gyertyát, a másik vég¹⁵ nem lát hiányt semmiben.

Az utazással az a baj, hogy sokba kerül, sokkal többbe, mint amennyi pénzt én ilyesmire kiadhatok; kíséret nélkül sohase vágok neki az útnak (a kelleténél sokkal több embert nem szoktam magammal vinni, éppen csak annyit, amennyi nélkül a magamfajta embernek nem ildomos kimozdulnia hazulról); amiért is, ha nagy néha rászánom magam, igyekszem olyan rövidre fogni, amilyen rövidre csak lehet. Én utazásra csak a fölösleget, csak a megtakarított pénzemet költöm, ezért is igyekszem türelemmel kivárni a kedvező alkalmat, és a mindenkori jövedelmem szerint inkább későbbre időzítve az indulást. Arra meg különösen vigyázok, hogy az utazás élvezete meg ne keserítse valahogy az odahaza töltött idő örömét. Épp ellenkezőleg, arra törekszem, hogy a kettő kölcsönösen megfűszerezze, megédesítse egymást.

A Jószerencse abban is kezemre játszott, hogy hivatásomnak hála¹⁶ mindmostanáig kényelemben és kellemesen élhettem az életem, nem kellett kemény munkával gyarapítani vagyonomat, hogy a népes családnak halálom után legyen mit aprítani a tejbe. Ha egyetlen lányom nem éri be azzal, ami nekem még sok is volt, az legyen az ő baja. És ha ilyen meggondolatlan, tulajdonképpen meg sem érdemli, hogy ennél több hulljon az ölébe. Phocion esetéből okulva¹⁷, ha a gyerekeink olyanok, mint mi, akkor bőven elég annyit hagyni rájuk, amennyi nekünk is jutott. Nem értek egyet Cratesszel¹⁸! Ő egy bankárra bízta pénzét, a következő kikötéssel: ha kiderül, hogy a gyerekei ostobák, legyen övék a pénz, ha viszont kiderül, hogy van magukhoz való eszük, akkor ossza szét a legostobább emberek között. Mintha bizony az ostobák azt mindenképp tudnák, hogyan lássák hasznát a gazdagságnak, ha egyszer ellenni nem tudnak nélküle!

Akárhogyan is, érjen bármekkora kár távollétemben, amíg az elviselhető, nem adhat rá okot, hogy a nyomasztó otthonmaradást válasszam utazás helyett. Utóvégre olyan úgy sincs, hogy minden rendben legyen a ház körül. Egyszer egyik bérlővel gyűlik meg a bajom, másszor másikkal¹⁹. Hiába tartod rövid pórázon a cselédeket, hiába tartod nyitva a szemed, sokszor – amiként sok más esetben is – még a saját éberséged is ellened fordul.

Pedig mindig is igyekszem magam távol tartani a bosszúságtól, egyáltalán nem törekszem rá, hogy minden gondról-bajról azonnal tudomást szerezzek. De hiába, ha akarom, ha nem, odahaza így is minduntalan belebotlok valamilyen galibába, és azokra a svindlikre jövök rá legelőbb, amiket legnagyobb igyekezettel próbálnak elsumákolni. Olyan is akad szép számmal, aminek eltussolásához még én is besegítek, csak hogy ne főjön a fejem miatta. Megannyi gond, és ha egyik-másik jelentéktelenebb is, azért az is csak gond. Nemritkán a legapróbb és legjelentéktelenebb ügyek a legidegesítőbbek, és ahogyan az apró betűs írás is fárasztja meg rontja az ember látását, ugyanúgy a csip-csup ügyek borítanak ki minket legjobban. A pszilicsaré gondok, ha csóstitül zúdulnak ránk, sokszor jobban földhöz vágznak, mint egyetlen komolyabb baj. És minél szúrósabbak és hegyesebbek a házi gondok tüskéi, annál fájdalmasabbak, mert többnyire váratlanul és felkészületlenül ér minket a szúrásuk.

Nem erényem a bölcs távolságtartás; engem annál inkább nyomasztanak a hétköznapi bosszúságok, minél súlyosabb a baj, és hogy mi mennyire súlyos, az nemcsak attól függ, hogy milyen formát öltenek ezek a bajok, meg hogy éppen miről van szó, hanem sok mástól is. Én az efféle dolgokban sokkal világosabban látok a köznépnél, amiért a teherbíró képességem is nagyobb. De ha idegesíteni nem idegesít is a sok galiba, azért nagyon is nyomaszt. Bizony, törekeny dolog az élet, könnyű a nyugalalmát megzavarni. Mihelyt bűnnek eresztem a fejem, *nemo enim resistit sibi cum coeperit impelli*²⁰, bármilyen hitvány kis ügyről legyen szó, azonnal előnt a bosszúság, és ettől fogva szinte minden tápot ad neki, úgyhogy egykettőre akkora benem a feszültség, hogy majd szétrobbanok.

*Stillicidi casus lapidem cavat.*²¹

Engem sírba visznek ezek a cseppenként adagolt mindennapi bosszúságok. Egyszerűen nem tudom túltenni magam rajtuk. Ezek ugyanis szünet nélkül szorongatják az embert, főleg ami a ház körüli gondokat illeti, és ha az egyiket nagy nehezen megoldod, már ott a következő.

Ha távolról és összességében nézem pénzügyi helyzetem, mindig úgy látom, talán mert nem egészen pontosak az emlékeim, hogy az sokkal virágzóbb, mint ahogy számításaim vagy reményeim szerint gondolhattam volna. Pedig mindig úgy érzem, sokkal többet költök, mint amennyit megengednek a lehetőségeim: hiába, a pénzesládám bolondját járattja velem. De ha az ember nyakig merül egy dologban, hogyan is láthatná annak minden kis darabját.

*Tum veri in curas animum diducimur omnes.*²²

Ilyenkor sok mindenre vágyom, és sok mindentől félek. Nem különösen nehéz hátat fordítani mindennek, pokoli nehéz viszont úgy szembenézni a házi gondokkal, hogy közben nyugodt maradjon az ember. Bizony, nem kellemes ott az élet, ahol bármerre néz az ember, mindenütt csak nyűgös tennivalót lát vagy bosszantó hanyagságot. Ezért van az, hogy más házában sokkal jobban érzem magam, ott vidám vagyok, felszabadult, és a viselkedésem is sokkal természetesebb. Egyetérttek Diogenésszel; amikor egy alkalommal megkérdezték tőle, melyik bort tartja legjobbnak, gondolkodás nélkül rávágtá: „A másét!”

ÁDÁM PÉTER fordítása

JEGYZETEK

¹ A Csordás Gábor-féle teljes magyar Montaigne (Michel Eyquem de Montaigne: *Esszék*, I. köt. [2001], II. köt. [2002], III. köt. [2003], fordította Bajcsa András nyomán Csordás Gábor, Pécs, Jelenkor) ma már csaknem húszéves (arról nem beszélve, hogy a Bajcsa-féle alapszöveg, amellyel Csordás Gábor dolgozott, a hatvanas-hetvenes években született). A magam részéről Montaigne-t, az enyhén archaizáló Csordás-féle változattól eltérően, mai köznyelven szólaltatom meg, különleges figyelmet fordítva arra a – meglehetősen csapongó és első olvasásra nem is mindig világos – logikai szátra, amire a szerző a mondatait felfűzi. A két fordítás a szövegértelmezést illetően is erősen eltér egymástól, de a kettő között megítélésem szerint az a legnagyobb különbség, hogy a magam részéről sokkal gyakrabban élek az *explicitáció* átváltási műveletével. Egy új fordítás, még ha van másik is, azt hiszem, nem szorul igazolásra, már csak azért sem, mert ahogyan egy Beethoven-szonátát is többféleképpen lehet eljátszani, és egyik interpretáció sem teszi feleslegessé a másikat, úgy a Montaigne-képünk is csak gazdagodhat, ha az *Esszék* szerzője több fordító hangján is megszólít minket. Az itt bemutatott szemelvény a következő kiadásból készült: Montaigne: *Les Essais*, édition réalisée par Denis Bijaï, Bénédicte Boudou, Jean Céard et Isabelle Pantin, La Pochothèque, Livre de Poche, LGF, 2001, 1476–1485.

² A Prédikátor könyve, I./2.

³ A nyelvtanírót, akinek valójában Didymos a neve, Jean Bodin tévesztette össze Diomedesszel. Seneca egyik művében négyezer könyvről beszél.

⁴ Pythagorász a hagyomány szerint öt év némaságot írt elő a tanítványainak.

⁵ Montaigne feltehetően a római császár Galbára gondol.

⁶ Montaigne az írói tevékenységre céloz.

⁷ Az esetről Plutarkhosz ír egyik könyvében.

⁸ Vagy a bordeaux-i bírói testület 1583-ban elhunyt elnökéről, Lagebáton-ról vagy – Pierre Villey szerint – Michel de l’Hospitalról van szó.

⁹ Montaigne Hérodotosz nyomán a thermopülai csatára céloz.

¹⁰ Csak azért ragyog fel oly fényesen az új nap, mert pihent lovakkal vár a hajnali óra (Petronius).

¹¹ Horatius: *Énekek*, III. 1., 29–32: „sem a szüret, hogy lesz-e (a jég miatt), / sem gazdaságunk (mert hogy a sarjadást / hol sok meleg gátolja, hol sok / víz, hol csak a gonoszat tevő tél).” Ford. Illyés Gyula.

¹² Lucretius, V. 205–207: „Azt felperzselt túlzott hőségével a napfény / Vagy gyorsan jött zápor, dér meg fagy teszi tönkre, / Vagy viharos szél örvénylő forgása ledönti.” Ford. Tóth Béla.

¹³ Paulus Aemilius konzulról van szó, ő – legalábbis Plutarkhosz szerint – e szavakkal taszította el új eleségét: „Látjátok ezt a lábbelit, szép is, új is, de azt csak én tudom, hogy töri a lábam.”

¹⁴ Cicero: *A sztoikusok paradoxonjai*, VI. (50) 336: „Csakhogy a gazdagság mértékét nem a vagyon nagysága, hanem az életmód meg az életkörülmények szabják meg”, ford. Bollók János.

¹⁵ Vagyis Montaigne rokonsága és házanépe, mindazok, akikről gondolkodnia kell.

¹⁶ Montaigne 1556-tól 1570-ig a bordeaux-i törvényszék bírása, 1581-től 1585-ig pedig Bordeaux polgármestere.

¹⁷ Montaigne Plutarkhosz Phocion-életrajzára céloz.

¹⁸ Diogenész Laertiosz: *Crates élete*, VI., 88.

¹⁹ Nehezen értelmezhető mondat (Les négociés, tantôt d’une maison, tantôt d’une autre, vous tirassent.). Nem derül ki, hogy pontosan mi a gond, aminthogy az sem, hogy maga a ház-e a probléma vagy a benne lakó(k). Tovább nehezíti az értelmezést, hogy a francia *négoce* szó olyan dolgot is jelenthetett, amit a beszélő valamilyen oknál fogva nem akar szabatosan megnevezni.

²⁰ „Nem beszélhet ellenállásról az, aki egyben is enged”, Seneca, XIII. levél.

²¹ Lucretius, I. 307: „Vájj a hulló csepp a követ”, ford. Tóth Béla.

²² Vergilius: *Æneis*, V. 720: „elméjére a gond most tör csak, minden irányból.” Ford. Lakatos István.

Gaucelm Faidit

LÁTOM MÁR ÚJRA ZÖLD A KERT

látom már újra zöld a kert
és hallom kismadár dalát
a márki vár most s menni kell
bár bennem zaklató a vágy
egy fénylő szempár szítja fel
mit szívem nem felejtve lát
úrnőmnek adtam ezt a szívet
halálom éltet s holtan élek

a szépség akit szeretek
elűzött tengeráron át
hol ő él onnét kivetett
s hajszoljon engem bár tovább
nem töri meg szerelmemet
őt kergetem csak senki mást
úrnőmnek adtam ezt a szívet
halálom éltet s holtan élek

ha mozdulok őt keresem
ki csak pusztít és keserít
seb lett szerelme szívemen
felé hajt hozzá kényszerít

GAUCELM FAIDIT – Uzerche szülötte, limousini trubadúr, körülbelül 1185 és 1220 között alkotott, mintegy hetven verse maradt fenn, javarészt szerelmes énekek. Hányatott életű, bohém énekmondó és világvándor is – Oroszlánszívű Richárd, majd a lombardiai Montferrati Bonifác márki pártfogoltja volt. A negyedik kereszteshadjárat idején a Szentföldre is elzarándokolt, Magyarországon is megfordult, még III. Béla király udvarában, feltehetőleg Marguerite de France (Capet Margit, a francia királylány) esküvői kíséretében. Igen szép számban megőrződött énekei ellenére – kalandos életéről csak keveset tudunk még. *(KAF megj.)*

de el nem hagy a félelem
hogy meglát majd s utálkozik
úrnőmnek adtam ezt a szívet
halálom éltet s holtan élek

tévedésem elismerem
nem rám másra áhítozik
s tudom nem szán meg kedve sem
rossz napra jobbat nem derít
rangját láttatja ő velem
ki ő s nekem mi dolgom itt
úrnőmnek adtam ezt a szívet
halálom éltet s holtan élek

szépséges hölgy az istenért
vess rám szelíd tekintetet
hívedre megbékélve nézz
mint kit igaz jószág vezet
hogyan nyerné Isten kegyét
ki mással nem kíméletes
úrnőmnek adtam ezt a szívet
halálom éltet s holtan élek

tudom megöl halálra sért
nyomorba juttat engemet
s tudom nem érhet kedvezés
ameddig gőgöt nem felejt
s tündöklő hírét jó nevét
miről nem mond le semmiképp
úrnőmnek adtam ezt a szívet
halálom éltet s holtan élek

ÖRVÉNYLŐ TENGEREK

örvénylő tengerek
csalóka fároszok
mogorva révhelyek
hál'isten párolog
emlékük s dal ered
sok bajra szót kerítve
mi kínozott akkor untalan
de Isten adta víg utam
Limoges felé honnét ugyan
fájt egykor menni messze
sorsom ki jóra vitte
Irántad él hálám Uram

Istennek köszönet
kegyelmet Ő adott
hogy újra ott legyek
hol kis kertecske jobb
mint másutt nagy terek
pompája büszke dísze
mert úrnőnk nem méltánytalan
se tett se szó nem oktalan
s hitese igaz szerelme van
ajándék szebb se kéne
s mint édes szíve kedve
nincs föld hol lenne más olyan

dal kell énekelek
örömöm fenn lobog
csábítva hölgyeket
így lesztek boldogok
források friss vizek
pezsdítik szívem egyre
mező kert mind kedvemre van
s ha tengerár zúg bárhogyan
vagy bóra misztrál szél rohan

hajóm meg nem remegne
még gálya sem ijesztne
s akár naszád állná utam

aki üdvöt keres
nem bántják a bajok
lelke javára tesz
a jó kell nem a rossz
de kit gazság vezet
s rabolni száll a vízre
az dúlt lesz ott majd nyugtalan
bőszül hamar s minduntalan
hiszi hogy száll holott zuhan
minden reménye veszve
s mi volt mind odavetve
szív és lélek ezüst arany

RAJNAVÖLGYI GÉZA fordításai

Demény Péter

ÚJJÁSZÜLETIK
EGY INTÉZMÉNY

Ez a könyv több szempontból is a legjobbkor érkezik. Egyrészt nemrég ünnepeltük a forradalom harmincéves évfordulóját, és a *Kriterion* a szellemi ellenállás egyik legfőbb bástyája volt 1969 és 1989 között – egy *valódi*, nem csupán képzelt vagy utólag azzá stilizált ellenállásé. Másrészt elérkezett Trianon százéves évfordulója, és ez mindenképpen visszatekintésre, elemző összegzésre ad alkalmat és lehetőséget: mit csinált a romániai magyarság, hogyan élte meg ezt az évszázadot, és annak bizonyos szempontból legreménytelenebb korszakát? Harmadrészt, bár „minden” nem került még elő, nem derült még ki, és esetleg nem is fog, annyi információt mégiscsak sikerült összegyűjteni, hogy az ember már, akármilyen fiatal, ne hanykolódjék fejvesztetten egy letűnt és számára ismeretlen korban.

Bartha Katalin Ágnes fiatalsága éppúgy nem kérdéses, ahogy tájékozottsága sem. A kötet szereplőivel készült interjúk gyakran visszatérő fordulata, hogy az alany megkérdezi tőle, vajon tudja-e ezt vagy azt, hallott-e X-ről vagy Y-ról, és a szerző minden esetben tudja és hallott. Hogy ki az a Suzana Gâdea, az nem tartozik hozzá az általános műveltséghez – annak azonban, aki a könyv témájában kutat, feltétlenül tudnia kell.

Bartha azonban nemcsak ezt tudja, hanem tisztában van a tudományos illemszabályokkal is. Gabriel Andreescu mondja valahol, hogy az 1989 előtti időszakot csak egy speciális módszertan birtokában lehet vizsgálni, enélkül ugyanis csupán téves meglátásokhoz és elhamarkodott ítéletekhez juthatunk. Azt hihetnénk, hogy egy interjúgyűjtemény esetében nem fenyeget ez a veszély, csak hogy láttuk már, hogyan teszi tönkre még saját indokolt

Bartha Katalin Ágnes: *Egy nemzetiségi könyvkiadó a diktatúra évtizedeiben (1969–1989). Beszélgetés a Kriterion munkatársaival*. Polis Könyvkiadó – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Kolozsvár–Budapest, 2020.

észrevételeit is egy támadó típusú kérdező. Ennek a kötetnek a beszélgetéseit nem a tamáskodó riporter teszi drámaivá.

Hiszen nem is riporter az, aki kérdez, sem pedig egy olyan valaki, aki megfellebbezhetetlen morális kategóriákban gondolkodik. Hanem egy tudós, aki, mint a hivatkozásokból kiderül, nemcsak a korszakról tud sokat, hanem például az oral history műfajáról is. „Nem kétséges, hogy az oral history a fókusz megváltoztatását hozza, s immár nem Domokos Géza vagy az elérhető írott dokumentumok létrehozói pozíciójából láthatunk rá a Kriterionra s annak vezetési, működési stratégiáira, hanem az intézményben működők látószögéből, amelyek számos ponton árnyalják, ha úgy tetszik, demokratizálják az eddig kialakult képet” (9.) – olvashatjuk, és bár a passzus nem erről szól, eszünkbe juthat azok figyelmeztetése, akik nemcsak legyinteni hajlandók: az iratok nem bizonyítanak és főleg nem árulnak el *mindent*, hiszen beszélgetések is lehettek informatívan kényszerítő erejűek. Ezzel együtt azt is el kell gondolnunk, ami nem pusztán diktatúrákra érvényes: a levéltárakhoz hasonlóan fontosak a „beszédterek”, az emberek személyes emlékei.

És azt is beláthatjuk újra, hogy mennyire más néhány ember halmaza, mint egy intézmény. Vannak beszélgetések, amelyek elég szűk szellemi horizontról árulkodnak (nem a kérdező hibájából), a Kriterion mégis kétségtelesenül a kor egyik legszínvonalasabb műhelye volt, amely egyszerre állt ellen a diktatúra homogenizációs kísérleteinek és tanította meg olvasni a romániai magyarságot, ahogy Kacsó Judit fogalmaz (130.). Ám az is felkavaróan nagyszerű volt a Kriterion esetében, hogy korántsem csak magyar könyveket adott ki, hanem német, szerb, szlovák, román és más köteteket is. „A Kriterion egyedi intézmény volt. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy egy miniatűr Európai Unió sok kultúrával” – állítja Elena Diatcu (Schmidt Helén – 210.), aki a kiadó dokumentációs osztályán dolgozott, és a kijelentés bizvást megállja a helyét. Az egyes emberek tehát, mint minden jó intézményben, valami tőlük különböző egységgé álltak össze, és úgy működtek. A Kriterion nem azok pusztája összege volt, akik ebben a kötetben szerepelnek, vagy akik már nem szerepelhetnek, mert meghaltak, vagy mert nem sikerült átnézniük a velük készült interjút (Molnár Gusztáv esetében, l. a 4-es lábjegyzetet a 6. oldalon).

Ez az intézmény az origóban egyetlen embert jelentett: Domokos Gézát. Róla a legtöbb ember amúgy is jó emléket őriz, ám a kollégák kivétel nélkül szenvedélyes, diplomatikus, szolidáris vezetőként emlékeznek rá.

Jó kifejezés ebben az összefüggésben mindaz, ami az „elmondva, elmondás” szóbokorhoz tartozik: „H. Szabó Gyula elmondása” (15.), „H. Szabó Gyula és Diatcu Elena [Schmidt Helén] cenzúrával kapcsolatos élményei és elmondásai” (34.)” stb. – az ilyenek erősítik azt az érzést, amelyre fentebb már utaltam: ez a nemzedék minden könyvkultúrája dacára olykor jobban bízott az oralitásban – az kevésbé volt ellene fordítható.

Számtalan anekdota illusztrálja a diktatúra perverzióját, de talán a Szilágyi N. Sándoréi a legbeszédesebbek. Például amikor a rá jellemző akribiával és bájos humorral kifejti, miért nem volt gonosz Pezderka elvtárs, a cenzor (197-198.). Ma már a „cenzor” fogalom köré az „aljasság, kiszolgálás, felügyelet” nem túl rokonszenves címkéi tapadnak, és felülről vagy kívülről nézve valóban ilyen a cenzor – az Értelmező szótárban. Mert a valóságban akadt ilyen is, meg olyan is, mint ahogy besúgó is sokféle akadt. Hogy Gabriel Gafița, a Kriterion egyik munkatársa az volt-e, vagy sem, nehéz megmondani, Panait Róza egykori titkárnő például felmenti (158-159.). De nincs beszélő, akinek a szavaiból ne a nosztalgia csendülne ki így vagy úgy: a ceausizmus elválaszthatatlanul összefonódott a válaszolók életének egyik legszebb korszakával, és Domokost sem ítéli el egyikük sem azért, amit tett, holott vannak „túlfeszült lényeglátók” (Bibó), akik szigorúan viszonyulnak az életéhez.

Ha abból a szempontból lapozgatjuk ezt a könyvet, hogy mi lehet az előképe, alighanem Bányai Éva *Sikertörténet kudarcokkal. Bukaresti életutak* című köteténél állnánk meg (Komp-Press-Korunk Baráti Társaság, Kvár, 2006). Abban azonban, mint a címe is jelzi, csak a *bukaresti* sorsok szerepelnek. A Kriterionnak ellenben volt egy kolozsvári fiókja is, s a munkatársai Mező Piroskától Dávid Gyuláig, Bálint Lajostól Egyed Péterig szintén árnyalják a képet. Egyed Péter mondja ki: „Fontos tényező a kolozsvári fiókszerkesztőség élete és a munkája, a bukarestiéhez képest a provincia távolsága a központtól. Itt azért jóval nyugodtabb, békésebb a légkör, mert a központiak meg is óvnak bennünket attól, hogy feleslegesen minden hír meg hergelődés ide jöjjön. Ez biztos, hogy így volt.” (363.) Az itteni fiók lelke, Dávid Gyula, Domokos Géza nemzedéktársa és barátja, iszonyatos munkabírással és tévedhetetlen ízléssel rendelkezett. De hát éppen ez a nagyszerű a Kriterion-mitológiában: a legendák igazak.

Nem szabad elfelednünk azt sem, hogy a diktatúra mindenkit megtartott valamilyen munkahelyen, a kisebbségi sors pedig sok színvonaltalanságot eltűrt azzal az ürüggyel, hogy „mindenkire szükségünk van”. A mai napig hosszú listát őrzök azokról, akiket sem a tehetségük, sem az értelmi

színvonaluk nem érdemesített semmire – de magyarok voltak. Nos, a Kriterionnak egyik mentsége sincs szüksége: nem pusztán azért létezett, mert a diktatúra működtette, és munkatársait nem a magyarságuk alapján toborozták. Egyforma tehetségek nincsenek, ám az intézmény éppen azért dolgozott fényesen, mert mindenki megtalálta benne a helyét.

Bartha Katalin Ágnes ennek az intézménynek a történetét dolgozta fel ebben a könyvben. Olykor óhatatlanul ismétlődő kérdéseket kellett feltennie, hogy megállapítsa az egyes személyekre jellemző időhatárt. Mivel a kutatás rövid idő alatt és korlátozott támogatással jött létre (2014 áprilisa és novembere között), az interjúalanyok egyike-másika pedig már nem is Romániában él, többen levélben válaszoltak a kérdésekre, és ez érződik a szövegükön. Az „elmondások” jó része színes, zamatos, szellemes, a „megírások” jóval fantáziátlanabbak. A könyvből mégis kialakul, újjászületik az egyik legjobb romániai és a legjobb itteni magyar kiadó élete, története, küzdelme a rendszerrel. A vodkák, a találkozók, a beszélgetések, a szerkesztések, a cenzorok, a szekusok, a besúgók, a szerzők és a szerkesztők mintha ismét a bukaresti, illetve kolozsvári szerkesztőségekbe költöztek volna, és ez ennek a nagyon alapos munkának köszönhető.

Finta Klára Enikő

AZ INGBŐL KICSAVART ESŐRŐL

TERÉK ANNA *DUNA UTCA* CÍMŰ VERSESKÖTETÉRŐL

A *Duna utca* versei egymás mellé vannak teregetve, mint a száradó lepedők, ruhák, harisnyák, zsebkendők. Ismétlődik rajtuk a minta, a szegély, a gondolat. Minden mosásnál kicsit megfakul az eredeti vonás. A kikopás miatt fontos mégis minden ruha. Ki kell szorítani mindenikből a vizet. Utána teregetni. Utána szárítgatni. Hajtogatni. Anyánk a ruhák közé hajtogatja az emlékeinket. Utána körbekötni, zsinórozni, összepakolni. És elköltözni velük. Vinni a sokszor használt ruhákat, amelyeknek anyaga és mintája változik és megkopik, de az illata ismerős marad.

Háromszor indulunk neki a költözésnek. A kötet három fejezete (*I. körbekötni életemet, II. mint aki ráér csomagolni, III. költözés, doboz, pakolás, zsinór*) az elindulás és a megtorpanás kettősségét mutatja. Az árvízkor pusztításnak feszülő víz visszahúzódását. A hömpölygés statikusságát. Egymás után következik a hűlésnek indult emlékből, a hűlésnek indult identitásból és a hűlésnek indult városból való elvágyódás. Mindig körbe kell kötni az életünket. Bérelt szobáról szobára, lakásból társasházi mellékházba, albérletből ismerősök és távoli rokonok kihúzható kanapéjára kell cipelni a tettet. Ha gyerekként költözünk, úgy tűnik, könnyű beleszokni. Könnyű tudni a dolgok változó rendjét a világban. Könnyű megtanulni az utcák nevét egy másik városban. Könnyű elhinni anyáéknak, hogy minden rendben lesz. Könnyű azt hinni, hogy szeretünk. És nehéz elhinni, hogy szeretnek, „mert már akkor kevertem / a szeretetet a félelemmel” (*körhinta*), amikor nem tudtam, mit jelent félni.

Amikor még igyekeztem felidézni, milyen gyerekek lenni, nekem is volt egy tengerem. Akkor én is „annyira el voltam / foglalva önmagammal, hogy / nem vettem észre semmit” (*utoljára Dubrovnikban*). A szerelem örök-ké tartott, és csak a tenger apály-dagálya adta a napok szabályrendszerét.

Aztán a tengerversek kagylóvisszhangja megtörött. Hullámtörésben esett szét. Szétváltak a morajhangok. És meztelenül marad ott a part, amit betakart addig a gyerekkor tengere. A végtelen víztömeg pedig az idő múlásával egyre inkább azonosul az emlékekkel, ahogy „apám / minden nyáron fel-fújta nekünk / a németországi gumimedencét” (*Duna utca*).

A felnőtté válással aztán kezdődött az igazi költözés. És nehezebb volt megszokni a dolgok változó rendjét a világban, és nehezebb volt megjegyezni az újabb utcaneveket és irányítószámokat. A felnőtt féltelmeivel együtt azért reménykedni is lehetett, hogy lesz belőlem ember, lesz feladatom és esélyem, „hogy azért mégis / szép vagyok, és viszont / fog szeretni / a fél világ” (*Sugárút*). Sokszor megkérdezem, hogy jut-e majd valami nekem is a muskátliablakos szabadságból. És lesz-e időm befejezni a szeretést, ha már elkezdtem. Mert akkor már a szerelemtől is csak azt vártam, hogy úgy érkezzon, mint aki „rossz időpontban ment egy jól megbeszélrt randevúra” (*Sugárút*).

Egyszer én is fogadtam. Nem a halálom napjára, mint a *hazafelében*, de én is azt éreztem, hogy a részvétel a fontos egyedül. És azt is tudtam, hogy sokszor kell majd megbánnom a szívdobogásomat. Hogy örülök majd annak, ha nem lesz rajtam és bennem olyan nagy a csend. Főleg, ha valami nagyvárosban kanyarodik velem a villamos. Mert én sem keresem már a tekinteteket Pesten. Én is rájöttem, hogy itt vendég sem vagyok. Sírhatok a Puskin moziban, az Astorián, a Keletiben vagy akárhol máshol. Nem baj az sem, hogy elkérik a személyim, ha bevásárláskor sajt és vekni és karalábé és kávé mellé bor kerül a kosaramba. Nem baj, hogy nekem kell végül szégyellni, ha a csénépéből nem tudják kiolvasni, mikor születtem. Nem fáj ez a dolog sem a gyomromban, sem a fejemben. Nem szorítja a mellkasom. Hozzá kell szokni, és mint a *küLFÖLD*ben, hagyni kell, hogy már a Puskin vagy a Művész mozi pénztára előtt meginduljanak, lefussanak a könnyek, mert ilyen a dolgok változó rendje, ha elköltözünk. Mert sokáig lesz hasadás a kül- és belföldek között. Sokáig lesz összeegyeztethetetlen az is, ami ugyanabból a gondolatból származik. És sokszor leszünk egyedül, amíg várjuk, hogy a *kül- és belfÖLDEkből* kinőjön, fává terebélyesedjen végre valami.

Nem tettem téglát a párnája alá, nem írtam hozzá levelet, de néha még most is rosszul írom le neki, hogy *szeretlek*. De azért érti, ahogy a munkás is értette a *Duna utcában*. Ahogy ezt mindenki érti, ha nem olyan férfi vagy nő, aki nem simul egymáshoz a villamoson. Szeretnék addig boldog lenni, ameddig oka van annak, hogy egymáshoz érünk. Megfürdeni együtt a kádban, ami fölé száradó ruhák vannak feszítve. Hagyni, hogy hajunkra csö-

pöggjön a víz, és cseppek gömbölyödjenek a homlokunkra. És nem gondolni arra, hogy egyszer majd „nézni sem tudunk egymásra, / annyira nem maradt mondanivalónk” (*Szarajevó*). Remélni, hogy nem kell majd melengetni semmilyen hűlésnek induló szerelmet.

Amikor esni kezd az eső, Isztambulra fogok gondolni. Erősen elhatározom, erősen szorítom össze a szemem és a fogam, hogy lássam azokat a városrészeket, este tízkor is erős kávét főző kávézókat és tereket, amelyeknek azért nem felejtettem még el a nevét, mert sosem jegyeztem meg őket. Minél erősebben szorul össze a testem, annál erősebben zuhog majd. Minél erősebben akarom elfelejteni, annál élénkebben tér vissza. Látom a furcsa, zöld eget és a márvánnyá merevedő tengert. Egy újabb megtorpanást az elindulás helyett. És tudom jól, hogy a képzelt eső csak a képzelt bűnököt mossa tisztára, de így is lehet hinni egy képzelt megváltást. Lecsurog az eső, szorítom magamat magamhoz. Összeszorulunk, miközben kint úgy esik, úgy csorog a víz, „mint kézzel mosott / ingekből, ha csavarom, / mert nincsen centrifuga” (*török levelek*). És valami más nyelven, ami nem az enyém és nem az esőé, az a vallomás is felszakad belőlem, belevillan a kinti vízömlésbe: az első cigarettámat úgy szívtam el, hogy nem tudtam – miattam szoksz majd le róla.

A vallomásokkal és imákkal mindig az volt a baj, hogy rosszkor mondtam őket. Vagy nem is lehetett meghallani egyiket sem, olyan nagy volt hangomban a zaj. Vagy lehet, hogy mindig olyan emberre bízom az imáimat, aki később részegen „az én bűneimet öklendezi ki éppen, / hiába mondtam el mindent” (*temetés*). Lehet, hogy másik, idegen utcában jut eszembe végül, hogyan kell töredelmesen megvallani, de nem lesz ott senki, hogy elmondhassam. És lehet, hogy a Kunigunda útjába befordulva végül tényleg elfogy minden időm. És nem lesz értelme megkérdezni: „anya, mondd meg, mi lesz, / ha belőlem mégsem lesz ember” (*Kunigunda útja*). Mert lehet, végül tényleg ember leszek, csak az időm telt el azzal, hogy ember akartam lenni. És ennek a szorongásnak csak a múlásban lesz egyedül értelme: „(marad minden test után / valamilyen űr, / és elvileg csak tőlünk függ / mennyire fáj / a keletkezett hiány)” (*temetés*). Én mennyire fogok fájni?

Az eső átcsorog a bérház udvarára száradni kitett és elfelejtett lepedőkön. Újra vizes lesz minden. Ki kell facsarni és csavarni az esőt. Megfeszül a kéz, összeráncolódik az erő alatt a ruha. Vékony ereken aztán csorogni kezd a kézfejen. És eszembe jut, hogy a sok átkötözés, dobozolás és költözés után mégiscsak egyetlen utcában lehetek a legboldogabb. Még ha ennek az utcának a nevére nem is emlékszem. Hagyom, hogy csepegjen az ingből

a víz, ami napokkal ezelőtt még az isztambuli fülledtségben, a márványtengeri sós homályban tömörült felhővé, és most meghasadt. Majd száradni kezd megint minden. És végül kipárállik ruháinkból anyáink emléke is.

Jósfai Anett

ÖRÖK BENTLAKÓK

TAMÁS DÉNES: ÉLŐ HÁZ. KALLIGRAM KIADÓ,
BUDAPEST, 2019.

Külön műfajt képeznek az internátusi életről szóló elbeszélések, mind a magyar, mind a világirodalomban kiemelkedő alkotásokra találunk, Ottlik-tól kezdve, Musilon át, Alain Fournier-n keresztül, Mario Vargas Llosán át Nathaniel Hawthorne-ig és vissza, Ingo Schulzétól, W. G. Sebaldon át akár Jean Websterig vagy J. K. Rowlingig sorolhatók volnának a szerzők. Vanak női internátusi történetek is, bár kevesebb, de a *Jane Eyre* Charlotte Brontë-től kihagyhatatlanul ott magasodik a legjobbak között.

Tamás Dénes könyve a fiús internátus-regény típusa, kifejezetten az, méghozzá a kaszárnyás-változat darabja, de nem a Garaczi László-féle humoros fajta, hanem a Nádas-féle génkísérleti telep, a *Párbuzamos történetek*ből.

A regény elején még nem mutatja meg magát az internátus-regény, sok-sok lapon (egészen pontosan az 57-en) kell túljutnunk, hogy megérkezzünk a 24 fős bentlakás szobájába, ahol a szokásos, a Móricz *Forr a bor* című alapművéből ismert világ alaphangulata uralkodik: elfojtott szexualitás, alfahímek vetélkedése és terrorja, vágyott lánytestek köré szőtt fantáziálások, rockzene és alkohol mint a menekülés alapanyaga.

A regény keretét szolgáló osztálytalálkozó szintén sok helyen előfordul, kortársaknál is, Szilasi László *A harmadik hídját* lehet felhozni példának, de akár a *Forr a bor* is említhető. Vagyis ez sem újdonság. Hogy mégis mi más ebben a könyvben, ami miatt tartja fogva olvasóját? Nem a témája miatt, hanem azzal a megoldásával, ahogyan közelít a témához, ahogy előszedi az

emlékeket, ahogy viszonyul hozzájuk. Magával ragadó őszintesége, szenvedélyesen csapongó, már-már az elbeszélés szabályait megszegő fordulatossága, a visszaemlékezés drabális lendülete, szinte öntudatlan hömpölygése, az emlékek számbavétele érinti meg olvasóját, nem pedig maga a téma (amely mindenki számára ismerős, elvégre majdnem mindenki átesik rajta). Mintha valamilyen erős ösztön hívná elő az emlékeket, megállíthatatlanul, ellenőrizhetetlenül fakadnak fel. „Remegő tudatával követi, hogyan alakul egyik mozzanat a másikba, mert közben fél, nehogy észrevegye a tanárnő, mi történik mellette, miközben vakmerővé is válik, szinte kívánja, hogy a háta hozzáérjen a tanárnőhöz, hogy hátulról is birtokba vehesse a borzongás, tolná vissza a testét az árokba, de végül mégsem. Ám nincs ideje ezen gondolkodni, már csak a szájában történő lüktetést követi, ahogyan egyik csúcs követi a másikat, hol a nyelv húsos törzsének csapkodását, hol a szájprémek simogatását, a fogak vad rágcsálását, ott van minden a szájában, a simogató, csuszamló, elomló puhaságban a vadság, az éles, tépő, felsértő vadságban a puhaság, de bármit érez, omlik is alá egyből, szűnik is meg, hogy helyet adhasson a rákövetkező csúcshoz, mintha egy dallam szólalna meg a szájában, visszhangzana a testében, ebben a tág hangszekrényben; hangok születnek meg és halnak el benne, ez dobálja, ragadja magával, miközben a sötétség magába olvasztja, mintha forró mézet öntöttek volna a szájába, s az hatolna be testének minden részébe, az töltené ki teljesen, újra és újra.”

Egy idő után egyértelművé válik, hogy tulajdonképpen nem is arról szól a könyv, amiről látszólag szól. Nem az érettségi találkozóról, nem az idő múlásával való szembesülés és szembesítés a tét, nem a veszteség számbavétele adja a történetet, hogy íme, a testek átalakultak, szemlátomást minden megváltozik, a nők elhíztak, a férfiak meg felfuvalkodottak lettek, rájuk van erőszakolva egy amúgy használhatatlan maszk... Nem, nem ez a fő mondanója ennek a könyvnek. Illetve a kiszolgáltatottságnak nem a folyamata van itt leírva, hanem a természete.

Az „álmom” című jelenetben a szembesítés olyan módon történik, hogy a fiúk felnőttként bent maradnak a bentlakásos teremben, mintha soha nem tudnának onnan és attól szabadulni, mintha nem is akarnának mások lenni, csakis örök bentlakók, soha nem nőnek fel, mert soha nem szembesülnek önmagukkal. Az „álmom” sem szembesítés közvetlenül, csupán áttételesen, a nosztalgizást messze elkerülve leplezi le a valót. És ad valamiféle kulcsot a könyvet értelmező olvasat számára. Ami történik, az vetületeivel más síkokon sokszor erőteljesebben van jelen. A történetek, akárcsak a jéghegyek,

alásüllyednek láthatatlan régiókba. De a láthatóból sokat sikerül a teljesből megsejteni. „De nem lent történnek a dolgok, hanem odafent. Ugyanis ott, minden este, a fénynek más és más árnyalatait, a fények és a felhők addig láthatatlan, mindig más együttállását kavarja ki neki az ég. Felhődombok, felhőhegységek, felhővárosok emelkednek ott, sárgában, narancssárgában, pirosban, kékben, szürkében, feketében, meg ezeknek a színeknek végtelen, kimondhatatlan árnyalataiban világítanak, villognak, sziporkáznak, ahhoz, hogy minden este kiderüljön, nincs ott fent semmilyen domb, hegység, város, csak valamilyen érthetetlen nagyság pakolja szét odafent magát, húzza fel néhány elillanó perc erejéig saját egymásba oldódó, szín- és alakváltó formavilágát. Nincs még egy ilyen erő a világban, ami csak az alakulásba és az eltűnésbe belekapaszkodva, az elmenőt felszikráztatva, egyszerre ennyire szelíden, ugyanakkor mégis ennyire lehengerlően, felkavaróan tudna megmutatkozni.”

Végül is ez emeli ki ezt a regényt, ettől válik hibái ellenére is élvezetes alkotássá az internátusi irodalom számtalan darabja között. Néhol talán lehetett volna javítani rajta, figyelmesebb szerkesztéssel tömörebbé, gördülékenyebbé válhatott volna, ám sokszor tagadhatatlanul pontosan a csetlő-botló gyakorlatlanságával, néhol irritáló túlírtságával, pongyolaságával győzi meg az olvasóját, hogy az, amit olvas, a nyers valóság tükörképe. És főképp, hogy a csendjei, álomképei, érzékeny kitárulkozásai az őszinteség leplezetlen pillanatai. Ezek a pillanatok pedig valóban megérintik az olvasóját, aki méltán nevezheti az elmúlt év egyik fontos könyvének.

Amik Annamária – György Andrea

MELLÉFOGOTT
MUZSIKAJEVGENYIJ VODOLAZKIN: *BRISBANE*. FORDÍTOTTA:
PÁLFALVI LAJOS. HELIKON, BUDAPEST, 2019.

AA: Az egyedi *Laurosz* és a feledhetetlen *Aviator* után nagy elvárásokat támasztottam Vodolazkin legújabb regényével szemben, amely a nem történelmi idő témáját fejtegető trilógiáját zárja. A *Brisbane* is ott nyit, ahol az *Aviator*: repülön folytatott beszélgetéssel. Az aviatikai utalások már-már tolakodóan tűzdelik tele a regényt: a zenei oktatást a repüléshez hasonlítja, a koncertteremben szárnyaló zene a leszállni készülő repülő mozgását idézi. Ennek a giccs határát súroló csúcsa, hogy a telefonja csengőhangja a repülő induló. A szereplői gárda is korábbi sablont követ. A főszereplő mulandósággal folytatott harcának itt is két közeli tanúja van: Nesztor, aki emlékeit segít boncolgatni, és Kátya, aki érzelmi támasza.

GyA: Tőled eltérően a *Brisbane* előtt nem ismertem Vodolazkint, ezért majdnem előítéletektől mentesen kezdtem bele az olvasásába. Ha korábbi Vodolazkin-szövegek nem is befolyásoltak a befogadásban, egy másik kortárs, a szintén oroszul alkotó Svetlana Alekszijejics riportjai annál inkább. *Elhordott múltjaink* című dokumentarista prózáját párhuzamosan, szinte hipnotikus állapotban olvastam, és ennek eredményeképpen a *Brisbane*-ben az Alekszijejics által felvetett problémákra reagáltam érzékenyen, mint például a szovjet identitás és a nemzeti identitás ellentmondásai, a kommunizmus öröksége. Alekszijejicstől tehát kaptam egy ellenzöt, és ettől nem tudtam megszabadulni. Így Vodolazkin regényének bizonyos rétegei homályban maradtak előttem.

AA: Ráérős, merengő stílusában helyenként túlteng a líraiság. Célja nem a nyelvi precizitás, hanem az ízleltetés, megfoghatatlan illatként, finom dal-lamként körülengeni az olvasó fejét, bevonni az emlékezés játékába. Az illatok – az emlékek leghatásosabb felidézői – áthatják a történetet. A mű-

anyag kitüntetett emlékhordozó: a műszálas iskolai egyenruha ünnepélyessége, a tolltartó komolysága, a műanyag gyermekjátékok öröme. És rajongóiban óhatatlanul előhívja a fiktív szentről írott *Lauros* középkori erdejében eldobott anakronisztikus műanyag palackot.

GyA: A keresztény hagyomány „szent bolondjai” itt is többször feltűnnek. Ott van a kijevi Georgij atya, Gleb gyóntatója, aki keleti Szent Ferenc-ként naponta bensőségesen „beszélget” a templom előtt a karjára, fejére telepedő madarakkal. Egy másik, a németországi kertész pedig fáradhatatlanul, anélkül, hogy választ várna, mindig ugyanazt a kérdést szegzi neki a kettős, illetve hármas (szovjet-ukrán-orosz) identitású főszereplőnek: „Ti, oroszok még rómaiak vagytok, vagy már olaszok?” Ez a kérdés többet mond el a kommunizmusnak az etnikai identitás megszüntetésére irányuló intézkedéseiről és annak borzalmas következményeiről, mint például a regénynek az a jelenete, amikor Gleb megérkezik az ukrán-orosz összecsapásoktól szétzilált Kijev központjába. Ahol, nem véletlenül, immár katonaként felbukkan a több évtizede eltűnt mostohatestvére, Jegor, Gleb alakmása, énjének sötét oldala, egyfajta ukrán Esti Kornél, aki annak idején újszülött öccsétől úgy akart megszabadulni, hogy a bekapcsolt sütőbe helyezte.

AA: Szinte mindegyik szereplő küszködik, életük folyamatos harc. Ezt a lehangoló képet hivatottak ellensúlyozni az életigenlő filozofikus megállapítások, de Vodolazkinnak ezúttal nem sikerült a narratíván keresztül meggyőznie arról, amit a fülszövegben kiemel: az élet több az élet értelménél.

GyA: Homályban marad számomra a főszereplő és a zene viszonya. Tény, hogy Gleb világhírű gitárvirtuóz, és az egész világot a hangok, a zene felől értelmezi, ám hiába kap központi szerepet a regényben a zene és a polifónia kérdése, nem világos, hogy mit jelent Gleb számára a zene.

AA: A zene kiemelt szereplő. A leírásokat átjárja a zeneiség: a villamos robogására válaszoló edények csörgése, a hegedűvonó csúszására hasonlító ablaktisztító papírgalacsin, a bejárati csengő ritmusai, a széttörő gesztenye pizzicatója, de a szavak hangzása is vagy a saját testükön zenélő mezei bogarak muzsikája. És ebbe a sorba áll be Gleb is: kiálló fogain dobol, a fogszabályzó ívét pengeti, végül pedig az előadásmódjának világsikerű egyediségét jelentő zümmögéssel kíséri hangszerét. Ez mind szép és jó, de valóban nem kötődik szervesen Gleb belső világához.

GyA: Ennek a hiányosságnak az lehet az egyik oka, hogy az egyik narrátor, maga Gleb, aki első személyben mesél a jelen eseményeiről, túl szenvtelen, fölényes narrátor. Ritkán értelmezi saját gondolatait, érzelmeit, többnyire tényleket közöl, távolságtartóan, mintha ködön keresztül látná a

külvilágot és a vele történeteket. Talán azért ennyire dermedt, mert váratlanul szembesül azzal, hogy gyógyíthatatlan beteg, Parkinson-kóros.

AA: Szerettem volna, ha e dermedtségből való ébredést organikusabban kibontakoztatta volna, nemcsak az elmélet szintjén. Megjegyzi Haydn 45. szimfóniája, az elválás zenéje kapcsán, hogy a végén sorra elhallgatnak a hangszerek, és csak két egymásnak felelgető prímhegedű marad. Ebben a dialógusban keresem Gleb polifónia-értelmezését is. Számára a kottán leírható zene a teremtő alkotása, de az előadás szépsége a teremtmény sajátos – az ő esetében zümmögő – válaszából születik meg. A bakelitlemez sercege a polifónia elválaszthatatlan része. A polifónia maga a beszéd (a zene azért lehetséges, mert létezik a szó, mondja), a megnyilvánulás lehetősége, az alkotás.

GyA: Ha polifonikus regényre gondolok, akkor egy ennél jóval komplexebb, mélyrétegekben izgalmasan összefonódó narratív szerkezetet látok magam előtt, amelytől elvárom, hogy lenyűgözzön. Vodolazkinnál azonban csupán a két idősíkból elindított cselekményszál vonulását követhetjük.

AA: A kettős spirálként egymással táncoló narratív síkok egyértelműen a polifóniát hivatottak megteremteni. Kezdetben ellentétes irányú a haladás a két történet-szállban: miközben Gleb leépül a jelenben, a múltbeli fejlődéstörténetében egyre inkább tökéletesedik. Máskor a két sík egymást tükrözi a Poljakov groteszk humorára emlékeztető jelenetekben: az ukrainai bizarr temetés után olvasunk arról, hogy Gleb kísérőzenésznék szegődik az amatőr népdalénekesi karriert építő zöldségbáró mellé. Néha dialogizálnak a szállak: a Parkinson-diagnózis után a gyermekkori rész a haláltudat első élményéről szól. Végül, amikor Gleb úgy dönt, hogy nem hagyja életét a Parkinson Léthéjébe merülni, és óriási sikert arat a kislánnyal készült szokatlan fellépéssel, akkor a következő szakaszban látjuk, hogyan kezdett a múltban felfelé ívelni Gleb zenei pályája. A zene és a csend kettősségéről is értekezik, bár nem túl eredeti a zárójelenet, amelyben John Cage-hez hasonlóan a fellépésen meg sem szólaltatja a hangszert. Talán jobban kellett volna az írónak is gyakorolnia a csendet és több részletet elhagynia...

GyA: Sokkal élvezetesebb élményt nyújt a mindvégig a múlt idősíkjában maradó, de lineárisan előre haladó második cselekményszál, amely egy harmadik személyű narrátort működtet, aki a főszereplő tudatához áll közel. Ez a gyerekkor, az eszmélkedés, az első szerelem nosztalgikus világába, a szovjet „aranykorba”, a Gleb számára a mindenkori otthont jelentő Kijevbe és Szentpétervárra kalauzol. Világsztárrá válása után örökösen úton van, *homo viator*.

AA: Bár csak a hivatkozás erejéig jelenik meg a regényben, a címadó Brisbane is az utazás szimbóluma. Anyja álmainak a városa, amelyet ismeretlenül is csodál. De anyja brisbane-i útját homály fedi, sejtjük, hogy talán mindvégig álmokkép marad. Az élet receptjét inkább az idő természetéről elmélkedő nagyapja adja meg, aki egy mondatban összefoglalja a regényt működtető elvet is: az élet nem a jelen pillanatainak füzére (Gleb „unalmas” jelen idejű történetszála), hanem valamennyi átélt pillanat. Az örökkévalóság szemszögéből nincs sem idő, sem irány, így értelmezhetetlen a jövő is. Gleb pedig a zenét akkor fedezi fel újra, amikor a halálfélelem megtapasztalásával éppen a jövő válik kérdőjelessé számára.

GyA: Otthonát is véglegesen elveszíti, mivel az nem csupán egy térben, hanem időben meghatározott hely is. Nagyon megható, és rendkívül ismerős, ahogyan Németországban folyamatosan kisebbségi komplexussal küzdve már befutott művészként is úgy érzi, hogy „ő nem érdekes, nem profi, nem méltó”. És mennyire jellemző az is, hogy bajor menedzsere nem érti, miért érez így.

AA: Már nagymamájával is sokat utazik. Úgy tűnik, az otthonlét maga az út, amely lehet térben, de az emlékezés révén időben megtett út is. Egyik történetszálban pontos dátum jelöli a fejezeteket, a másikban csupán évszámok. Az ember élete is két síkon zajlik: a naptári pontossággal jelölhető jelen időben, ahol még nincs reflexió, csak adatszerű beszámoló, de egy másik, szinte időtlen térben is, amely az elmélkedés révén folyamatosan gazdagodik, és amellyel beszélgetni lehet. Úgy tűnik, a két prímhegedű játéka inkább az embernek önmagával, vagy – Pál apostol kifejezésével élve – a „belső emberrel” folytatott dialógusa. Naná, hogy ez, ahogy monddod, izgalmasabb, mint a konkrét, jelen idejű cselekvések.

GyA: Noha kiderül, hogy Vodolazkin érzékletes portrékat tud rajzolni, meglepő, hogy Gleb jellemzéséből hiányzik a külső megjelenésének bemutatása. Ő az egyetlen szereplő, akiről sok mindent megtudunk, csak azt nem tudjuk, hogyan néz ki.

AA: Talán azt a közhelyszerű „igazságot” hangsúlyozza, hogy az élet több, mint a tapintható, beskatulyázható valóság. Az élet fenomenológiai élmény, és ebben a megismételhetetlen én a középpont. Ezzel összhangban, a zene, a művészet sem reprezentáció, hanem maga a valóság megtapasztalása, mondja. Mozart *Requiem*e nem a távozás ábrázolása, hanem maga a távozás élménye.

Emily Dickinson

(1830 – 1886)

640

Nem tudok Veled élni,
Mert élet az.
Az élet pedig elbújt
A polc mögött,

Hol a kulcs a sekrestyésé,
Ki félretett
– Két csészét porcelánból –
Két életet

Gazdasszony-kimustráltat,
Csorbát, régieset,
Már újabb Sèvres tetszik,
A régi repedt.

Nem tudnék Veled halni.
Kivárni, hogy
Társunk szemét lefogjuk –
Ezt nem tudod.

És én! tudnám-e nézni
Dermedt fejed,
Előjogom, a dermesztő
Halál helyett?

Feltámadni se tudnék,
Ha látom azt,

Hogy arcod ellöki Jézusét,
S az új malaszt

Idegen-tisztán sütné
Föld-vágyó szememet,
S te ragyognál, mint Ő,
Csak közelebb.

Mi lesz majd az ítélet?
Te a Menny szolgája voltál,
Vagy így akartál,
De én nem,

Mert elfödted a látást,
S nem volt szemem
Hitvány nagyszerűségre
Édenre sem.

Ha elvesznél, hát én is,
Kongassa bár
A nevemet
Mennyei hír.

De ha üdvözülsz,
S én oda jutnék, ahol
Te nem vagy,
Magam volnék pokol.

Ezért külön kell válnunk,
Te ott, én itt, s a rés
Szobáink közt talán
Az óceán,
A te imáid és
– Ami megtart –
A kétségbeesés.

NÉVJEGY

a szelíd napfényben szendörgő
öregasszony szemhéja mögött
úgy ül már a magyaslád
mint egy harmatcseppben az isten

Vermes László

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982